

ЛІТЕРАТУРНИЙ
ЧЄРНИГІВ

№ 1 \ 105

2024

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

№ 1 (105)

січень-березень 2024

*Заснований
у 1992 р.*

Свідоцтво про державну
реєстрацію: серія ЧГ № 007
від 30 листопада 1993 року.

Журнал отримує фінансову підтримку за рахунок коштів обласного бюджету
Чернігівської області в рамках обласної Програми підтримки розвитку
інформаційної та видавничої сфер Чернігівщини на 2023-2024 роки

Головний редактор

Михась ТКАЧ

Редакційна колегія:

Олександр БОБИР

Дмитро ІВАНОВ

Олександр ЗАБАРНИЙ

Володимир КУЗЬМЕНКО
(заст. головного редактора)

Олександр КОВАЛЕНКО

Олена КОНЕЧНА

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

Владислав САВЕНОК
(відп. секретар)

Михась ТКАЧ

Віктор ТКАНКО

ЗМІСТ

ПОЕЗІЯ, ПРОЗА

Тарас Шевченко. Розрита могила. Поезія.	3
Микола Ткач. Не цвітійть, майори, не цвітійть... Поезія	5
Володимир Фриз. Місто кохання і печалі. Оповідання	20
Станіслав Шевченко. Наш великий світ. Поезія	36
Микола Тютюнник. Шипшина. Оповідання.	43
Борис Понамаренко. Поезія.	50
Тетяна Яковенко. Дикі гуси. Оповідання.	56
Анатолій Каретний. Степова мадонна. Поезія.	64
Ігор Фарина. Дуель. Оповідання	71
Наталія Бідненко. Зимова анестезія. Поезія.	79
Оксана Костенецька. «Наприкінці літа» (Уривок з роману)	89
У нас на гостинах літературна студія Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя: Володимир Гливацький, Дарина Халимон, Юлія Клименко, Олена Саламаха, Софія Ніжинець, Ліза. . .	105
Владислав Богданов. Поезія.	115

СКАРБИ СВІТОВОЇ ПОЕЗІЇ

Сергій Ткаченко. Переклад і музика.	118
--	-----

ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Надія Кузьменко. Творчий спадок професора Олександра Галича. . .	126
Євген Баран. «Блудний син» української літератури	130

ВИДАТНІ ЗЕМЛЯКИ

Григорій Самойленко. Поетичний світ Леоніда Горлача.	135
---	-----

ЮВІЛЕЇ

Володимир Кузьменко. «Нам треба буряного льоту...»: на пошану 130-річчя Василя Еллана-Блакитного.	146
--	-----

ПУБЛІЦИСТИКА

Валерій Демченко. Якщо ми війну забудем...	156
---	-----

КРИТИКА, РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ

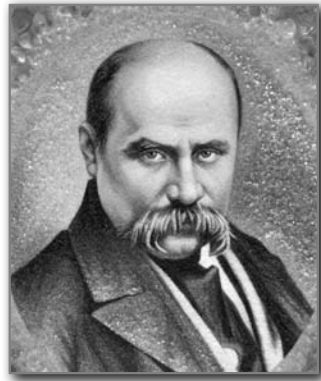
Станіслав Новицький. Тилове жіноче письмо про війну? Чому б і ні. . .	162
Олександр Забарний. Картини воєнного лихоліття у новій поетичній збірці Анатолія Дністрового «Дні тривоги»	165
О. М. Моціяка. Патріотичний пафос церковної діяльності і художньої творчості членів Чернігівської літературної школи XVII століття.	170

ПРЕМІЇ, НАГОРОДИ

Лауреати літературно-мистецької премії ім. Леоніда Глібова за 2024 рік	174
---	-----

*Генію українського народу
Тарасу Шевченку – 210*

Тарас ШЕВЧЕНКО

РОЗРИТА МОГИЛА

Світе тихий, краю милий,
Моя Україно!
За що тебе сплюндровано,
За що, мамо, гинеш?
Чи ти рано до схід сонця
Богу не молилась?
Чи ти діточок непевних
Звичаю не вчила?
«Молилася, турбувалась,
День і ніч не спала,
Малих діток доглядала,
Звичаю навчала.
Виростали мої діти,

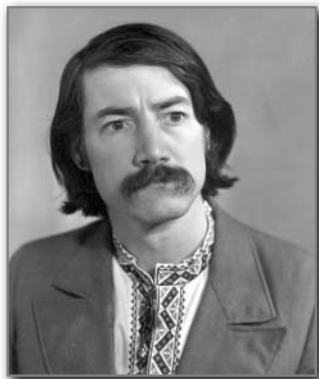
Мої добрі діти,
Панувала і я колись
На широких світі,
Панувала... Ой Богдане!
Нерозумний сину!
Подивись тепер на матір,
На свою Україну,
Що, колишучи, співала
Про свою неволю,
Що, співаючи, ридала,
Виглядала волю.
Ой Богдане, Богданочку,
Якби була знала,
У колиці б задушила,
Під серцем приспала.
Степи мої запродані
Жидові, німоті,
Сини мої на чужині
На чужій роботі.
Дніпро, брат мій, висихає,
Мене покидає,
І могили мої милі
Москаль розриває,
Не своє шукає,
А тим часом перевертні
Нехай підростають
Та допоможуть москалеві
Господарювати,
Та з матері полатану
Сорочку знімати.
Помагайте, недолюдки,
Матір катувати».
Начетверо розкопана,
Розрита могила.
Чого вони там шукали?
Що там схоронили
Старі батьки? – Ех, якби-то,
Якби – то найшли те, що там схоронили,
Не плакали б діти, мати не журилась.

*9 жовтня 1843,
Березань*

П'ять років тому, 17 квітня 2019 року покинув цей світ талановитий поет і народознавець, за висловом лауреата Шевченківської премії Миколи Шудрі, «дослідник великої наукової потуги», автор наукової реконструкції українською абеткою твору княжої доби «Слово о полку Ігоревім» Микола Ткач.

Пропонуємо до вашої уваги добірку його поетичних творів.

Микола ТКАЧ

НЕ ЦВІТІТЬ, МАЙОРИ, НЕ ЦВІТІТЬ...

* * *

Бачу тугу велику:
неповиту і неприкаяну,
що половіє понад житами
аж ген до битого шляху.
Обіч шляху лежу я –
порубаний і постріляний

ордами чужинців-зайд:
зі сходу і заходу,
з півночі і з півдня.
І не можу упокорити
свого коня,
що вирвався тим шляхом
і несеться, збиваючи копита.
– Не поспішай отак, мій шалений,
не добіжиш ти і не донесеш
нежданої вістоники до двору.
Бо немає у сиротини
ані хати, ані родини;
ні отця, ані матінки,
ані рідного брата, ні сестриці.
Тільки мав було
степ безкрай з Дніпром-Славутою.
А туга схиляється наді мною
низько-низько –
вороними крилами
застеляє небо і сонце.
З мого лівого ока
кривава річка тече.
А на праве
націлив свого дзьоба
ворон-крук.

«Я убитий лежу,
за Українов тужу...».

30.07.13

* * *

Чую голос
останнього кошового
Січі Запорозької
Петра Калнишевського.
Він виринає той голос
із глибини соловецького ґрунту
і оперізує мене
холодним обрієм,

сковуюючи груди, мов ланцем.
Скажи мені,
мій непокірний лицарю,
чим завинив ти у Господа
своє двадцятип'ятилітнє каяття
в смердючій ямі тій?
Чи не тим лукавим поцілунком
руки плюгавої цариці,
що стало порушення
старовіцького козацького звичаю,
схилившись під її опіку.
І тоді впали
бойові козацькі стяги,
і потухли священні клейноди.
І заплакали запорожці,
проклинаючи курву-царицю:
«Ой, не пугай, пугаченьку
в зеленому байраченьку...»
І застогнав неприкаяно
скутий бетоном і упокорений Дніпро;
і осмутилась легендарна Хортиця, –
нема порогів...
А голос лине
з глибини соловецького ґрунту
і оперізує мене
холодним обрієм,
мов ланцем.

14.08.13

* * *

Навшпиньках підіймаюся
молодесеньким світанком
разом із сонцем
на кордоні закривавленого
донецького степу
з його містами, містечками,
селищами і селами,
териконами і копальнями,
лісосмугами і перелісками...

А міради московських найманців,
мов чортенята,
жалюгідно чіпляються
за мій сліпучий овал над обрієм;
бабахкають зі своїх мінометів,
кулеметів і гранатометів...
Ошкірюють хижий оскал ненависті
і намагаються зупинити
мій висхідний рух до піднебесся.
Чую, як ниють ще незагоєні рани,
як болить пошматоване
осколками тіло і німіють слова.
Та ось ця уява зникає
і перед очі мої постає
український вояк-доброволець,
сповнений натхнення й звитяги.
І тоді усвідомлюю – Україна була,
є і буде,
попри смерті, кров і сльози.

25.08.14

* * *

Мені і досі, хоч убий,
стає то маренням, то грою...
Пливуть, пливуть щодень гроби –
вже біль як тисяча героїв.

Невже ж це справді чорне зло,
із примхи карлика дурного,
в нетлінну душу увійшло.
І вже, здаєсь – немає Бога.

І ллється кров. І йде війна.
Московські орди сунуть тупо,
як смерч, як чорна сарана,
в смертельні панцирі закута.

05.09.14

* * *

У горщику ховається твій зміст,
і спокій твій у горщику так само.
Лежить через Дніпро залізний міст –
Патона зветься. Він лежить між нами.
А я стою на березі крутім –
вода глибока, течія безмірна.
У горщику полив'янім отім
була мені ти віддана і вірна.
Ми горщик той, як знали, берегли, –
варили в ньому юшку й бараболю.
Дніпро без мосту, степ без ковили,
отак і ми без радості і болю.
На ярмарок поїду завтра – так.
В Опішне, ближче – в Пирогове може.
Там горщиків на всякий кшталт і смак,
але такого – жодного. Крий, Боже!

14.10.14

* * *

Іду поміж розквітлих соняшників,
іду та й іду.
А вони квітнуть
і повертаються до сонця.
І немає їм ні початку, ні краю.
Колись тут був дикий степ,
і шуміла на вітрах,
збита копитами, тирса,
і бігли услід за тим потоптом
згорьовані материнські серця,
і лилася кров і сльози,
і солоний піт моїх пращурів.
І від Києва аж до Переяслава
широким чумацьким шляхом
сіялася сіль.
Той шлях
Москва хотіла проковтнути
разом з Кримом,
та сіль застряла їй у горлі.

А я йду поміж розквітлих соняшників –
десь там, далеко, аж за обрієм
ще не скошений житній лан;
трохи ближче, понаді мною –
висока блакить неба;
а ще ближче, у самому серці –
нерозгадана й незбагненна ніким –
Україна.

14.10.14

* * *

Він із бою виніс диму запах, –
кулі дві в роздробленім бедрі.
Бачились і в снах вогненні залпи
у донецькім небі на зорі.
Згадував високі терикони,
друзів щирих – їх веселий сміх.
І світилась чиста тінь ікони
Матері Господньої – для всіх.
А дівча у білому халаті
в очі задивилось... Молода.
І була розмова в рідній хаті,
і була упевненість тверда
в тому, що не пройде ворог далі;
в тому, що не стопче рідний степ.
В батькові поношені сандалі
ноги взув. І світ йому отерп.

10.11.14

* * *

Ніщо не змінює: ні час,
ні відстань, ані тло,
Ти знов стоїш в моїх очах,
як і раніш було.

Знов чую голос твій і сміх,
і доторки тепла.
Отут в окопах фронтвих –
як і раніш була.

Там, за блок-постом ворог лют –
не Гітлер, не Батий...
Московський звір. І я не сплю,
щоб сон твій берегти.

13. 11. 14

* * *

*А сльоз, а крові? напоїть
Всіх імператорів би стало...
Т. Шевченко*

Тарасе, це вже не Кавказ,
це – степ донецький, терикони...
Московський кат. Московський сказ.
У них ні правди, ні закону.

Щодня, щоранку, лиш зоря –
новини з фронту щогодини.
І знову обстріл. Знов снаряд
осиротив чиюсь родину.

Святкуй «победу»! Здобули?
Чужу облуду в горі й страсі,
щоб нині внуки полягли
від куль московських на Донбасі.

Ти згинеш, кате! І нараз
отверзуться осліплі очі.
Тарасе, це вже не Кавказ,
це Україна кровоточить.

11.01.15

* * *

Весняний шум діброви
з переливами пташиного щебету
нараз перервався
несамовитим громом
смерчів і градів.

– Місяцю-князю,
закрий собою праведне сонце,
аби його не споганили
московські нелюди
на самому сході.

23.03.15

* * *

Не цвітійть, майори, не цвітійть,
бо війна на сході палить душі.
Не цвітійть, майори, не цвітійть,
бо майори – хлопці чорнобриві
падають в останньому пориві,
щоб московські орди зупинить.
Не цвітійть, майори, не цвітійть,
ваші квіти – голоси майдану:
волю не позичену й не дану
у блакиті неба не згубить.

30.07.15

* * *

Торкнулась думка нитки слова
і голос легко висидів з сідла,
Я взяв споряддя і пішов на лови,
вздовж поля до вчорашнього села.
Зустрів мене там вітер келюхатий
і вікна хат задивлені в світи.
Прийшов до 'дної, до другої хати,
а далі... Далі нікуди іти.
Поросле бур'янами кладовище –
мій рід отут за десять поколінь.
Проходжу далі. Далі трохи вище
стояла церква. Тут панує тлінь.
А схід палає і горить до болю –
кривавий обрій і криваве тло.
І з кожною наступною добою
вмирає десь одне моє село.

02.08.15

* * *

Почув твій голос і на серці радо, –
що світ ще є, що в нім живі слова;
що ще існує поміж нами правда;
існує сонце, вітер і трава.
А там на сході... Там війна жорстока.
Там гинуть кращі вибранці-сини;
там зуб за зуб, і там за око око,
бо то закон не миру, а війни.
Але твій голос дав мені надію,
що тут і там не все перебуло.
І я від того мислю і радію;
в душі плекаю слово і тепло.

03.08.15

* * *

Печаль моя до кінця днів моїх,
бо не знайшлося місця мені
у оселі твоїй, Господи.
І я блукаю бузиновими чагарями
у пошуках притулку душі оголеній.
Бузиновий напій
охолоджує слова мої
і протверезує думки мої.
А сонце опускається
все нижче й нижче до землі,
розсікаючи золотими променями
прісні води мого дитинства.
Врешті, спиняюся біля дверей
оселі твоєї, Господи,
сподіваючись на милість твою.
У ній і спочине моє виболене серце.

30.08.15

* * *

Блакить небес упала на ріллю
і змеркла.

А небо стало біле,
наче поле засіяне снігами;
як сувій розгорнутого полотна
на лузі. І нема
ні зір, ані сонця.
Лише слід кривавий аж до краю.
Хто ж там пройшов?
Чи впав болід, –
скривавленого сонця
хресний схід
цей світ навпіл розкраяв.

15.09.15

* * *

До мене йдуть розстріляні дерева,
пощерблені осколками, німі.
І літаки своїм нестямним ревом
виходять із безмежної пільми.
Вони мене оточують довкола
і вирваним корінням світ снують;
ведуть мене з нізвідки у ніколи, –
потроху й сам я деревом стаю.

07.10.15

* * *

1.

Душа моя ще ходить коло тебе,
ще тут витає голос твій і сміх.
І руки наші туляться, мов стебла;
і очі наші – невидимий гріх.

А світ біжить за потягом щосили, –
кипить бульйон на полум'ї хотінь.
Ми навіть сонце не перепросили,
коли від нього тискалися в тінь.

Маленькими, дитячими, по травах...
Нехай біжить, я навіть не про те.

Між нами залишилась гола правда,
в якій горить незгасно дикий степ.

25-27.12.15.

2.
Твоя душа спинилась коло мене, –
у спогаді, у маренні, у сні.
І так виразно, чітко й достеменно –
той перший ранок і той перший сніг;

той погляд, що завис, немов сльозина,
той доторк, від якого світ зомлів.
Було нам зимно трохи і незимно,
але найбільш – не вистачало слів.

А далі десь просіялося в мрево...
І вже ту ніч ніяк не перейти.
Лишились квіти, птахи і дерева, –
в моєму серці залишилась ти.

29.01.16

СМЕРТЬ АНДРІЯ ЧОРНОТИ

Тікати мали на світанні.
Дозорців зняли в круговерть.
Повстанський бій завжди останній –
в нім перемога або смерть.
Патрони кінчились. Достоту
уже їм вирватись ніяк.
Чекісти кинули кінноту
на кілька в'язнів-забіяк.
За муром Київ. Давню мрію
уже здійснити їм дарма.
– Ну що ж – прощаймося, Андрію,
за нами відступу нема.
Віч-на-віч стали. Обнялися.
А потім відійшли на крок...
За них напевне хтось молився,

як в мить одну звели курок.
На тому все. Не буде ката,
нічних тортур, вошивих нар.
Заплаче десь стріхою хата,
сльоза стече в Холодний яр.

* * *

Я чую біль –
жагучий і неситимий.
Він врунється зеленими травами
і весняним білим цвітом,
він голосить молодим вітром
серед хлібної ниви,
він блукає дубовими гаями,
осипається жовтим листом,
проноситься голим полем
і гомонить гірськими потоками;
осідає на плесо Десни
та річище Дніпра,
заходить до моєї хати
і забирає ночі та сни;
він вигулькує і вибухає
оточеним Іловайськом,
руїнами донецького летовища,
порешеченими вулицями Дебальцевого,
Щастям, Мар'їнкою і Широкиним;
спалахує і згасає
в серцях
забитих московськими посіпаками
добровольців та бійців збройних сил.
З любові той біль
до тебе, краю мій,
моя Україно,
розіп'ята, але нескорена,
нескорена і жива,
жива і незборима.

* * *

Куди б не йшов я – перед зором поле,
щоб не робив, а бачиться – одно.

Біжить моє дитинство босе й голе
і стукає у київське вікно.
А я йому повідати не в змозі,
чому болять засохлі ручаї;
чом кланяюсь я дядькові на возі,
що зветься однокласником моїм?
Чи ж я в тім винен, як душа бунтує,
як переймає серце болю крик?..
Здається, крізь асфальти проросту я
і упаду колоссям на хідник.
Поспішні і суєтні горожани
розтопчуть буйне зерно в пилюзі.
І лишиться в душі німе бажання:
іще хоч раз до сонця кинуть зір.
Щоб молоді вітри мене стрічали,
в який би світ дорога не вела,
щоб ще хоч раз, забувши всі печалі,
мене край шляху мати обняла.

* * *

Ти все мене питала про любов, –
в саду черешня біло палахтіла.
А ніч так непомітно пролетіла,
і синій ранок засвітився знов.
Так просто – раз повірити у слово,
в правдиве й чисте, як жива сльоза.
Скажи мені: ну що у тому злого,
що я тобі неправди не сказав?
Було б мені позичити тих слів.
Ти все мене питалася, питала...
В саду черешня біло одцвітала,
і наче рана обрїй заболів.

* * *

Тим живу, що віршую себе
та вигоюю віршами болі.
І не треба ні хліба, ні солі, –
лиш би небо всуціль голубе.
Ой, турботи, не дуже спішіть, –
відпустіть моє серце на хвилю.

Я у слові замріянім виблю
все, що бачу очима душі.

19.09.1982

УТРАТА

Так тихо.
В серці світиться печаль
і протікає крізь темряву
ночі.
Сльоза скотилась
обрієм півми.
І я чоло схиляю
до лона слів,
допоки свічка болю
дотліє,
і віск гарячий
пальці обпече
над пустою.

Господи, озвися:
чи ти в мені ще є?!

* * *

Цей ночі плин і зорі над лиманом,
цей моря штиль і це вікно у сад, –
ти на руках у мене задрімала,
і я тебе до ранку колисав.
Була то, мабуть, зовсім не Одеса, –
і вже тоді, як приземливсь літак,
мене чомусь торкнула стюардеса
і обернула в спомини літа.
Я поринав у пахощі акації
і зупинявся на кордонах слів, –
ловив ту мить, той сокровений спалах,
як ми с тобою босими ступали...
хоч добре знав, що мрій моїх вакації
вечірня хвиля змила, наче слід.

* * *

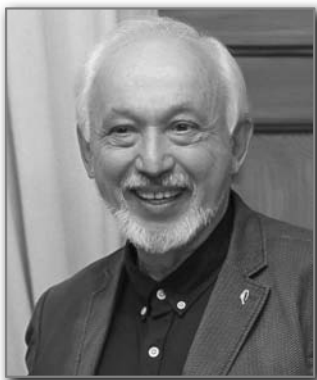
Світ мій тихим стає.
У краплині дощу,
наче в мушлі, ховається небо.
Я душею незримо до сонця лечу,
переймаючи скраплену небуть.
Ні холодний туман,
ні задимлене скло
вже не спинять цей поступ додому.
Все відходить і мре, опадаючи в тло,
наче листя осіннє додолу.
І нема вороття. Усвідомлена суть.
Навіть відчаю мить перетліла.
Мої очі давно сині птахи пасуть.
Лише в слові душа не змаліла.
Щось містичне в тім є.
Чи то пак – неземне.
Бо яка б не спіткала дорога, –
осіняється голос і кличе мене
до святого і вічного Бога.

Володимир ФРИЗ

Володимир Фриз народився 28.03.1948 р. на Івано-Франківщині в сім'ї службовця нафтопромислу. Після закінчення середньої школи в 1967 р. вступив до Івано-Франківського медичного інституту на лікувальний факультет, який успішно закінчив у 1973 р. Цього ж року він проходив інтернатуру в хірургічному відділенні Чернігівської районної лікарні. З цього моменту доля Володимира Івановича Фриза безперервно пов'язана з Чернігівщиною. Протягом 1974–1978 рр. працював хірургом, із 1975 р. – травматологом Ріпкинської ЦРЛ, лікарем-травматологом ортопедо-травматологічного відділення, а також заступником головного лікаря з хірургічної роботи Чернігівської обласної лікарні №2. Займав посаду головного ортопеда-травматолога Чернігівського міськвиконкому. Стажувався за кордоном.

Заслужений лікар України.

Голова обласної асоціації лікарів ендопротезистів України.

Неодноразово нагороджувався грамотами обласної державної адміністрації та обласної ради, обласного й міського управлінь охорони здоров'я МОЗ України.

Крім професійної діяльності, В. І. Фриз захоплюється музикою, співом, малою різними техніками, пише прозу і поезію. Друкувався в періодичній пресі, зокрема в журналі «Літературний Чернігів». Є автором поетичної збірки «Поезія любові» польською та українською мовами. Володимир Іванович член літературної спілки «Чернігів», лауреат літературно-мистецької премії ім. Леоніда Глібова.

Має звання «Почесний громадянин Чернігова».

МІСТО КОХАННЯ І ПЕЧАЛІ

Завдяки тому, що Юрко вирушив удосвіта, уже по десятій був у місті Долина. Стомився, боліли ноги від швидкої ходи та руки, бо ніс валізку. До залізничного вокзалу з міста було далеко, тому замовив візника. Легка

бричка швидко їхала містом. Коли минули церкву Різдва Пресвятої Богородиці, Юрко поглянув на озеро, шукаючи острів. У Долині був багато разів і завжди з подивом дивився на цей незвичний острів із вільхами та високим очеретом. Він час від часу змінював своє місцезнаходження, бо, виявляється, плавав, наче човен. Після буревію або сильного вітру острів змінював своє пристанище. Цього разу острівець пристав до берега проти міського парку. Прибув на вокзал, відразу прочитав розклад руху поїздів і взяв квиток до Стрия. Мав півтори години вільного часу, тому вирішив купити собі щось з одєжі. На вулиці, що вела в бік Вигоди, недалеко від вокзалу зайшов у «Торговий дім Зейнфельдів». Це була відома установа, тому й вирішив її відвідати. У Східній Галичині крамниці Зейнфельдів з давніх часів мали добру репутацію. Це була мережа магазинів Якова Зейнфельда, сина відомого купця зі Станіслава Мойсея Зейнфельда. Магазин красивими рекламами пропонував великий вибір якісного товару з Європи. І, як виявилось, реклами не обманювали. За короткий час Юрко вибрав і купив пристойний костюм, шкіряні мешти*, сорочку, капелюх і краватку. Коли все це було ним одягнуте, власник магазину зняв окуляри і, прищмокуючи, запевнив:

– Ой-вей, мушу вам сказати, що пан виглядає, як правдивий аристократ. Також не буде неправдою сказане те, що пан, як крапля до краплі води, подібний до пана міністра нафтової промисловості Станіслава Шептицького. Я вам наполегливо раджу покласти свою скаутську одіж у валізку і сміло продовжувати подорож у вигляді пристойного та елегантного молодого чоловіка. Запевняю вас, що поліція будуть перед вами знімати кашкети, гадаючи, що ви якась знаменита особа. Перепрошую за цікавість, пан приїхав на побит до Долини?

Юрко заперечив та сказав, що проїздом і прямує до Стрия.

– Тим краще, прошу пана, тим краще. Коли ви будете йти вулицями Стрия, на вас будуть заглядатися не тільки панянки. А за те, що пан зробив такі вигідні для нас обох закупи, як презент від нашого закладу ви їдете на «двожецколейови»** на нашому фірмовому фіакрі.

Юрко вчинив, як рекомендував Зейнфельд-молодший, і поклав свою одєжу у валізку. Зробив це не стільки з бажання покрасуватися, а винятково задля безпеки і з конспіративних міркувань. Пам'ятав, що поліція може його шукати на Львівському напрямку. В Долині ще не так, а от у Стрию потрібно бути обережним. У доброму настрої вийшов у супроводі продавця на вулицю, де його вже чекав обвішаний рекламами та

---

* Мешти – туфлі.

** Двожецколейови – залізничний вокзал (польське).

портретом Мойсея Зейнфельда фіакар. У якусь мить подумав, що хотів би, аби Люція його зараз бачила.

За півтори години був у Стрию. Поїзд їхав повільно, довго стояв у Болахові, а потім у Моршині. На залізничній станції зайшов до вбиральні, щоб оглянути себе в дзеркалі. Був навіть трохи здивований тим, що одяга може так змінювати людину. Напустив на чоло капелюха. Випнув уперед нижню губу і нахилив голову.

А що? Чим не пан міністр? Упевнився, що йому до лица вуса, які почали відростати. Ще потрібно купити собі рукавички і тростину. Посміхнувся і вголос промовив: «Так і зробимо, пане Кульчицький». Згадав продавця, коли при виході з вокзалу постерунковий* виструнчився перед ним. У касі вокзалу з'ясувалося, що за пів години до Трускавця відправляються два мотовагони.

Купив квиток і зайняв місце в одному з тих, що був дорожчий за ціною, бо мав підвищений комфорт. Їхати було зручно. Фіранки на вікнах, м'які шкіряні крісла, столики, на яких лежали свіжі газети. Пасажирів було небагато. Навпроти сиділа жінка в жалобному** вбранні. Вона весь час схлипувала і витирала сльози. Було видно, що має якусь горе. Воно рвалося назовні сльозами і застигло неймовірною печаллю на лиці. Не могла втамувати біль, який розривав її душу. Жінка ще не звиклася зі своєю бідою і дуже хотіла поділитися переживаннями, які вщент заповнили її розум і думки. Почала з вибачень за те, що плаче, і навіть запропонувала, що перейде на інше місце. Але дивилася на Юрка мало не благальними очима. Вони свідчили, що їй потрібен хтось, хто зможе вислухати її. Те, що почув від цієї жінки, викликало не тільки співчуття, але й жах та біль за людей, яких безжально знищили без суду та найменшого шансу захистити себе. Юрко пригадав розповідь батька про нелюдські знущання над поляками в Радянському Союзі, про так звану Польську Військову організацію і операцію НКВС. Розповідь цієї жінки була підтвердженням того, що оповідав тато.

Виявилось, що ця жінка з польської родини, народилася у місті Бердичеві. Вийшла заміж у 1919 році за польського офіцера і, поки був живий чоловік, жила під Варшавою в містечку Легіоново.

Та чоловік її трагічно загинув під час військових навчань, і вона переїхала до його рідні в Трускавець. Потрібно було доглядати за старенькими чоловіковими батьками. По смерті свекрухи і свекра залишилася сама, але великий будинок, що дістався їй у спадок, давав можливість

---

* Постерунковий – постовий поліцай.

** Жалобне вбрання – траурне вбрання.

забезпечувати собі більш-менш пристойне життя. Брала на постій людей, що приїжджали на відпочинок або лікування у Трускавець. А їх завжди було багато незалежно від пори року. У Бердичеві проживали її два брати і сестра. Ледве пережили вони голод, як несподівано прийшла ще більша біда. Всю її родину радянські органи звинуватили в шпіонажі на користь Польщі. Братів і чоловіка сестри розстріляли, а сестру вивезли до Сибіру. Сестра перед вивезенням до Сибіру встигла передати лист у Польщу через знайомого машиніста локомотива. Так лист потрапив у Трускавець. Жінка саме поверталася зі Львова, їздила в радянське консульство, щоб з'ясувати долю своєї родини. Жодної відповіді не отримала, але дещо дізналася в приватній юридичній конторі, яка збирала інформацію про репресованих поляків у Радянському Союзі. Там їй повідомили, що за 1937-1938 роки НКВС розстріляло більше вісімдесяти тисяч поляків. Про сестру і маму не було жодних відомостей.

Плач убитої горем жінки перейшов у ридання, і на неї почали звертати увагу пасажирів. Вона плакала і повторювала:

– Чому польська влада не захищає своїх людей у цій совецькій країні? Чому країни Європи мовчать, знаючи, що коїться в більшовицькому пеклі? Адже тих, хто не помер від голоду, тепер убивають або висилають у Сибір.

Юрко приніс їй води, почав заспокоювати та висловив співчуття. Пробивав знайти якісь слова розради, але не знаходив їх. Неможливо було розрадити горе, яке прийшло до цієї жінки. Вона за якийсь час заспокоїлася, а далі тихо промовила, наче сама до себе:

– Може, це кара Господня за те, що поляки знущаються над українцями в Польщі?

– А за яку кару страждають українці? – неголосно запитав Юрко.

Провідник попередив, що скоро вагони прибувають до Трускавця. Сусідка почала збиратися, ще раз вибачилася за турботу і подякувала за співчуття.

– Мене звати Єва Пекарська. Вибачте, що завдала вам клопоту і навіть не відрекомендувалася. А пан їде до Трускавця в справах чи на відпочинок?

Юрко ще не звик до слова відпочинок, тому не відразу відповів. Спочатку відрекомендувався:

– Юрій Кульчицький, шановна пані. Я дійсно приїхав до Трускавця на нетривалий відпочинок. Доля подарувала мені несподівану прикрість, а разом з нею десять днів вільного часу і можливість відпочити в цьому казковому місті.

Пані Пекарська зраділа, лице її повітлішало і відкрило ознаки колишньої вроди.

– Може, з мого боку це буде виглядати непристойно, але ви, шановний пане Кульчицький, така поважна і мила людина. Я хотіла би запропонувати вам послугу. У мене досить ошатний і просторий будинок. Він з усіма зручностями. Мій свекор був багатою людиною, шукав свердловинами мінеральну воду в Трускавці, Помірках, Східниці. Починав працювати ще з паном Торосевичем, який віднайшов мінеральну воду «Нафтуса» і вивчив її лікувальні властивості. Я живу одна й інколи здаю помешкання для відпочивальників. Зараз у мене нікого немає. Враховуючи, що пан така добра людина, я за скромну ціну пропоную вам досить пристойне помешкання в центрі міста. І, що важливо, прошу пана, це поруч із бюветом, де набирають і п'ють «Нафтуса».

Юрко ще не знав відповіді, але розумів, що це для нього добра знахідка. Щоб поселитися у якійсь віллі або готелі, потрібно подати паспорт, а поліція вже могла розіслати повідомлення з його даними в місцевий відділок поліції і в готелі теж. Згадав, що також приїде Люція, тому запитав:

– Не знаю, чи влаштує пані Пекарську те, що я буду не сам? Завтра до мене повинна приїхати наречена, – здивувався, що назвав Люцію нареченою, але відчув приємність від такої заяви.

– Це ще краще, пане Кульчицький, це навіть чудово. Адже мені так тяжко зараз одній і я, правду кажучи, навіть боюся залишатися сама. А з вами мені буде легше. Турбувати вас я не буду, але, може, хоч деколи в мене буде щаслива нагода перекинутися з вами кількома словами. Буду вам готувати, я дуже смачно готую. Уклінно прошу вас, пане Кульчицький, не відмовте. За досить символічну плату, прошу пана. Будете платити тільки за столовування*.

Жінка майже благала. У такий спосіб прагнула полегшити і пережити своє непомірне горе. Юрко розумів, що якби навіть йому не потрібне було помешкання, цій жінці він не зміг би відмовити.

– Добре, пані Пекарська, – промовив. – Але плата хай буде не символічна, а така, що не принесе вам збиток.

– Добре, – радісно відповіла пані Єва.

На залізничній станції Юрко замовив машталера**, хоч пані Пекарська запевняла, що її будинок поруч. Відразу за вокзалом минули модерну триповерхову споруду, оздоблену по периметру першого поверху сірим гранітом. До парадних дверей, що знаходилися аж на другому поверсі, від хідника вели широкі сходи.

---

* Столоування – харчування.

** Машталер – візник, фурман.

– Це будинок відпочинку Міністерства комунікацій, – гордо повідомила пані Пекарська.

Коли минали відділок місцевої поліції, Юркові стало не по собі, бо згадав про свій статус особи, яку, мабуть, розшукує поліція. Відвернув голову від поліцейського відділку, хоча на нього ніхто не звертав увагу. Бричка жваво котилася по гладкій бруківці і скоро порівнялася з красивою, триповерховою дерев'яною будівлею, вишукано оздобленою різьбою бойківського орнаменту. Безліч балконів на всіх поверхах оперізували будинок із трьох сторін.

– А це, пане Кульчицький, вілла Гопляна, – знову заговорила пані Пекарська. – Її господар – пан Раймонд Ярош. Він власник трускавецького курорту і дуже відома в Польщі людина. Поки пан Раймонд був живий, то до нього в гості нерідко навідувався маршалок сейму Ігнацій Дазінський.

Приїжджав на такому розкішному авто, що відпочивальники збігалися до вілли, щоб поглянути на його мерседес. Кажуть, що на такому авті зараз у Німеччині їздить Гітлер.

Пані Пекарська з гордістю, наче вілла була її власністю, показувала рукою на красиву дерев'яну будову та жестикулювала руками.

– Можу з гордістю вам сказати, пане Кульчицький, що пан Ярош дуже поважав мого свекра. Навіть коли той хворів, приїжджав до нас, щоб його відвідати. Мій свекор, царство йому небесне, знав усі свердловини цілющих вод і навіть пам'ятав, у якому місці та на якій глибині лежать руротяги*.

Проїхали повз костел, що стояв на пагорбі, укріпленому стіною із каменю. Далі минули площу перед Товаришким клубом. Юрко впізнав знайому з минулого перебування в Трускавці музичну альтанку і вишукану дерев'яну споруду джерела Фердинанд. Порівнялися з розкішною віллою «Марія Гелена» і, оминаючи з лівого боку уніатську церкву святого Миколая, поїхали вгору. Церква була красива, але увагу Юрка привернула висока вежа з дзвонами. Вона стояла по праву руку від церкви і дуже нагадувала дзвіницю, яку колись бачив у книжці про історичні пам'ятки Рима. Це не була класична дзвіниця, а висока кам'яна стіна, у вікнах якої висіли різної величини дзвони.

За церквою бричка повернула праворуч у вулицю, що стрімко пішла вгору, і на широкому роздоріжжі пані Пекарська радісно вигукнула:

– Ми вже вдома, пане Кульчицький! Оцей ошатний будинок, що на горі, мій. Заходьте і почувайтеся, як удома. Як я рада, що маю такого гостя.

---

* Руротяг – трубопровід (польське).

Юрко розрахувався з фурманом, і кам'яними сходами обоє почали підніматися до будинку.

– А як звати вашу наречену? – раптом виявила цікавість пані Пекарська.

– Люція, – відповів Юрко.

– Як мило. Вона, може, італійка чи німка?

– Ні, пані Пекарська. Мама її українка з давнього шляхетського роду, а батько єврей.

– Отже, українка, і це добре, я люблю українців. До речі, чесних євреїв також, – чомусь після паузи сказала пані Пекарська. – Немає поганих народів, є погані люди. У мені теж змішана польська і українська кров. А в якого поляка немає української крові? Як і в українця – польської.

Підійшли до будинку, що з тильного боку наполовину був захований у схилі гори, а фронтон опирався на високу сутерину з тесаного каменю.

Помешкання пані Пекарської сподобалося Юркові. На шосту повинен був іти до телеграфу на зустріч із Люцієюю.

«Маловірогідно, що вона сьогодні приїде», – роздумував, але не втрачав надію. Вирішив поголитися і пригадав, що хоче завести вуса. Так і вчинив, залишив на верхній губі вузькі лінії щетини. Згадав про намір купити собі рукавички. Почав уявляти, як він здивує Люцію. Дуже хотів виглядати елегантно, як вона.

Пані Пекарська, коли побачила, що Юрко зібрався йти, запротестувала і змусила його поїсти. Усе було дуже смачне і, звичайно, дуже відрізнялося від його щоденного раціону. «Хоч би не захворіти, а ще гірше – не звикнути до такого доброго харчування», – іронічно подумав і посміхнувся.

До шостої залишалось пів години. Став перед вікном. Трускавець було видно, як на долоні, – дві церкви, костел і безліч вілл. Усе це оточувала суцільна зелень. Ще раз поглянув на себе в дзеркало. Був задоволений. Зав'язав краватку і пішов. Біля готелю «Постуй», у якому на першому поверсі розміщувалися пошта і телеграф, зупинився, купив свіжу газету в хлопця, що на всю вулицю кричав: «Жеч Посполіта», «Кур'єр Львовські», «Дзеннік Стрийські», «Телеграф Дрогобичські».

Узяв «Кур'єр Львівський», бо хотів переглянути розділи «Кримінальна хроніка» та «Інформація поліції». Задля зручного спостереження за входом у готель вибрав лавку, з якої було добре його видно. Почав перегортати газету і був здивований, коли відразу знайшов повідомлення про підпал тартака* у Ріпному, а ще – що вже є підозрюваний, працівник

---

* Тартак – лісопилка.

електростанції, і його вже розшукує поліція. Аж пересохло у горлі, а серце почало битися швидко.

«Поліція мене все ж розшукає», – вимовив уголос. Але те, що прочитав далі, трохи заспокоїло і покращило настрій. Газета інформувала, що поліцією також розглядається інша версія злочину. Знайдені свідки того, що підпал був здійснений навмисне з метою незаконного отримання великої страхової компенсації, і є підозрювані в організації підпалу. Далі було ще цікавіше: «Є відомості від страхової компанії, що старе і непридатне до використання приміщення тартака було застраховане на занадто велику суму. Компанія планує скасувати незаконну угоду. Ведеться слідство».

«Слава Богу, – подумав Юрко. – Тепер можна відпочивати спокійно». Зі вдячністю згадав про Ганса, Владзя і Федору.

Це їхня робота, подумав, і стало якось не по собі: «Вони там турбуються про мене і навіть ризикують, бо ті, що палили тартак, злодії і бандити. А я фацета з себе корчу та відпочиваю на курорті». Відклав газету і поглянув на вхідні двері готелю. На костелі дзвін ударив сім разів, але Люції не було. «Мабуть, приїде завтра», – подумав і пішов містом. Здавалося, що все це діється не з ним. Ситий і пристойно одягнений, він безтурботно прогулюється курортним містом. Хіба таке може бути з ним? Ще недавно, вічно голодний, шукав способу заробити хоч на кавалок хліба, а сьогодні, мов аристократ, дефілює казковим курортним містом.

«Що ж, хоч на короткий час доля усміхнулася мені. Але «добре» в таких, як я, нещасливих довго не буває», – із сумом зауважив. Повільним кроком обійшов центральну частину міста й опинився проти ошатної установи, що мала назву «Товариський клуб». Перед красивим будинком із широкими сходами, вхід до якого прикрашали могутні колони, на досить великій площі, аж до вулиці, розмістився ресторан під відкритим небом. Вишуканих форм столики і крісла, виготовлені з плетеної лози, стояли під пальмами і кленами кулястої форми. У різних місцях між квітниками розмістилися зручні крісла-кокони і дивани. Уся ця грецька екзотика надавала установі респектабельного вигляду і творила затишну атмосферу. По периметру території ресторану у великих дубових бочках росли італійські клени з круглими, як куля, кронами та розлогі африканські пальми. Це був літній ресторан «Товариського клубу». Юрко сів за столик під пальмою. Чомусь захотілося посидіти в цьому затишному та ошатному місці, випити філіжанку кави, а може, і ще чогось. Як тільки присів за стіл, з'явився кельнер. Низько вклонився, запалив свічку у кришталевій сфері і взяв замовлення.

Юрко ніяк не міг звикнути з поважним ставленням до нього. Ди-

увався, що з ним, здалека здіймаючи капелюхи, багато хто вітається, як зі знайомою чи відомою людиною. Згадав Зейнфельда, який запевняв, що він дуже схожий на міністра. Мабуть, так і є. Його помилково приймають за якогось високого урядовця, банкіра чи промислового магната. Не знав він, що з людиною, яка має респектабельний вигляд, вітаються про всяк випадок. Люди розмірковують: а раптом це носій дуже високого державного, соціального чи політичного статусу, не вияв поваги до якого може мати погані наслідки. Мав добрий настрій і почуття раніше не відомого йому комфорту. Але збиралося на дощ, тому допив каву з ромом і вирішив повертатися до свого нового житла. Коли вийшов із «Товариського клубу», вулицею проїхала бричка. Аж зупинився, бо здалося йому, що відчув дуже знайомий запах парфумів. Усміхнувся від думки: «Я так хочу бути з нею, що вже маю галюцинації».

Бажання бути з коханою розділило його душу між фантазіями про їхню зустріч і страхом, що щось може завадити цій зустрічі. Коли повернувся до помешкання пані Пекарської, категорично відмовився від коляції*, на якій вона наполягала, і вирішив іти до сну. Адже сьогодні встав на світанку і мав важкий, багатокілометровий піший марш. А ще був перенасичений емоціями, різними думками, страхами та переживаннями. Його надто стомлений мозок просив відпочинку. Перед тим, як піти до сну, захотілося постояти перед відкритим вікном. Погасив світло і дивився на нічне місто, яке було перед ним, як на долоні. Вдихав аромат серпневих квітів, розглядав яскраво освітлені електрикою вілли. У голові роїлися різні думки і фантазії. Мав давню мрію побувати у Вічному місті. Тому уявляв собі, що споглядає нічний Рим. Трускавець дійсно був подібний до Рима хоча б тим, що зручно розмістився на п'ятьох пагорбах і був наче його зменшеною, але дуже привабливою копією. Пробивав вгадати, де зараз Люція, і раптом у його мозок наче вдарила блискавка: «Боже праведний, Люція у Трускавці! Як я раніше це не зрозумів?» Згадав запах її парфумів, бричку, що проїхала біля «Товариського клубу». Тепер уже не мав сумніву, що вона була в тій бричці.

Кудись поділася втома, швидко по-військовому вдягнувся, повідомив пані Пекарській, що мусить бігти до телеграфу, бо має пильну справу. Запевнив її, що незадовго повернеться, і швидким кроком пішов до готелю «Постуй». На запитання, чи живе в готелі пані Мортхалевич, отримав ствердну відповідь від дівчини, що сиділа за бюрою реєстрації постельців. Від цього був настільки щасливий, що порт'єрка** все зрозуміла.

---

* Коляція – вечеря (польське).

** Порт'єр – швейцар.

– Якщо пан бажає побачитися з панею Мортхалевич, – делікатно запропонувала, – то покойова* зараз повідомить пані Мортхалевич про вас. Але як про вас доповісти?

Юрко на мить задумався, але знайшов вихід.

– Прошу сказати, що її чекає Ганс Фріз.

Така інформація додала енергії дівчині. Хвилин за десять вона повернулася в піднесеному настрої, бо напевно отримала напівек**.

– Пані сказала, що за якийсь час одягнеться і вийде до вас. А ще вона просила почекати її на вулиці.

Юрко подякував і вийшов на подвір'я. Люція довго не виходила, тому нетерпляче ходив доріжками поміж квітів.

Перед тим, як покойова повідомила Люцію про чоловіка, що прийшов до неї, вона вже збиралася до сну. Сиділа в халаті перед дзеркалом. Зняла макіяж і змащувала лице вітамінним кремом. Уважно дивилася на своє лице і не знаходила підстав для доброго настрою. Хоча знала способи, як сховати небажане, нервувала. Згадала про вік, та вміло відкинула ці думки. Почала роздумувати, де зараз Юрко, хвилювалася, адже пам'ятала, що поліція його розшукує. Сама бачила їх під дверима свого помешкання. Не дай Боже, щоб його затримали і закрили в тюрму. Раптом у двері її покою постукали. Дозволила ввійти і побачила в дверях покоївку.

– Вибачте, шановна пані, за турботу, але вас внизу чекає пан, який назвав себе Гансом Фрізом.

Страх за Юрка паралізував її тіло. Чому замість нього сюди приїхав Івась? Невже щось сталося з Юрчиком? А може, це не Івась?

– Скажи мені, – запитала покоївку, – а який він із себе?

Відповідь дівчини повністю збентежила Люцію і ні крихти не допомогла з'ясувати те, що хотіла.

– Пан дуже пристойно виглядає і подібний до того відомого артиста зі Львова.

Запнулася, бо, мабуть, не могла згадати, як звали того актора.

Люцію взяв страх: «Боже, невже приїхав Людвіг Сольський?» Старий волоцюга, якого Люція добре знала. Два чи три рази як театральна знаменитість він бував у Ріпному на запрошення власника компанії «Альфа». Кароль Сосновський, що взяв собі псевдо Людвіг Наполеон Сольський, колись дійсно був знаменитим актором. Його навіть називали «королем живого слова». Але з віком кароль почав втрачати минулу популярність,

---

* Покойова – покоївка, прибиральниця кімнат.

** Напівек – чайові (польське).

а звички на розкішне життя привели до фінансової скрути. Тоді почав відвідувати багату і щедру завдяки нафті східну Галичину. Раніше служив у літньому театрі «Ельдорадо» у Варшаві, потім у Краківському театрі імені Словацького. У 1924 році був призначений директором Варшавського національного театру. Та час брав своє, і останні кілька років уже займав цю посаду формально. Слава великого актора поступово згасала. Правда, у Станіславі про нього ще час від часу згадували в часописах. «З часів виступу Гелени Моджеєвської на сцену нашого театру не ступала нога більшого актора, як Людвіг Сольський», – писала директорка театру імені Станіслава Монюшки в Станіславі Сюзанна Лозінська. Критики, правда, у відповідь на цей дифіраμβ кепкували, що це скоріше свідчення низького рівня Станіславського театру. Але його роль Латки у спектаклі Александера Фредро «До кінця життя» була дійсно неперевершеною. Про цю подію театрали Станіслава згадували ще довго.

Люція була боржницею пана Людвіга. Він допоміг їй організувати одну дуже вигідну імпрезу на честь приїзду до Ріпного міністра нафтової промисловості Польщі. Імпреза вдалася, і Люція отримала навіть велику фінансову нагороду, а Людвіг Сольський закохався у неї. Старанно грала роль прихильниці знаменитості. За це він допоміг влаштувати Ізабеллу до Віденської оперети. Пан Сольський особисто знав Елізабет Бергнер, яка тоді була примою віденського «Раймундтеатру» і на його прохання посприяла кар'єрі Ізабелли. Пристарілі коханці втомлювали Люцію, але саме вони були джерелом її достатку. Вміла залагоджувати подібні справи, обходила гострі кути, час від часу підпускала їх до себе, а потім тримала дистанцію. Говорила теплі слова, старанно підтримувала листування, яке гріло душу залицяльникам. Та сьогодні зустріч із Людвігом Сольським була би не те що недоречною, але, без сумніву, катастрофічною подією за наслідками. Раптом із роздумів Люцію вивала покоївка. Вона згадала, як звали того актора.

– Прощу пані, пан, що вас питає, подібний і навіть красивіший за Тадеуша Пілярського. Пані мусить його знати. Він грає з Владиславою Яскувною у виставі «Поцілунок на сцені». Цей пан артист якось зупинявся в нашому готелі, і я бачила його, як оце вас. Пілярський, прошу пані, красивий, але той фацет, що прийшов до вас, гарніший.

Сказавши це, почервоніла і повернулася, щоб іти. Тепер Люція взагалі не могла уявити, хто прийшов. Може, це якийсь розіграш її давніх знайомих, що зараз відпочивають у Трускавці. Тоді звідки вони знають Ганса? А може, знову поліція?

– Хвилинку, – звернулася до покоївки. – Передай панові, що я одягаюся і скоро спущусь до нього. Нехай чекає мене на вулиці.

Віддячила покоївку монетою, а та з радості майже побігла сходами, щоб виконати доручення пані з покою* номер вісім. Люція нервувала. Хто б там не був, потрібно, поки не приїхав Юрко, іти і з'ясувати. Нехотя почала робити макіяж, потім одягатися. Десь через пів години зійшла вниз і вийшла на вулицю. Два ліхтарі при вході до готелю не здатні були перебороти сутінки.

Побачила чоловіка, що стояв на доріжці алеї і уважно розглядав троянди на квітнику. Впізнала фацета, якого бачила біля «Товариського клубу», коли їхала на кареті з вокзалу: «Що він від мене хоче? Не дай Боже, це хтось зі знайомих Ротенберга, що приїжджав на відпочинок до Ріпного і знає мене».

Вишукано одягнений чоловік, що за своїм виглядом мав би бути якимось багатим комерсантом або банкіром, раптом попрямував до неї. Ідучи хідником поміж квітниками, проходив місця, трохи освітлені ліхтарем, а потім знову заходив у тінь. Щось дуже знайоме було в ході незнайомця. Зробила кілька кроків назустріч і почала уважно придивлятися до цього загадкового чоловіка. Одночасно з цікавістю і страхом цей таємничий чоловік розбудив її жіночі пристрасті. «Розкішний і не бідний фацет», – оцінила за старою звичкою незнайомця і від еротичної уяви відчула збуджуючий лоскіт над лоном. Швидко виправдала цю похоть тим, що нестерпно хоче Юрка.

Чоловік зайшов у неосвітлене місце і чомусь зупинився метрів за десять.

– Вітаю вас, пані Люціє, у місті наших мрій.

Голос і хода були дуже знайомі. Але вона не знала цього чоловіка. Стояла розгублено, намагаючись зрозуміти, хто це. Уже тільки коли незнайомець вийшов на світло і зняв капелюха, впізнала.

– Юрчику! – закричала несамовито та так, що її голос відбився луною від численних балконів триповерхової вілли «Олімпія». – Я мало не змерла від страху. Гадала, що це якийсь пан із поліції.

Люція підбігла до Юрка, повисла на його шиї, дивилася в його очі, гладила лице і, не зупиняючись, говорила.

– Але ти, Юрчику, розкішно виглядаєш. Навіть покоївка сказала, що ти красивіший за відомого львівського артиста Тадеуша Пілярського. А знаєш, я тебе вже бачила біля «Товариського клубу», тільки не впізнала. І зараз також ледве впізнала. Ти такий красивий, що в мене серце розірветься від гордості, що мій коханий – наче кіноактор.

Пильно придивилася до його лица.

---

* Покій – кімната, від польського «покуй».

– Юрцю, ти що – відпускаєш вуса? Це чудово. А я вже якось думала, що тобі вони будуть до лиця. Дай слово, що будеш любити тільки мене. Дай, прошу тебе.

Сміялася голосно і щасливо. Не відпускала його шию і цілувала за поєм, наче гасила спрагу цілющою водою. Не відривалася від Юркових вуст, тісно тулячись до його тіла.

Коли наситилася, запитала:

– А де ти зупинився?

– Зараз побачиш, – відповів із гордістю і почав розповідати про будинок пані Пекарської.

Говорив, яка вона привітна та добра, а ще – що має вона велике горе. Розповідав, що пані Пекарська була дуже рада, коли дізналася, що до нього приїде наречена. Люція аж стрепенулася від почутого.

– А ну повтори. Ти так і сказав? Твоя наречена?

– Так і сказав. А ще мушу тобі признатися, що я відчув від цього велике задоволення. Ти ж казала, що вийдеш за мене заміж? Отже, я не безпідставно вважаю тебе своєю нареченою. Чи, може, щось змінилося?

Люція не промовила жодного слова, а знову припала до Юркових вуст. Так в обіймах стояли, не відчуваючи плину часу, бо він для них зупинився. Ніжно гладили одне одному голови і не звертали уваги на перехожих, які з цікавістю поглядали на закохану пару. Першим заговорив Юрко.

– Збирай свої речі, моя суджена, бо вже пізно. Підемо в наш будинок.

Іти було недалеко, тому не шукали візника. Юрко взяв валізку і саквояж з речами Люції. Вона схопилася за другу ручку саквояжа, і так пішли, час від часу поглядаючи одне на одного та зупиняючись для поцілунку. Минули віллу «Марія-Гелена» та церкву святого Миколая. Аби скоротити дорогу, обійшли дзвіницю з правого боку і стежкою попрямували до будинку пані Пекарської. Коли підходили до будинку, побачили, що господиня чекає їх на порозі.

– Я так і знала, пане Кульчицький, що ви пішли зустрічати вашу наречену.

Люцію знову розчулили ці слова. Жінки познайомилися.

– Люція Мортхалевич.

– Єва Пекарська. Я дуже рада нашому знайомству, панно Люціє, і щаслива, що пан Бог послав мені таких чудових постояльців. Ні, не так. Що пан Бог послав мені таких бажаних гостей. Заходьте, любі гості!

Поки Люція виклала з валізки свої речі і переодягалася, Юрко допомагав пані Пекарській накривати на стіл. Пані Єва розклала на столі тарілки з німецької порцеляни під назвою «Мадонна» і радісно щebetала.

– От бачите, пане Кульчицький, якщо Господь запланував, що має бути коляція, то вона обов'язково відбудеться. Ви таки мали рацію, що тоді відмовилися від вечері. Виявляється, перенесли її на пізніше і дуже доречно.

Під кінець приготувань господиня поставила на стіл пляшку «Венгрини».

– Це вино я тримаю для особливих гостей і важливих подій. Саме така ситуація склалася сьогодні.

Вечеря була наче родинна і приємна для кожного по-своєму. Юрчик сидів поруч Люції, тримаючи її за руку. Обоє були більше ніж щасливі, бо нарешті їхня мрія збулася. У цей час Люція забулася про хворобу брата, про небезпеку втратити житло в досить комфортному містечку, де мала пристойний рівень зручностей, які не завжди є навіть у великих містах Галичини. Електричне освітлення, газове опалення, централізоване водопостачання, лазенка і навіть туалет. Юрко теж не згадував про неприємності, які прийшли від пана Ротенберга, і про те, що його розшукує поліція.

Пані Пекарська була задоволена тим, що має гостей і не буде самотньо плакати і страждати від реалій жахливої долі її рідних. Заспокоєна через надію, що її страждання розчиняться у спілкуванні з цими добрими людьми і що свою біду вона зможе легше перенести.

Закінчили вечерю, але продовжували сидіти за столом, розповідали різні історії зі свого і чийогось життя. Залишалися за столом ще довго, без огляду на те, що було далеко за північ. А далі Люція допомогла пані Пекарській прибрати зі стола. Вже йдучи до себе в кімнату, мовила до пані Пекарської:

– Пані Єво, прошу звертатися до мене пані, а не панна. Я хоч і не була заміжня, маю вже дорослу дочку. Вона проживає в Австрії. Теж прошу вас, не думайте, що це для мене курортний роман із красивим молодим чоловіком. Запевняю вас, я цього чоловіка щиро люблю.

Тяжко було вгадати думки, а особливо – що скаже ця жінка, яка, без сумніву, бачила різницю в їхньому віці. Але на таку загадкову відповідь Люція не сподівалася.

– Любов – це величезна сила. Вона творить і продовжує життя на землі. А ще, пані Люціє, пам'ятайте, що Бог і є найбільша любов, і треба жити у злагоді з його настановами.

Сказавши це, пані Пекарська побажала доброї ночі і пішла до своєї кімнати. Люція була приголомшена почутим і ще довго стояла, роздумуючи над цими словами: «Невже вона хотіла сказати, що мені час зосередитися на любові до Бога, а не зваблювати молодих чоловіків?»

Але ж я його люблю. Люблю, як ніколи нікого не любила, люблю так, що готова віддати за цю любов усе».

Зайшла до кімнати. Юрко стояв перед відкритим вікном і дивився на місто. У темноті ночі виднілися тільки обриси шпилів на віллах. Церкву святого Миколая і її дзвіницю було видно найкраще, бо стояли майже поруч, за дві сотні метрів нижче будинку. У костелі та церкві Святої Покрови на протилежній горі ще світилося. Ліхтарі в місті вже погасили, і лиш поодинокі вікна будинків перемовлялися між собою миготінням світла, яке викликали теплі передгрозові потоки повітря. Над цвинтарем на схилі гори біля церкви Святої Покрови, наче німб над головою божественної постаті, виднілося сяйво від лампадок і свічок. Підняв очі до неба. На заході небесне склепіння швидко затягували густі грозові хмари, поглинаючи спочатку його магічну блакить, а потім і зірки. Далі небесний купол перетворився на чорну безодню. Відчувалося, що збирається на дощ чи навіть буревій. Повітря ще було свіже і насичене озоном. А десь далеко за Бориславом, як у кіні, з'являлися обриси гір, що контрастували з чорною прірвою неба раз по раз освітлюваного спалахами блискавок. Були вони так далеко, що гук грому розчинявся в просторі й не долітав до Трускавця. Мабуть, блукаючи Карпатами, губився десь між Бещадами і Горганами. Люція зняла з себе шляфрок* і стала поруч Юрка. Обережно притулилася до нього голим тілом і так мовчки стояла, дивлячись у магічну пільму.

– Люціє, скажи мені, ти була коли-небудь у Римі, – запитав Юрко.

Почувши ствердну відповідь, запитав знову.

– А правда, що Трускавець чимось подібний до Рима?

Люція мовчала, а Юрко продовжував.

– Я дуже хочу побачити Рим, його прадавню архітектуру. А ще – фонтани «Ді Треві» та «Фонтан чотирьох рік», обидва «Колізеї» і обов'язково собор Святого Петра та Святійший Престол, що зветься Ватиканом. Якщо Господь колись дасть мені хоч найменшу можливість, я поїду туди.

На це Люція замість відповіді запитала так, як це може запитати тільки жінка.

– З ким поїдеш?

І засміялася, а за нею Юрко, кілька разів повторюючи.

– З тобою, люба, тільки з тобою, моя кохана.

Підняв її на руки й поніс до ліжка.

– Замкни вікно, коханий, скоро буде буря, – шепотіла йому до вуха, ніжно кусаючи за мочку.

---

* Шляфрок – халат.

- Буде, буде, кохана, бо я зараз її влаштую.
- Я чекаю цього, любий, – сказала це і засміялася голосно та щасливо.
- Дуже чекаю, бо без цього моє життя зупиняється.

Десь здалека почав долітати гуркіт, наче з гори по бруківці покоїлася колісниця. То були розкати грому, що повільно наростали до гучності гарматного вистрілу. У шибку вдарили перші важкі краплини дощу. Підхоплені наростаючим вітром, вони дедалі гучніше били по склу. Блискавки час від часу освітлювали голі тіла. А вони воедино сплелися в любовному екстазі. Найпрекрасніше дійство животворящої природи розпочалося, а надто збуджена побаченим стихія нарощувала шаленство. Здавалося, що саме в цій кімнаті народжуються могутні блискавки і громи. Що рвуться вони на небеса саме з цих вікон, аби засліпити небосхил, гори і це казкове місто. До стогону та підвивання вітру долучалися спокусливі звуки любовної насолоди. Могутні розкати грому розривали повітря гучною канонадою, а стукіт дощу об цинковий дах і підвіконня нагадував довгі кулеметні черги битви, яку почала несамовита стихія. Та закохані на звертали увагу на неї, бо самі були стихією. Засліплені пристрастю, у любовному екстазі продовжували вести єдину в світі борню, яка не нищить, не вбиває, а творить блаженство і життя. Коли ж досягли межі найвищої насолоди, в обіймах знесилені заснули.

Станіслав ШЕВЧЕНКО

Станіслав Шевченко народився в селі Грабів на Чернігівщині 1947 року. Мав 6 місяців, як не витримало серце молодого батька, учасника війни...

У дитинстві любив поезію, інколи вірші складались ніби самі собою. Але головними стали – математика, фізика... З атестатом зрілості отримав і золоту медаль. Поступив на мехмат КДУ ім. Т. Г. Шевченка. Працював математиком-програмістом для АСУ. З 1981 року – редактор і сценарист кіностудії «КИЇВНАУКФІЛЬМ» (пізніше – Національної кінематики України). Брав участь у створенні фільмів до великого циклу «Невідома Україна»... Наступною була робота в Національній радіокомпанії України. Роками звучали в ефірі його цикли авторських радіопередач – «Зоряний час», «Дорогою назустріч», «Слова та голос». Побачили світ понад десять оригінальних збірок поезії, вибране «Дім для душі»; три збірки вийшли в перекладі польською. Видавництво «Каменяр» видало двомовні книжки його перекладів поезій: Чеслава Мілоша, Віслави Шимборської, Кароля Войтили, Антонія Мальчевського, дві антології польської поезії. Також книжки перекладів автора побачили світ в інших видавництвах.

Лауреат літературних премій ім. Максима Рильського, Всепольської літературної премії ім. Францішка Карпінського, літературно-мистецької премії ім. Івана Нечуя-Левицького, Чернігівської обласної премії ім. Михайла Коцюбинського та ін. Має звання: «Заслужений діяч мистецтв України», «Заслужений перед польською культурою».

НАШ ВЕЛИКИЙ СВІТ

УКРАЇНСЬКИЙ ХАРАКТЕР

І в «крутості» сіль нашого характеру,
І в плаванні по доброти фарватеру,
І навіть у гармонії з жіночістю,
Тому ліричною осяяний він творчістю.

Не слабкість в цьому, а снага Тарасова!
Нас лірика в історії прикрасила,
Що мужньою заструменіла ніжністю,
А часом і «крутою» емоційністю.

ПРО «ТІНІ ЗАБУТИХ ПРЕДКІВ»

*пам'яті М. Коцюбинського,
С. Параджанова*

У колі старий чугайстер,
У колі звабливі нявки,
У колі труна Іванка
І перелюбна пристрасть.

Не розімкнути руки –
У колі ми цім довіку.
У колі танцюють зорі
У звихреній коломиїці.

У колі танцюють з нами
Тіні гіркої пам'яті,
Тіні забутих предків,
Душі надій померлих.

* * *

Хтось проріджує ліс,
каже: «Дерев багато».
Підцюкує несамовито
буки самобутні,
дуби багатолітні,
сосни корабельні,
а лишає кущ-захарашу.

«А війни народ порідили», –
навіюють роздуми тіні,
шибку закувавши,
в сіні торигають знову.

ПЕРЕДЧУТТЯ БІДИ

У вербах довго каркали ворони
Над сивим паром тихої води.
Але, здавалось, доля нас боронить
І не було передчуття біди.

На вигоні ревля в жару корова,
Замучили набридлі оводи...
Не вірилось, що вже стріляє зброя,
І не було передчуття біди.

Із «оселедцями», неначе в запорожців,
Стояли кукурудзяні ряди.
І ластівки купалися на сонці,
Ще не було передчуття біди.

Лиш матері одній, на кожнім кроці,
В якої два були у війську хлопці,
Шуміли всі антени-проводи:
Молися і синів додому жди!

СОН ПРО НЕБЕСНЕ ЖИТО

Орли орали небо,
крильми орали небо,
падав пух у борозни,
в пір'ясті хмари склався.
Сонце жито сяло,
Сонце жито сяло –
мозолі натерло
увечері криваві...

Зашуміло жито,
зашуміло жито –
янголи скосили
і обмолотили.
Запрягли Бика рогатого
у Вожа великого,
повезли Чумацьким шляхом,
розсипали...

ТАЄМНИЦІ ВСЕСВІТУ

Яблуною в блискавицях
Увижався мені Всесвіт,
Шарудів, шумів гілками,
Та їх бачити не міг я.
Зорі – яблука червоні,
А планети всі – зелені:
Там крилаті чоловічки
Ткали дивні павутинки,
Та заплуталися крильця –
І на стовбур не злетіти.
А куди сягає віття
І в якій землі коріння –
Не сягнути і уяві –
Полетіла, потонула...

ЗОРЯНІ КАЛЕНДАРІ

Давно-давно, іще в палеоліті,
Де черепахами повзли віки,
У дивнім світі, у правічнім літі
Любили люди над усе – зірки.

Не знаю, чи жили тоді поети,
Все ж, відали, що є там угорі,
Адже знайшлись не просто амулети –
То зоряні були календарі.

А ми все рідше дивимось у вічність,
На ті дива у небі золоті,
Гадаємо, зірки вже архаїчність
У нашому практичному житті.

Хоч кожний і з'явився під сузір'ям
Тільця чи Діви, Лева чи Стрільця...
Хоч, може, і Земля – лише подвір'я,
Що вийти на дорогу без кінця...

ВІДЧАХНУТА ГІЛКА

Відчахнута гілку нічною грозою
Від кореня...

Лиш на тоненькій корі
Вона ще трималась, умившись сльозою
Своїх немовлят,
яблуняток-сиріт.

Останню снагу віддала тоді гілка,
І все ж здивувала плодами людей.
Неначе та гілка – замислена жінка,
Втираючи сльози, годує дітей.

НЕОПАЛИМА КУПИНА

Це ти – неопалима купина?
Хіба ж отої дівчини вина,
Що з лілією сплутала у горах
Тебе, таку отрутну в своїх порах.

Навіки залишилися рубці
На ніжній нецілованій щоці...
Тебе не славлю. Знизую плечима:
Для себе, може, ти й неопалима...

* * *

Хто знає слова, що були на засів?
Любов забуває в душі проростати.
Віддати швартови майбутніх часів
На палубі чую, де ніде вже стати.

Ніневія наша земля чи Содом,
Чи є хоч надія іще на спасіння.
А душі важкі, як вода за бортом.
Хто знає слова, що були як насіння?

* * *

Нам чужої землі не треба,
А своєї – не віддамо!
Тут можливостями не гребуй,
Не повернеться все – само.

РАДІЮ ПЕЛЮСТКАМ

Мій соняшнику-брилику,
я пелюсткам радію,
хоча твоїм насінням
засмічені перони,
вагони і стоянки,
і клумби, і подвір'я;
та не твоя вина в тім,
а вічна неохайність.
Хоча в землі ти соки
витягуєш корінням,
люблю диво-пелюстку
і мудроту голівку,
що тягнеться до сонця –
немов душа до правди,
а серце до любові.

ВИДІННЯ НАД МОНАСТИРЕМ

Ледь-ледь шелестіли клени,
Немов фоліанти князя
Премудрого Ярослава:
Їх юний монах гортає
У келії в самотині.
Гамує він кров кипучу
І мрію про бойовище,
Про меч, шолом і кольчугу.
І Ладу, яка на кручі
Усе когось виглядає...
Виходить монах з печери
І мружить на сонці очі,
Яке чомусь фіолетово
В зіниці ллється до болю.
І бачить вже тільки Ладу,
Яку обминула доля
Його чернечого подвигу...
Кого ж виглядає Лада?

* * *

Велике диво світу – слово,
Яке народжується в нас:
Медово пахне й полиново,
Як серце – в нім пульсує час.

09.02.2024

Микола ТЮТЮННИК

*Поет, прозаїк, перекладач, журналіст.
Член Національної спілки письменників
з 1988 року.*

Колишній шахтар, з 17-річним підземним стажем.

Друкувався в європейських антологіях, а також альманахах, журналах і журнальних порталах багатьох країн: України, Австралії, Білорусі, Болгарії, Бурятії, Греції, Канади, Киргизстану, Литви, Німеччини, Росії, США...

Автор близько пів сотні книжок віршів, поем, оповідань, повістей, поетичних і прозових романів, котрі пошановані низкою вітчизняних і зарубіжних літературних нагород, серед яких Міжнародна літературна премія ім. Миколи Гоголя, Міжнародна літературна премія ім. Володимира Даля, Міжнародна літературна премія «ГОМЕР» (Греція), Міжнародна премія Воляників-Швабінських Нью-Йоркського Українського університету (двічі), літературна премія ім. Василя Симоненка, літературна премія НСПУ «Благовіст» та інші.

За переклад книжки російського поета Ніколая Рубцова українською мовою нагороджений Почесним дипломом «Золото перекладачу. Майстерність перекладача», переможець Міжнародного конкурсу короткої прози Zeitglas-2022.

Висувався на Національну премію України імені Тараса Шевченка за 2022 рік.

Найбільше відомі твори: історичний роман у віршах «Маруся Богуславка» та роман-тетралогія про шахтарів Донбасу «Лугарі».

Нагороджений медаллю Національної спілки письменників України «Почесна відзнака».

Повний кавалер «Шахтарської слави».

Академік Слов'янської літературної та артистичної академії (Болгарія).

Почесний громадянин Козацької Спадкової Духовної Республіки на Мамаєвій слободі (м. Київ).

Член редколегії журналу «9 Муз» (Греція).

Почесний громадянин м. Первомайська, що на Луганщині.

Засновник і багаторічний керівник міжміського літературного об'єднання імені Бориса Гербатова (Луганщина).

З 2015 року, як переселенець з Донбасу, перебуває у Придніпров'ї.

З циклу «Сіра зона»

ШИПШИНА

Оповідання

1

Іван Федосенко тепер уже й не пригадує – коли вперше почав збирати шипшину. Здається, ще змолоду, такою ж тихою, сонячною і ласкавою осінню, коли у вихідні гуляв з песиком сусідніми полями та перелісками. Лісами ці байрачні посадки важко назвати, хоча місцеві так і називають. Бо справжні ліси в Донбасі здебільшого на Сіверському Дінці та поблизу Кремінної. Проте, яка різниця – широкий лісовий масив чи невеличка діброва, – колючих кущів з червоними ягідками вистачає скрізь. Спочатку досить було їх і Федосенку, бо рвав шипшину, аби тільки посмакувати, видалити з ягідки чисельні крихітні, але колючі зернята і кинути її до рота. Чув, що в шипшині багато корисних вітамінів, особливо вітаміну С. Проте, хіба більше однієї чи-то двох таких ягідок з їси? Тому й вистачало йому однієї жменьки чи не повної кишені, але згодом почув, що з шипшини – смачний, а головне корисний чай і почав збирати шипшину на зиму. А коли вже хтось підказав йому рецепт приготування з шипшини вина, то взагалі поставив збір цієї дикої ягоди на «промислову» основу! Почав щоосені об`їжджати всі «ягідні» місця і збирав шипшину цілими відрами. А щоби не підводила пам`ять, щоби не забути – де, в яких місцях найкрупніша шипшина, намалював на цупкому папірці своєрідну мапу навколишніх місць, з контурами лісів, доріг і навіть високовольтних ферм, під якими ховались кущі шипшини. І всю цю мапу помітив хрестиками і нулями. Хрестиками помічав шипшину, нулями – кущі терну, який, добре визріваючи, теж був справжньою смакотою.

Звичайно, мапу цю Федосенко нікому не показував. Поклав до кишеньки старої спортивної сумки, де вона й лежала вже не один рік. І не тому не показував, що боявся «розсекретити» свої ягідні місця і принести туди зайвих любителів тихої «охоти», як звать грибників та інших збирачів дарів природи, – Федосенко боявся глузування. Шахтарі ж,

між яких він працював, – хлопці дошкульні. Завтра ж пустять шахтою плітки, що Федосенко намалював собі якусь мапу, щоби не заблукати в лісі поміж двох дерев! Розпустять, розпустять, вони такі! Іван уже натерпівся від них. У сорок років закінчив заочно гірничий технікум й одразу відчув себе іншою людиною, навіть на роботу почав носити краватку. Та хоча б там у ранкову зміну, а то й у нічну. Мовляв, доки відбував ті сесії – звук до цієї деталі одягу культурної людини і тепер уже без краватки й за поріг не вийти!

Довго ж потім кепкували з нього шахтарі! Мабуть, весь рік. Та, буває, й наразі який-небудь підпилий дурисвіт під'юдить:

– Ей, Іване, ну розкажи – куди ти свій галстук заховав!

І так, падлюка, залетється, так по-свинячому зарохкає, задоволений своєю ж шпилькою, що оце взяв би та по писку його, по писку!

Але приходиться терпіти, удавати, що йому на це плюнути й розтерти! Він з дурисвітами не зв'язується.

А вино ж у Федосенка завше виходило дуже смачним. Не один десяток літрів ставив він на зиму, не один десяток випивав потім до весни. А згодом, почувши від людей, що вино з шипшини шкідливе для чоловічої сили, почав прислухатись до своїх плотських бажань і з превеликим сумом усвідомив, що люди мали рацію... При цьому не допускаючи й думки, що це приходиться старість.

Але все це було до війни, яка вже за пару місяців так нашпигувала землю не лише шматками снарядів, але й мінами, що вся шипшина і весь терен залишились незбираними і дістались пташкам.

2

Цієї ж осені, що виявилась трохи тихшою, тому що обстріли з обох боків порідшали, Федосенко все-таки вирішив прогулятися лісом, назбирати шипшини. Хоча б одну спортивну сумку, аби було чим заварювати чай.

Узяв, як завше, і сумку, і ручку старої парасолі, і грубу брезентову рукавицю на ліву руку. Довгенькою ручкою парасолі можна дістати й притягти донизу будь-яку високу гілку, а груба брезентова рукавиця збереже від гострих колючок, якими обліплено гілки шипшини. І в добрім настрої попрямував до лісу.

Велосипед сьогодні не брав. Велосипедом він, було, об'їжджав усі придорожні куці, а наразі обабіч доріг можуть бути міни.

Спустившись у низини, де ще коливались залишки вранішнього туману, на якийсь час забув про війну, що вже встигла накоїти великої біди. Ці заміські місця нагадали йому і далеке дитинство, коли вони

хлоп'ятами блукали тут у пошуках різних пригод, і недавній мирний час, коли трьома дружніми родинами збирались тут на березі невеличкої, чистої річки, аби відсвяткувати на природі якесь свято. Наразі ж не до свят, не до пікніків. Молодь, може й, веселиться, радіє життю, а старим які веселощі?! Ніч без обстрілів – і вже слава Богу! А якщо й прилетить звідкись, то дай Боже, аби тільки без жертв!

Було тихо, сонячно, як зчаста і буває на початку осені. Притомлений туман приліг на землю, пожухла трава стала вологою, від вузької доріжки, що вела до лісу, залишився один прослідок. Але йшлося, як дихалось. А дихалось легко. Федосенко чимало років пропрацював під землею, проте легені свої пилом не забив, бо постійно користувався респіратором. Та й узагалі підтримував своє здоров'я щоденною гімнастикою. Тому йшов легко, весело, з задоволенням дихаючи свіжим, з запахом палого листа, повітрям.

І ось він – ліс! Можна було б одразу заглибитись, там, біля кринички, є пара кущиків шипшини. Але, пам'ятається, мілкувата. Федосенкові ж кортіло нарвати плодів крупніше і соковитіше, а найкрупніші – далі, на вищому краю лісу, під високовольтною фермою, поміж чотирьох її опор. Хитрий кущ начебто сховався за цими опорами від інших дерев і, відчуючи себе вільно, розрісся до величезних розмірів.

Федосенко йшов і озирався на своє місто, яке здаля виглядало досить мирним, неначе й не було в ньому ніякої військової техніки і зодягнених у камуфляж людей, неначе не лякали чорними очницями вікон будинки, що потрапили під обстріл. А тут, на природі, так мирно все, так спокійливо!.. Діброва ще зелена, побуріли лише деякі деревця та кущі, і все-таки і дерева ці, і кущі, і трави, поміж яких виднілись вже прив'ялі польові квіти, все-все пахло і водночас дихало осінню.

Коли підходив, то ще здаля зраділо помітив, що його улюблений кущ шипшини привітно і задоволено червоніє своїми шипшинками, немов дівчина, що несподівано побачила свого хлопця. Бо так було не завжди. Бувало, моторні бабусі з легенькими алюмінієвими бідончиками першими обносили цей кущ низу. Верхівка його, звичайно, залишалась Федосенку, бо у стареньких руки короткі, і все одно було прикро, що хтось тут уже похазяйнував, обпатрав нижні гілки. Прикро, як жениху, якому дісталась обпатрана дівка... Цієї ж осені тут ще нікого не було, кущ стояв незайманий. Війна!

І все ж Федосенко взяв швидшу ногу, нібито хтось міг його обійти і першим накинутись на густо червоніючі ягоди. І навіть коли підійшов, не дав собі й хвилинки перепочинку, одразу почав рвати, чистити й кидати до рота. А вже коли почав збирати в сумку, то рвав зменею, як, було, рвав

терен, – так вже густо вродила цього року колюча красуня шипшина. Рвав – і в сумку, рвав – і в сумку, рвав – і в сумку... І вже жалкував, що не приїхав сюди велосипедом, не взяв відра.

А навкруги так тихо, так спокійно. Лише вітерець легесенько ворухив сумне напередодні осінніх холодів листя, та якась пташка, не витримавши присутності людини, злетіла з верхівки сусіднього дуба.

Чомусь знову згадалась війна, і так гаряче забажалось уявити, що вона, триклята, уже в минулому, а з війною відійшли в минуле і жорстокі обстріли, і довгі ночі в підвалі будинку, і похмурі обличчя земляків, котрі ладні бачити в кожному стрічному винуватців цієї біди. Бо у кожного ж своя правда, своє бачення і своє розуміння того, що відбувається на Донбасі. А відбувається справжнісінька війна, правда, без звичної для нашої уяви лінії фронту, як це було хоча б у ту ж Велику Вітчизняну чи, як її зараз називають, Другу світову: поставили гармати поблизу житлових будинків і б'ють по сусідньому місту! А з сусіднього міста миттю прилітає «обратка», руйнує будівлі, калічить і убиває людей.

Куди його бідному селянину, чи то мирному жителю, подітись?!

Федосенко тяжко зітхнув, озирнувся.

Неподалік цього місця пролягала автотраса. Були часи, коли нею щохвилини пролітали великі вантажівки або легенькі легковики, що так весело і задерикувато шелестіли шинами. Наразі ж і там пусто. Ні машини, ні поганенького велосипеда. Та й взагалі жодної живої душі.

Федосенко добре знав ці місця, знав кожну доріжку, кожний пагорб. Одна з цих доріжок огинала ліс і, як вірний песик, бігла поруч нього до самого ставка. Може, пройтись по ній, як бувало раніше, прогулятись, пригадуючи минулі мирні й щасливі роки?

А чому б і ні? Чому б і не прогулятись, коли вже така чудова погода, і спішити йому нікуди?

Федосенко доволі швидко набив свою сумку, радіючи крупній і тугій шипшині, якої йому вистачить на пару місяців. Якщо ж приїхати сюди з відрами, то запасешся на всю зиму. Він повісив сумку на плече, взяв ручку парасолі, котра тепер буде йому за ціпок, і через відкриту галявину попрямував у бік автотраси, аби потім звернути на бажану стежину. І вже майже вийшов, коли звідкись долетів гул двигуна, а затим і стукіт гусеничних траків. Звуки ці одразу різонули слух, і Федосенко нерішуче зупинився. Тікати було пізно. На галявині його було добре видно. Бо як помітять, то пальнуть з кулемета. Чого, питають, тікав?

Тут же пригадав, що майже поруч, прямо під асфальтом, знаходилась

велика бетонна труба для талої води й кинувся туди. Переждати пару хвилин, доки проїдуть, а тоді вже дай Боже ноги!

Бойова машина піхоти, як визначив Федосенко, була одна. І це вже добре. Наразі пролетять у нього над головою, а за хвилину й слід простигне. Швидка, грізна машина!

Ляскання гусениць все ближче, ближче... і раптом змовкло! Тільки якось невдоволено загарчав двигун і помітно збавив звук.

Федосенко стояв зігнувшись, ні живий ні мертвий. Боявся й поворухнутись.

Було чути, як щось клацнуло, відкрилось, почувлись стихлі голоси. Потім сміх і шелест водяних струмків.

Не хватало тільки, щоби на голову насцяти, – ще й покепкував з себе подумки Федосенко. Стояти трохи навзгинці було незручно, він поворухнувся, зачепив ногою невеличкий камінець.

Угорі замовкли, металево заклацали автомати.

– Ей, а ну, хто там, внізу?! Вихаді!!

Федосенко спочатку висунув голову й вийшов назовні.

– Руки! – пролунало грізно. – Кто такой?

Три хлопці в камуфляжі, три завзятих і насторожених облич, три пари колючих очей. І три дула. Що погрожують смертю.

– Кто такой, спрашиваю?! – повторили погрозово.

Федосенкові перехопило горло, він закашлявся, тяжко проковтнув слину.

– Хлопці... я нічого... я тут це... шипшину збираю.

– Какою шипшиною?

– Та цю ж., що на кущах... – повів рукою в бік лісу.

– А сюди зачем залез? Міну ставил? А ну, я сейчас!

Один спритно спустився вниз, заглянув у трубу.

– Та яку міну... Дивіться, тут же ніяких мін немає! Я ж кажу, збирав шипшину. А потім почув, що хтось їде і заховався.

– А чего тебе бояться, еслі не шпіонішь?

– Та який з мене шпигун?!

Хлопець нашішкувато оглянув Федосенка з голови до ніг, махнув рукою.

– Руки опусті!

Він повісив свій автомат на плече, взяв з рук Федосенка спортивну сумку. Зачерпнув кілька шипшинок, потім, у маленькій кишеньці, знайшов зложений вчетверо папір. Розвернув і підняв брови.

– Ніх-хрена-а себе, шипшину он собирает!! А ну, давай вилазь наверх!

Федосенко важко вибрався на дорогу, ще не розуміючи, що так обури-

ло цього хлопця, а той уже показував товаришам знайдену у Федосенка мапу.

– Што ето у тебя за карта?! Што на ней обозначено? Што ето за крестікі-нолікі? Отвечай!

Федосенко прикро скривився, замахав руками. Хіба ж він міг коли-небудь подумати, що ця акуратність вилізе йому боком?!

– Хлопці, та це ж я куці шипшини помічав! Шипшини і терну!

– Зачево?

– Та щоб не забути, де саме ростуть!

Хлопці презирнулись. Мабуть, не бреше. Не кулемети ж так розкидано тут, не гармати. Та й папір давній, уже помітно стерся.

Подобрішали, посміхнулись.

– Ну, ти, старий, і дайш! А шиповнік зачем – чай пйош?

– Чай-чай, що ж іще...

– Ех, ти, «чай-чай»! – перекривили не зле. – Ладно, на твою карту да, смотри, не потеряй, а то останешься без чая!

Посміялись і полізли до кабіни.

Заревів двигун, машину різко качнуло назад, нібито вона збиралась плигнути, і, випустивши смердючий дим, помчала далі.

Федосенко провів її поглядом, затим швиргонув сумку під ноги й почав рвати свою «мапу» на міленькі шматочки.

Аби знову не вскочити в халепу!

2018 р.

Борис ПОНОМАРЕНКО

Борис Йосипович Пономаренко народився 25 вересня 1944 у с. Хацьки Черкаської області. У 1961–1966 жив, працював, служив у Забайкаллі. Повернувся в Україну, працював на Смілянському машинобудівному заводі електриком, енергетиком, начальником цеху, виробництва, 1988–1992 – голова трудового колективу підприємства. Закінчив Київський політехнічний інститут, Національну академію при Президентові України. 1994 р. обраний народним депутатом України 2-го скликання. Брав участь у підготовці та прийнятті Конституції України 1996 р. Головний консультант-експерт в одному з управлінь Адміністрації Президента України (з 2008). Заступник керівника управління діловодства апарату Верховної Ради України (з 2001). Член правління та директор Міжнародного благодійного фонду національної пам'яті України (з 2007). Член НСПУ з 2016. Секретар НСПУ.

Автор книжки поезій та пісень «Між мальвами» (2009), книжки поезій, пісень та оповідань «Ранкової роси намисто» (2013), історичного роману «Полиновий смак волі» та низки оповідань (2016), книжок поезій та пісень «Уклонися порогові отчому» (2017), «Ударив дзвін» (2020), «Сила роду нашого» (2023), творів для дітей.

ПИЛЬНУЙТЕ, ОНУКИ!

Чи думав ти, гетьмане, – батьку Іване,
Що трупи козацькі покриють олтар,
Що стане Батурин, як зболена рана,
Яку заподіяв розлучений цар?!

Тебе не спинили багатство та слава,
Даровані щедро жорстоким Петром,
Бо вірив – своя Українська держава
І буде для нас найціннішим добром!

Московські війська облягли сараною,
Щоб славний Батурин здобути в бою,
Та стало козацтво на захист стіною –
За правду, за честь і за волю свою!

Тоді навіть діти на мури каміння
Жінкам та дідам подавали до рук...
...Які ж ви герої – святе покоління,
Яких ви зазнали нечуваних мук!

Знайшовся їуда – полковник пузатий,
До золота ласий, на прізвище Ніс,
Що ладен був душу і землю продати,
Де сам народився, учився і ріс.

Він брами відкрив, увірвались чужинці,
І кров заливала підосви катам...
А він потирав у долонях червінці,
На спини ступаючи мертвим братам.

... Ми нині господарі в батьківській хаті,
Та пращури нам голоси подають:
– Пильнуйте, онуки! Бо знову «носаті»
До трону державного в чергу стають!

Жовтень, 2015 р.

ЄДНАЙМО ДУХ

Все, як завжди! Є кращі, а є гірші,
Усякі є особи між людьми.
Той егоїст, а інші сміливіші,
І тут, на жаль, не виняток і ми...

Сміливі вже взяли у руки зброю,
Відповідальні – зброю ту кують,

Щоб українські воїни-герої
Орду карали за звирячу лють.

А є й такі, що знову відкупились,
Сміються і продовжують розгул,
Бо «тяжко хворі», «просто натомились»,
Бо черево не втримує очкур!

А обиватель потокає звично,
Бо сам давно сховав синів своїх.
– Це незаконно! Не демократично!
Ви на війну не посилайте їх...

А хто ж країну буде боронити,
Коли настане вирішальна мить,
І перших добровольців підмінити,
Які зуміли ворога спинить?!

... Не можна нам ганьбитись, українці,
Єднаймо дух і сили кожную мить!
Щоб рідний край – не нищили чужинці,
Щоб нам свободу нашу захистить!

Січень, 2024 р.

ТРИВОЖНА ОСІНЬ

Спливає осінь сивими туманами,
А жовтий лист опав і догорів.
Чорніє степ воронками, як ранами –
Німа жура у душах матерів.

І моляться щодня батьки до Господа,
Щоб миру дочекалася земля,
А ворог б'є з усіх систем, за розкладом,
Осколками засіює поля.

Стоять сини під градами, під бомбами,
Скривавлені, зчорнілі, як рілля.
Бо ворог тисне нелюдами-зомбами,
Усе живе навколо спопеля.

А чорний дим клубочиться між хмарами,
Серед степів і вигоптаних нив,
Москва напала на Європу зграями, –
Чому ж ти, Світе, їх не зупинив?!

Злякався, зледащів чи звук до ситості?
Бо ви не знали путінських лабет!
Тоді живіть у жадібності й хитрості –
Нам Бог допоможе їм зламати хребет!

В тяжких боях ми новий рік стрічаємо –
Тримають фронт Герої ЗСУ.
Та ворога – здолаємо, скараємо!
І Перемогу стрінемо свою...

У Всесвіті ми всі в хиткому човнику,
І Землю рідну – нам оберігати!
Щоб не дозволить москалю-безбожнику
Святу планету нашу ... зруйнувати!

Листопад, 2023 р.

ДО ОЛТАРЯ

Як на сповідь поспішали ми,
Щоб зійти на кручу Кобзареву..
Щоб сказати: «Батьку, ми грудьми
Зупинили силу москалеву!»

Все ти бачиш, Батьку, крізь віки...
Де життя цвіло, – тепер руїни,
Московити хижо, як вовки,
Розпинають тіло України.

Маріуполь, Харків чи Ірпінь, –
Наша гордість і міста-окраси!
А тепер над ними смерті тінь...
Їх змели «зацітнікі донбасса».

Там вони лягали, як снопи, –
Ми їх не косили, а топтали!

Їхнім трупом всіяли степи...
Та й самі, знекровлені ... вмирили.

Впали хлопці, як весняний цвіт, –
Зійдуть молодими ясенами.
Їх сини продовжать батьків рід
Доньками й героями-синами.

Прийдуть діти, як до Олтаря!
З шаною, що не підвладна часу,
Проспівують «Думи» Кобзаря,
Вклоняться... з молитвою... Тарасу...

Травень, 2023 р.

РУСАЛКА

Вона виходила з води,
Немов чаклунка чи русалка...
Вдивлявся місяць-молодик
Через легку, прозору хмарку.

Він приглядався до ріки,
А потім вплив нижче хмари,
За ним пробилися й зірки, –
Іскрилися та пустували.

Дрімала ніч поміж дерев,
Шумів вітрець між осокою,
А королева з королев –
Уже звелася над водою...

Чи сила чар, чи переляк
Приспали враз і ліс, і луки,
Лиш пильний пугач, як козак,
Комусь здивовано пугукав.

Вона так прагла ніжних слів
І ждала на кохання згубу...
Лиш юний місяць осмілів, –
Промінням палко приголубив...

А краплі падали з води,
На плечі, перса, стан дівочий.
... І раптом голос молодий,
Почувся в пісні парубочій...

... Спливала нічка до кінця,
На сході обрій засвітило, –
То небо зблизило серця
І на любов благословило...

Грудень, 2020 р.

ДОБРА ПАМ'ЯТЬ

Я, вам скажу, не зовсім молодий.
Вже не пишаюсь буйною чуприною,
Вона давно розвіялась, як дим,
Немов туман осінній над долиною...

Вже пам'ять часом гасне між думок,
І до роботи неохота братися.
Та пам'ятаю – на чужих жінок,
Та ще вродливих, треба озиратися!

Допоки є потреба в нас така,
І цей порив живий, а не підроблений,
То ще гаряча кров у козака!
Хоч він уже й ... такий собі... підтоптаний.

Як треба – він згадає, де живе,
Коли забув, то якимось ще шукатиме.
Бо там зустріне сонечко своє –
Дружину, що з вечерею чекатиме...

Отож красу навколо помічай,
Допоки серце небайдуже стогне ще...
Але завжди додому повертай.
Бо там твій Храм, твоє родинне вогнище.

Грудень, 2023 р.

Тетяна ЯКОВЕНКО

Кандидатка філологічних наук. Доцентка. Відмінниця освіти України. Членкиня Національної спілки письменників України з 1988 року. Головиця Вінницької обласної краєзнавчої літературно-мистецької творчої організації «Велика рідня». Обиралася депутаткою Вінницької обласної ради V скликання, головою постійної комісії з питань освіти, культури та духовного відродження, членкинею президії обласної ради. Заслужена працівниця культури України. На-

городжена орденом княгині Ольги III ступеня, Почесною відзнакою НСПУ. Авторка понад 20 книжок лірики, кількох книжок для дітей та переспівів Святого Письма, зокрема «Пісня над піснями» (2004), «Книга Еклезіястова» (2005), «Книга пророка Даниїла» (2008), «Псалми Давидові» (2002), «Осанна господу, Осанна!» (2013), «Хвалімо Господа ім'я!» (2022) та ін. Лауреатка літературно-мистецьких премій: обласних молодіжних ім. Миколи Трублаїні (1978) та «Кришталева вишня» (2001), всеукраїнських – ім. Михайла Коцюбинського (2002), «Благовіст» (2003), ім. Євгена Гуцала (2004), ім. Івана Огієнка (2008), ім. Михайла Стельмаха (2008), ім. Марка Вовчка (2008), ім. Павла Тичини (2009), ім. Анатолія Бортняка (2010), ім. Володимира Забаштанського (2020), міжнародної – ім. Івана Кошелівця (2008).

ДИКІ ГУСИ

Хвіртка аж звискнула під Славковою ногою. Вийшов на вулицю, зупинився, щоб трохи охолоннути від усього сказаного й почутого. Зіперся плечем на стовбур каштана, запалив цигарку, рвучко хапнув диму, аж закашлявся. Звідси, з невеличкого пагорба, видно було сонне село і краєчок

рожевого неба. Ранок займався гарний, але день мав бути недобрим. У цьому був певен, бо мав трирічний подружній досвід: кожен день, що починався сваркою зі Світланою, вдавався гидким і прикрим. Щось мало статися неприємне, а що саме – він ще не знав, і тому думав про це дорогою до сільської автобусної зупинки, потім у автобусі серед базарових кошиків та мішків, думав, прошкуючи від автовокзалу до райкому комсомолу, ввічливо всміхаючись кожному знайомому і незнайомому.

Ніби ніщо й не віщувало лиха, але прикмета була вірною. Таки треба було не сваритися з дружиною, бо, власне кажучи, Світлана була права. Хоч і наполовину. Славко роздратовано пересмикнув плечима. Завела, бач, свою вічну пісню, наче він може чимось зарадити. Дурний, що похвалився їй два місяці тому, мовляв, квартиру обіцяли, навіть водили показувати, де. Обіцяли... казав пан – кожух дам... Два місяці тому сватали його інструктором в ідеологічний відділ райкому партії. Як перспективного кадра. І Світлана, і тесть з тещею тоді немов показалися з радощів: іди та й іди... згоджуйся, чого комизитись? А душа, як чула. Не хотів. Працював собі істориком у школі на півтори ставки, газети читав, журнали... радіо слухав... літопис села почав писати. Не хотів та й усе. Квартирою заманили. Світлана вогнем дихала, що, мовляв, тут думати, доки маємо тулитися в батьківській халабуді, малий росте, дасть Бог ще діти будуть, хоч про них подумай, як на жінку тобі начхати...

Згодився... Ну й що? Не встиг запам'ятати, в які двері заходити, як ще одна новина – переводять у райком комсомолу – першим секретарем.

Знову завпирався, дайте ж оговтатись, люди добрі! Навіть вівці пасти і й то досвід потрібен. А це ж з молоддю працювати! Не справлюсь, не хочу та й квит.

– От дурний! – заздро сказали райкомівські хлопці. – От мудака... Свого щастя не знаєш. Там ти будеш сам собі голова. І машиною їздитимеш. А що, тобі краще тут усім коритися і в очі зазирати? Та промови секретарям на збори та пленуми сочиняти?

Подумав-подумав...

Справді, ніби й так...

Знову згодився...

Світлана – на сьомому небі. Дружина першого секретаря. Аякже... Машиною розігналася їздити...

Машина, правда, є. «Москвич» пошарпаний. А з квартирою промашка вийшла. Як перейшов у комсомол, так і балачки про неї затихли. А позавчора стало відомо, що оту саму «його» квартиру вже дали Василеві Оскомі, взятому на його інструкторське місце. Звісно, спершу житлом забезпечується апарат райкому партії. Комсомол ще не доріс... підожде. То ж хіба не було причин Світлані в істеріку впасти?

Славко, В'ячеслав Григорович Коваль, тяжко зітхнув. Нічого... Почекає... райцентрівська дама... Не колінкувати ж йому на прийом до Самого ... Та й обіцяв не він, а заворг. Обіцянка-цяцянка... Хай сама йде, коли так дуже хоче...

Набурмосився і запалив нову цигарку.

Звісно, образливо. Бо підманули, як пацана. А головне – нема кому що й казати. Розмови у райкомі тепер стали іншими. Чого молоді мало в тваринництві? Як працюєте над попередженням правопорушень? Скільки дітей комсомольці хрестили? Хто вінчався? Чому графіки звітно-виборних зборів зриваються? Та все те запитується зверхньо, погордливо, з панським фуком. І кожному колодою в оці та комсомольська машина. Сказати б, металобрухт, а не «Москвич». Так ні, тому дай – сюди, тому дай – туди. Скажеш – «в ремонті», – слухати не хочуть, не вірять, ображаються... А запчастини та бензин ніхто шукати не хоче: твоя машина – твій і клопіт! Спробував був кілька разів на роботу вранці нею приїхати, щоб не все ото серед хворих та базарових, то аж на партійних зборах колективу вкололи, що він службову машину приватно використовує... Ні, не цього чекав Коваль... Не подобалося йому це все...

Славко взяв чистий аркуш паперу і розділив його довгою прямою лінією на дві рівні частини. Поклав перед собою на письмовий стіл. Подумав трохи. Затим – над однією колонкою поставив плюс. Тут він напише, що позитивного дала йому ця посада. Над другою – вималював чорний жирний мінус. А тут – те, що він утратив, послухавшись жінки, тещі та добрих людей. Утратив (записував чітким учительським почерком) – зарплату (трохи), відпустку (наполовину), час для щоденної самоосвіти, попрощався з мрією про аспірантуру, улюбленим альпінізмом, з любим пустуном-синочком за ці два місяці грався, може, тричі і то вночі, коли той спати не хотів.

А що ж надбав? Цього Славко Коваль поки що не знав. Хіба оту злополучну службову машину та примарну майбутню кар'єру. Мало того, він навіть не знав, за яку роботу братися в першу чергу на цій новій, незвичайній для нього посаді. Він навіть свого місця у новому колективі ще до пуття не визначив...

Коваль знову зітхнув і, прислухаючись до ранкового гармидеру за дверима його кабінету, вималював у графі з хрестиком великий скарлючений знак запитання. Він зразу ж догідливо зігнувся, тим самим ніби підказуючи, як-то Славкові тепер треба жити на світі...

За стіною вже галасував дуже жвавий райкомівський день, хряпали дверима («Треба ж, нарешті, тим дверям дати лад», – подумалось Славкові) якісь нетерплячі найперші відвідувачі, і заворг Тарас надиривався в телефонну трубку. До нього ж, Славка Ковалья, ніхто не дзво-

нив і не шкрябався. До нього досі ще придивлялися. Він був і ніби ще й не був. Райкомом керував Тарас, всерозуміючий хвацький хлоп'яга, кругленький і стрибучий, немов футбольний м'яч. «От би кому бути «першим»...» – спливла непрохана думка. Тарас уже мав чималий досвід і вмів зі своєї невеличкої посади витиснути усе можливе не тільки для райкому, а й для себе. Всі секрети складного райкомівського механізму були опановані Тарасом до найменших нюансів. Окрім того, він був позбавлений почуття заздрощів чи, принаймні, так здавалося Славкові. Він щиро зустрів Ковалю в перший день роботи, щедро ділився з ним своїми спостереженнями та здогадками, легко підпрягся під чергового нового шефа і потяг роботу далі віддано і чесно. «Тарас уже зрозумів щось найголовніше у цій системі, – роздумував Славко, – вона вже визнала його і легко та невимушено впустила в себе...»

Треба було і йому, Ковалю, братися за роботу, але що робити, він якось не знав... Набрал Тарасів номер телефону, хоч той і сидів через стінку, і вірний Тарас миттю став на порозі, як сивка-бурка.

– Здоров, Тарасе! Ти що, не чуєш, що я вже прийшов? Чого не признаєшся?

– Здрастуйте... – заклопотано зморщився Тарас. – Оце якраз збирався. Дзвонив Барсюк з обкому. Казав, що бригада вже виїхала. Десь після обіду будуть уже тут.

– Яка ще бригада? – не зрозумів Коваль.

– Ну я ж вам казав... З підготовки планового питання на бюро. Слухатимуть нас на бюро обкому комсомолу. По закріпленню молоді на селі. В кінці жовтня чи середині листопада...

– По закріпленню молоді на селі? – звів брови Коваль. – Та що вони в тому обкомі думають? Їдуть у район, де перший секретар допіру обраний...

– Кажу ж – планове питання. Та нічого, це навіть краще, що ви допіру прийшли. Менше битимуть, більше радитимуть. Не беріть в голову. Якимось буде. Не вперше. Я вже в готелі й місця замовив – двоє чоловічих і одне жіноче, в ресторан передзвонив до Раїси, щоб чекали. А що, даремно її комсомольсько-молодіжний колектив зайняв у районному соцмаганні перше місце? Хай виправдовують своє звання. Вожату викликав з Побірської восьмирічної школи, щоб на телефонограмах до обіду посиділа. Інструктора послав у Соболівський радгосп, а звідти – у Завадівку, з цих організацій будемо й починати перевірку, там уміють гостям звітувати. А сам хотів пошукати бензину. Веселівський голова мені боржник. На цей раз уже не відкрутиться...

– Бензину?

– Ну да... для нашої машини... Їх же возити треба буде, скрізь возити. Ви мене розумієте?

– Добре... – зітхнув Коваль. – Добре... Іди... працюй...

Треба було щось робити й собі. І Славко подався у сектор обліку. Дівчата віддано витріщилися на нового шефа, якого встигли полюбити за ввічливість і високий зріст.

– То що? – запитав, аби щось запитати.

– Готуємось! – бадьоро заторохтіла Зіна, зав. сектором. – Приберемо оце, недопалки повимітаємо, вазони поллемо, стенд контролю за прийнятими рішеннями поповнимо...

– А невручені квитки? – Коваль уже знав, що невручені комсомольські квитки – це щось дуже зле, майже кримінал.

– Та... – трохі з натугою відповіла Зіна, бо якраз двигала важкий фікус з обгризеним листям, – випишемо дещо..., що встигнемо... Не переживайте, якось буде... Не перший раз...

«Не перший то й не перший... Коли ніхто не переймається, то й мені рано бульки пускати», – думав Славко, гортаючи стенограму останнього пленуму. Та з власного шкільного досвіду він добре знав, як-то роками ретельно готуються педколективи до планових перевірок, як ревниво сприймають зауваження та рекомендації, як причіпливо працюють перевіряючі. Кожна така перевірка ставала для школи стихійним лихом. Ні, він таки у цій новій системі чогось не може зрозуміти...

Приїжджі з обкому Ковалеві не сподобались. І не стільки Барсюкова тонка закопилена нижня губа та пильні очиці, скільки той, що із ним, Момот... На противагу своєму пикатенькому куценькому шефові, Момот мав чорне пряме нестрижене волосся, був захарчовано жовтим та в'юнким, як штопор. Він і ходив якось так, ніби вгвинчувався в простір. Посміхався ж, знехотя оголюючи гостренькі верхні зуби, наче ошкірюючись на співбесідника. Не те, щоб Славко не зустрічав таких молодиків, надивився на них у своєму недавньому студентському житті по барах та дискотеках, але за три роки вчителювання якось відвик. І дівця, довгошия, бліда, з перепаленим волоссям, випуклока і тонкоперста, не припала йому до душі. Елізабет Георгіївна, Ліза. Секретар якогось там комітету комсомолу з Вапнярки. Вона зразу ж виявила прихильність до Славка і, довірливо усміхаючись, хвалилася, що папа її, полковник у відставці, вдома вирощує сріблястих норок, і що вона має аж дві шуби з отих самих норок, а на дачі ростуть такі полуниці, що треба кожну ягоду три рази куснути.

«Хай вам грець... – сушив голову Коваль, – як з вами говорити? Якої біди вам треба?»

Приїжджі дивилися на запилюжений районний світ і на нього, Ковалья, так зверхньо й поблажливо, ніби прилетіли на якомусь НЛО, а не притарабанилися деренчливим рейсовим автобусиком... Ковалеві аж

незручно стало за обшарпаний райцентрівський готелик. Утім, заспокоїв себе тим, що й далеко вищі гості у ньому ночують. А у себе вдома мав комфорту ще менше.

...На превелике здивування Славка Коваля обкомівська перевірка покотилася, як торба з горба. Зранку усі гості роз'їжджалися по селах, супроводжувані його меткими райкомівцями, а він залишався у своєму кабінеті. Спершу був поткнувся «на колгоспи» й собі, але вірний Тарас делікатно пояснив, що «першому» по чину не належить плуганитися з бригадою, а належить «осуществлять прием граждан». Останні слова Тарас прогугнявив, майстерно копіюючи скрипучий розмірений голос керівника перевіркової бригади Барсюка.

«І чого Тараса не обрали першим? – в котрий раз зітхнув Славко, спостерігаючи, крізь віконну шибку, як той, весело і поштиво шкірячи свої міцні зуби, підсаджував до уазика чаплисту Елізабет, чемно слухав Момота, який трусив своїми патлами уже з машини, затим – щось серйозно втокмачував інструкторові, що їхав з ними.

– Ну що там? – запитав, відкривши вікно, коли машина від'їхала.

– Усе хокей! – хекнув Тарас. – Трохи нашукали бліх. Тримають для підсумкової довідки. Але нічого. Я ж казав – хороші люди. Могло бути гірше. Думав, що Барсюк буде лютувати. А він щось не дуже. Певно, з переводом його до ЦК справа вже вирішена. А втім, хтозна. Завтра почнуть довідку складати. Треба б наостанку влаштувати їм дике полювання короля Стаха.

– Що-що? – не второпав Коваль.

– Ну обід, виїзд. На природу. З шашликами там... магнітофоном... Місце є у нас таке... Хороше. Знамените, можна сказати... Правда, його й райком партії полюбляє. Треба взяти дозвіл, щоб не наскочити.

– Це мушу зробити я? – Славко на цей раз здогадався.

– Ну да. І взагалі – тепер уже ви повинні грати першу скрипку, – вразно клацнув пальцем Тарас по шиї.

– Я ж не п'ю... – скривився Славко. – У мене ж виразка...

Тарас співчутливо глипнув на шефа, ніби аж подумав: «Ну-у, братіку, так ти тут далеко не в'їдеш...», проте розуміюче всміхнувся:

– Та там буде демократія. Вихлюпуйте собі потроху на травичку. Хто те бачитиме? То ж можна вмерти, аби став усе пити...

...Місцинка, така улюблена усім районним начальством, удалася справді чудовою. У глибокій природній виїмці сяяло озеречко. З трьох боків збігав до нього схилами чистий і прозорий березовий лісок, а з четвертого – зеленіла шовкова левадка, що плавно переходила у високий голий пагорб. На тому пагорбі далеко-далеко біліла самотня хатинка.

– Там хтось живе? – спитав Коваль у Тараса, мружачись на сонце.

– А, то якийсь німий, – відмахнувся той, цуплячи з кузова різне причандалля. Машина була грузовою, Веселівської середньої школи. «Москвич» знову здох, а іншої не дістали. Ну та й не на зле, бо на кузов директор кинув мати зі шкільного спортзалу, брезентові намети, щоб стелити на траву і все таке.

Славко умудрився пропустити тост-другий і відчув себе підглядачем на чужому весіллі. Втім, на нього ніхто не зважав. Усім стало добре, весело й легко. Від Момотової пихи не залишилося й сліду. Удвох з Елізабет він вигуцував під магнітофон циганської халяндри і обнімався з Тарасом. Елізабет лізла до всіх з поцілунками і розчулено белькотіла Славкові, що його предки – древні вікінги, бо ось і ніс у нього такий, і волосся біляве, і очі блакитні, а груди взагалі створені для сталевий кольчуги. Один Барсюк тримався довше за всіх. Та й теж здався.

Сидіти біля вогнища за чаркою скоро набридло. Поки Тарас з веселівським директором школи лаштували шашлики, компанія потяглася вздовж берега. Славко собі доречно згадав, як частенько вдома каже йому Світлана: «Ти на цьому не розумієшся, то й не лізь». І вирішив не лізти. Тим більше, що й у шлунку запекло... чи то, може, йому так здалося? Краєм ока він бачив, як Елізабет, весело звискуючи, вскочила в якусь плоскодонку і відштовхнулася від берега, як смужка чорної, визолоченої призахідним сонцем води між човном і землею все збільшувалася, як радість Елізабет змінилась на розпач, певно, плоскодонка стала протікати, як Тарас влучно поцілів у гостю клубком линви (видно, й такий був на кузові серед туристичного спорядження), як усі гуртом тягли мокру й зарюмсану Елізабет до берега і так реготали з неї, аж сльози текли. Потім знову повернулися до вогнища, ще трохи випили. Відтак – знову розбрелися, шукаючи розваги. Вирішили розіпнути намет, і Славко зрадів, що нарешті й собі матиме роботу. Уже забивав останнього колика, як відчув, що хтось торсає його за плече. Підняв голову. Перед ним стояв якийсь на диво тверезий і стурбований Тарас:

– Дивіться! Що він робить?!

«Ніби й не пив», – здивувався, глянувши на Тараса, Славко і глянув, куди той показував. По мілкому узбережжі, намочивши штани вище колін, здіймав бризки Момот, ухкаючи та розмахуючи довгими руками. Попереду нього било крильми об воду та перелякано гелготіло зо два десятки білих гусей, які невідь-звідки тут узялися... В руках у Момота витанцьовувала крива сучкувата палиця.

– То він, Тарасе, думає, що вони дикі, – здогадався Славко. – Полює...

– Добре мені полювання. Здурів чи що? Он-о німий з берданкою вже з хати вийшов. Не вистачало ще смертовбивства. З німого діда який спрос?

На горі проти вечірнього неба чітко вималювалась постать кряжистого дідугана. І схоже було, що тримає він не ціпок, а такі рушницю.

Коваль знову гостро відчув себе господарем ситуації.

– Не чіпай Момота, Тарасе. Нехай тішиться. Я зараз з дідом побалакаю. Тільки гляди, щоб не втопився...

Справді, годі було вполювати хоч одну птицю. Молоді та дужі, гуси миттю розліталися від несамовитого мисливця в різні боки і могли вмерти хіба що тільки від здивування.

Тарас з повагою спостерігав, як неспішно здійсмається шеф на пагорб, далі – занепокоєно оглянувся на причинного Момота, затим знову перевів погляд на шефа, зауважив, що той поручкався з дідом. А далі вже нічого не бачив, бо кинувся рятувати гусей, яких войовничий Момот таки вигнав з води на леваду і пуляв у них кийком, на щастя кожен раз промахуючись. Побачив шефа тільки тоді, як той повернувся.

– Тарасе! Нехай заб'є одного молодого гусака, – сказав неголосно.

– Як заб'є? – отетерів Тарас.

– Я заплатив дідові. За двох. Та досить з Момота й одного. Ти знаєш, цей дід ніби не такий уже й німий. Не говорить, так. Але чує добре. Я йому пояснив ситуацію. Кажу: з обкому приїхали... живої гуски не бачили... свійську з дикою переплутали... То він забрав гроші, махнув рукою та й пішов. Біжи поможи йому та бийте гусака. Гусака, а не гуску, чув?

– Гуртом з бідолашним приречений гусаком впорались хутко. Щасливий Момот приволік птаха за широке біле крило до вогнища. Але гратися з пір'ям вже було ніколи, та ніхто й не вмів. Гусака закинули на кузов, і він лежав, розпластавши крила і витягнувши шию, посередині на гімнастичних матах, а навколо нього, повпиравшись спинами у борти, сиділи люди. Елізабет щось лепетала з кабіни.

Грузовик, натужно ревучи, подерся на горбок.

Повертатися до міста треба було довгенько. Збоку Славка прихилився до кабіни Тарас. Він, здавалося, куняв, чесно виконавши свій обов'язок. Коли виїжджали на асфальт, машину сильно струсонувало, і Тарас раптом неголосно і тверезо хіхікнув у Славкове вухо:

– Ви тільки гляньте! От дають!

– Обійнявшись і підгуцуючи на вибоїнах, Барсюк і Момот співали.

– Ой, летіли дикі гуси-и-и-и... – виводив Барсюк.

– Быть может, это место для меня... – жалісно підтягував йому Момот.

– Я ж вам казав, що хороші люди приїхали, бурмотнув Тарас, вмощуючись зручніше. – А ви боялися...

Анатолій КАРЕТНИЙ**СТЕПОВА МАДОННА****ДО МАДОННИ**

Свій погляд здіймаю до неба,
Щоб очі згадати чисті твої,
Молитву їм прочитати земну,
Побачити в них світлу правду,
Що зірок, разом взятих, дорожча,
Птиць дорожча, що в зорях літають,
Й навіть вишень, що сонце ввібрали.

Я ПОСЛУХАЮ ДОЩ

Я послухаю дощ.
В палісаднику мами осінь в айстрах пала.
Я послухаю дощ.
Там поріг з рушниками. Осінь в гості зайшла.
Я послухаю осінь.
День до заходу жорном скотивсь золотим.
Я послухаю осінь
І в хату ввійду, як осінній мотив.
Я послухаю пісню,
Що мама співає. Дощ притих за вікном.
Я послухаю пісню,
Що, мов осінь з дощами, на стіні – рушником.
Всі дороги життя
В рушниках твоїх, мамо, – образи по кутках.
Всі дороги життя
Не вимірюй словами. В мами дощ на очах...

КАЛИНОВЕ СОНЦЕ

Коли калина гронами своїми
Віч подорожніх усміхом торкає,
Тягнузь душею до дозрілих ягід,
В дитинство знову відкриваю стежку.
Калино! Калино! Бач: сонечко сіло
У нашім саду твоїх ягід склювати.
У золоті осені ти мені снишся,
Птице казкова, чарівна жар-птице.
Впевнено птицю свою упіймавши,
Знову у небо її відпускаю –
Кінь вогняний мчить мене їм назустріч:
Сонцю й калині, чарівній жар-птиці.
Калино! Калино! Глянь: сонечко в небі
Сіє промінням і світ засіває.
Мама моя край вікна вишиває
Ніжну осмоту душевних мелодій.

На полотно рушників її ляже
Нитка червона любові й надії.
Мамина усмішка сонечком світить,
Світить калина гронами ягід.

НАВПІЛ РОЗДІЛЮ З ТОБОЮ ОСІНЬ

Навпіл розділю з тобою осінь!
Та як бути з просинню полів,
Із калиною моєї Батьківщини,
Із небесним клином журавлів?
Навпіл розділю з тобою осінь.
Зі сп'янілим листям на землі,
Із рікою, що несе до неба
Золоті, як зорі, кораблі.
Навпіл розділю з тобою осінь!
Урочистий лад її і мідь.
Слухатиму музику Вівальді,
Кленів, польових моїх раїн.
Навпіл розділю з тобою осінь!
Навіть ту, що ревно бережу.
Павутинок ниточки сріблясті
Зшиють вірш чи ляжуть у канву.
Навпіл розділю з тобою осінь!
Передзвони зграйні розділю
І дощів зосінені мотиви,
Розумом яких не осягну.
Навпіл розділю з тобою осінь!
Мальви під вікном сільської хати,
Без яких гублю дитинства слід:
Дім батьківський я по них впізнаю.
Навпіл розділю з тобою осінь!
Сонце в небі і в очах дитячих,
Що готові цей прийняти світ.
Розділю з тобою, розділю!

ЯБЛУКА ДИТИНСТВА

Дістаю із пазухи літо,
Як бувало колись в дитинстві.
Тільки яблука перезріли:
Ні гірчинки тобі, ні кислинки!
Достобіса мені приємно
Діставати із пазухи літо,
По калюжах бігти приємно,
По великих калюжах босоніж,
Де і небо, й дитинство – разом.
Я біжу – і сміються люди,
Наді мною й собою сміються.
Тільки яблука, наче птиці,
В мене з пазухи вилітають
Й, не спроможні мене догнати,
Разом з небом, з дитинством разом,
У глибокій калюжі тануть...

ЛЮБЛЮ

Нічого не вимірюючи, мовлю:
«Люблю, люблю, люблю».
Чим далі я відходжу від дороги,
Де міг дивитись в небо цілий день,
Тим більше відчуваю глибину
Усмішки сонця і пісень бабусі,
Того дощу, що вимочив до нитки...
Нічого не вимірюючи, мовлю:
«Люблю, люблю, люблю».
Ви пригадайте,
Разом пригадаймо
Оте наслання запахів і звуків.
Хіба сьогодні літо теж так пахне?
А осінь хіба може так сьогодні,
Як Паганіні, грати на струні,
Одній струні незгасного дитинства?
Нічого не вимірюючи, мовлю:
«Люблю, люблю, люблю».

СМУТКУ ГОЛОС

Це втрачених друзів голос
Німбом висить над моїм чолом,
То щезаючи, то знов повертаючись,
Невичерпний, як сонце!
І кожна краплина його
Здатна наповнити пам'ять
І влити у душу бажану свіжість,
Настояну на травах дитинства.
Ось знову б'ють дзвони
Ваших сердець,
Знову ми разом.
Я подихи ваші чую,
Холодні, як над Інгулом вечір.
І низько пливуть хмари,
Рвуться об голос моєї печалі,
А відпливаючи, знову єднаються,
Як берег і вода, як «так» і «ні».

* * *

Отже, час уже і озирнутись:
Пів життя у безвість відійшло.
Озирнутися, щоб усміхнутись
Всьому, що було і відійшло.
От уже пора і поклонитись
Мамі в пояс, рідній стороні.
Поклонитися і повинитись
Віршем кожним, що в мені бринів.
От уже пора і помолитись,
Душу щоб очистити сповна.
Помолитися і відродитись,
Спивши чашу гіркоти до дна.

* * *

Веде мене дорога біла
Незваним гостем в білий світ.
Зозуле, що ж ти наробила,
Що накувала стільки літ?!

Що накувала стільки зустрічей
І втрати дорогих людей...
А хоч би раз сказала, з пустощів,
Про те, що жде мене і де...
На Сугоклію верби хиляться.
В очеретах вітрець-пташа.
Калино, дорога прихильнице,
Тобою світиться душа.
Веде мене дорога біла
На береги, де йшов я сам,
І зірка, як і вишня, – біла
Веде мене у білий храм.
Веде стежинка за околицю,
Де так гірчить полин-трава.
Коли душа безсонням зболиться,
Тоді з'являються слова.
Веде дорога біла й звивиста
Незваним гостем в білий світ.
А за селом лиш трави хиляться:
Що відповісти на сто бід?

ДО МАМИ

У зорянім полі
Калина стоїть.
«Співай мені, Толю!» –
Все листям шумить.
Гойдаються зорі,
Колиска скрипить,
І сльози прозорі
Уже не спинить.
Співай мені, Толю,
Про те, що болить.
Чи зоряна доля? –
Вишняк гомонить.
...І в небо знялися
Два білих крила.
Злетіла, мов птиця:

Була – не була...
Ой люлі, ой люлі,
Ой душа моя болить
Й голівонька-голова,
Й соловейко не співа.

* * *

Мама відійшла...
І – пустка.
Небо – величезна діра.
Земля – чорний дзвін.
Крізь дірявий плащ ночі
Падають на землю зірки.
Лиш тихо дзвонить дзвін
В глибині моєї душі.
На напнутій струні безмежності
Ледь вловлюю подих минулого.
Зірки вбито цвяхами в долоні ночі.
Кривавий слід їх зорею ввібрався.
І все повториться уже без нас.
Піщинкою вітер ударить в лице.
Змахну сльозу – ітиму вперед.
Грядуще поряд – та немає мами.
Все так же дзвонять дзвони
В глибині душі моєї...
Вони промовляють:
**ЖИТТЯ ТРИВАЄ,
СИНУ МІЙ!**

Ігор ФАРИНА

Ігор Андрійович Фарина народився 26 березня 1958 у с. Загір'я Зборівського району Тернопільської області – український журналіст, літератор, поет, перекладач. Член Національної спілки журналістів України. Лауреат Всеукраїнської літературно-мистецької премії ім. братів Богдана та Левка Лепких (2016).

Автор збірок поезій: «Думаю про журавля» (1998), «Пісня пісень» (2003, переспіви з біблійних текстів), «Осінні жорна» (2004), «Різьба по словодреві» та повісті-есе про Уласа Самчука «Пекуча чужина» (2005), а також повісті «Чорне сонце».

ДУЕЛЬ

Оповідання

Не поталанило. Хотів потрапити додів стареньким автобусом, а він показав противнющого задимленого хвостика, коли першокурсник університету Антон Музика вийшов на трамвайній зупинці, аби встигнути. І не було ради на прикрість. Й він пішком поплентався у середмістя, щоб звідти повернутися у гуртожиток. Хоч ще не мав поняття чим займатиметься далі.

Слава Богу, транспорту не довелося довго чекати. Вскочив у той, що під'їхав, і, стоячи біля заднього вікна, вдивлявся в силуети будинків та поодиноких дерев. Зненацька відчув як хтось угатив межи лопаток. Озираючись. Неподалік стояв Михайло Королюк, що вчився на іншому факультеті, але мешкав у тій самій багатоповерхівці, що і він.

– Хотів у рідних пенатах побувати, але не встиг на розкішнючий «Ікарус», – кисло усміхнувся він, показуючи на пузату сумку. – От і мушу назад у свою кімнатчину їхати.

– І що тепер чинитимеш?

– Ще не знаю, – знизав плечима.

– Пішли зі мною на танці до сусідів, – запропонував Михайло. – Не прогадаєш...

Хлопцеві не дуже подобалися оті тупцювання багатьох ніг під музику, але вголос про це говорити не наважувався. Адже, як і багато його перевесників, вважав суботні жести молодих тіл важливим елементом студентської буденщини, яку не можна псувати поганими думками.

Невдовзі вони, обнявшись, зайшли у напівморок зали у сусідній багатоповерхівці.

Королок кудись щез. Та скоро він повернувся, ведучи з собою двох дівчат. Антон згадав, що одну з них уже бачив із приятелем, коли прогулювався містом. А другу угледів уперше.

Та довго розглядати обох не зміг. Після паузи магнітофонна бобіна народила тужливу мелодію, і всі подалися до танцю, якщо так можна назвати постійні вихиляння молодих тіл. До цієї дивної товкотнечі приєднався знайомец, потягнувши за собою й партнершу. Й Антон, щоб не виглядати несміливим білим ворониськом, кивнув головою до її подруги. Підійшовши до гурту, взяв її за талію і відразу каштановолоса припала до його плеча та всім тілом притулилася до нього. Йому здалося, що округлості кофтинки пропалують груди, а в єство вливається невідома енергія. Гіпнотично і незбагненно! І вони не відходили одне від одного кілька танцювальних турів.

Але «відклеїтися» таки довелося. Бо втихла музика: щось клацнуло у магнітофоні і він перестав подавати ознаки життя. Й вони пішли на те місце, де вперше зустрілися позирками. Прошкуючи туди, перетнулися поглядами з якимось юнаком з вилицоватим лицем, запалими щоками і неохайно зачесаним волоссям. Спочатку він дивно-дивно втуплював зір в обох, а потім злющими очима ковзнув на дівочі тужавості під одежиною та оголені повнуваті ноги дівчини.

– Мені страшно... – залепетала вона, притискаючись до нього.

– Не звертай уваги, – весело сказав. – Хтось витріщився на тебе...

Подумаєш... Ходімо до своїх.

Та знову четвірка не змогла довго перекидатися словами. Їх заглушило звучання мелодій. Усі знову полинули на їхній поклик, наче нетямущі метелики на палахкий вогонь.

Антон не сподівався, що у такі моменти може статися щось несподіване. Але... Через якийсь час до нього підійшов високий гевал, з-під картатої сорочки якого виднівся тільник. Ще він помітив золоту фіксу у нижньому ряді пожовтілих від паління зубів.

– Треба поговорити! – рішуче пробасив він.

Як морський вовк, гадав, що суворий тон налякає низькорослого хлопчиська і той перепудиться.

– Відчепися! – Музика скинув зі свого плеча важезну долоню невідомця. – Я тебе не знаю! Про що ми балакатимем?

Той не сподівався на чіюсь таку реакцію на його грізніючість. І шарпонував юнака до себе.

– Доведеться! – реготнув огидно. – Але не зі мною, а з хлопцем, що стоїть оно в кінці коридора.

І, відштовхнувши хлопця від дівчини та боляче штовхнувши кулачиськом у спину, підвів до його початку і вказав у кінець, де справді стовбичила якась постать.

І Музика попрямував туди. Дуже кортіло дізнатися про те, кому захотілося терміново поговорити з ним, почути голос того, хто покликав його у гуртожитку, де він раніше ніколи не був. Яким було його здивування, коли побачив хирляка, який недавно пас очищами його і дівчину.

– Хто ти? – перепитав, коли не почув й привітання з його уст, що, мабуть, найбільше годилося в такій ситуації.

– Тобі не обов'язково знати, – пробурмотів той. – Дай спокій дівці... Відчепися від неї.

– Від кого?

– Що ти викобенюєшся? Від тієї, до якої реп'яхом причепився...

– А тобі що до того?

– Не буду пояснювати нетямущому, – проговорив той. – Забагато честі! Тільки вимагаю «відклеїтися» від неї. Вона – моя...

– То чого сам не танцюєш з нею? – дивацька вимога його розсмішила і він уже хотів повернутися назад, бо його почала бісити незрозумілість.

– Не твоя справа, – почув від незнайомця. – Востаннє кажу тобі зникнути...

– А коли не послухаю, то що мені зробиш? – веселий настрої у ту мить вселився в юнака, бо вже не мав бажання говорити з нетанцюристом про щось серйозне...

– Відлупцюю, щоб не перечив... Біля маминої цицьки будь героєм, а не тутка...

– Щось не бачу тут шафи, яка впала тобі на голову? – продовжив Антон у своєму ж дусі, подивившись на все, що було навколо.

Пробував, як від надокучливої мухи, відмахнутися від дивачиська. Та й більше думав про дівчину, яку покинув задля розмови, яка не дала можливості хоч щось збагнути.

– Завтра опівдні чекаю тебе з секундантом, – відчеканив замість пояснення. – Галявину у ліску біля гуртожитка знаєш... Отам всьо й буде...

– А коли не прийду?

– Віддухопелю, коли й не сподіватимешся...

– І чого ти причевся до мене?

– За ту дівку...

– Смішно якось, – прошепотів сам до себе. – Я навіть імені її не знаю.

Думав, що тільки він чує власне шепотіння. Та порухи його губ прочитав і невідомець. Це стало зрозумілим з його повеселісті.

– От і добре, – зненацька промовив він. – Йди собі геть звідси і вважай, що все тобі тільки приснилося...

– А чого це ти маєш вирішувати, що я маю робити? – у душі сімнадцятирічного юнака заговорило несприймання дивного прохання з нотками нахабної вимоги.

Ще через мить додав:

– Йди сам туди, куди мене посилаєш... Це тобі приснилося, що говорив зі мною...

– Отак?

– А що такого? – здивувався він. – Як ти до мене, то я так і до тебе...

– Доведеться тобі дещо пояснити, – сказав він, зрозумівши, що Музика продовжує іронічно ставитися до його слів.

Прокловтувши, наче противнючі оскомини, вибирав слова. Був упевненим, що своєю тирадою розставить усе на свої місця.

Але те, що він хотів сказати, Антон збагнув з фраз, окремі слова з яких мовець залишив у своєму нутрі. Й хлопець, в якого вимагали відчепитися від дівчини, почув, що той народився у маленькому галицькому селі. Звідти і до армії пішов, коли настала пора. І там його застав лист від мами з неприємною звісткою: вийшла заміж дівчина, яка обіцяла чекати. Дізнався, що вона з чоловіком живе у цьому місті. Вступив до університету, аби одного дня продефілювати перед зрадницею з новою дружиною. Ще й похвалитися, що та вірніша. Й чув, що з легкодоступних, які самі вішаються на хлопців, такі виходять.

Музика розсміявся, почувши таке.

– Хіба твоє хотіння для мене щось означає? – перепитав він. – Чи ти, дурню, не розумієш, що не все від тебе залежить?

– Жона має робити те, що я хочу...

– А не пам'ятаєш приказку про пана і його кожуха?

– Смійся! Смійся! Ще раз докажеш, що ти мене розумієш... Регочи собі й регочи, але затям: дуелі бути!

Вищирив зуби на Антона та зник на сходах, що вели вниз. А Музика, не оглядаючись, пішов туди, де його могли чекати Королюк і дівчата.

– Де ти пропав? – накинувся на нього Михайло. – Танці закінчилися, бо маг поламався. І я вже не знав, що маю чинити...

Він натякав, що Антон мав прихистити дівчину, яка йому заважала. Та неочікувано почув те, на що не сподівався.

– А пішли ви всі на... – прокричав той, підійшовши до гурту.

Махнув рукою і швидкими кроками подався до свого гуртожитка, до якого треба було йти повз галявину майбутньої дуелі. У темноті не міг нічого помітити. Але в ту мить у глибині єства озвалося переконання, що все буде добре.

Уранці прокинувся від стуку в двері своєї кімнатчини. Відчинив. І угледів за ними Королюка.

– І яка муха вчора тебе вкусила? – запитав після вітання. – Не розумію... Ми ж тебе не образили...

– А... – промовив протяжно. – Маю клопіт через ті танці. Та якось сам виплутаюся.

– Що сталося? – занепокоївся Михайло. – Не просто так питаю. Виходить, що я і винуватий...

Й Антон після наполягань розповів про дивну розмову. Ще й попросив його стати секундантом, бо когось ліпшого недільного ранку вже не знайде. І не здивувався, що той погодився. Та натомість якось знічено дивився на годинник на своїй руці.

– Мушу сказати своїй дівчині, що наша прогулянка містом переноситься на вечір, – пояснив він. – А заодно розповім Людці про дуель...

– Якій?

– Та дівчині, через яку хочеш битися з тим хлопцем... Зачекай! Ти що не знаєш, як її звать?

– Навіть не питаю, коли танцювали, – зізнався Антон. – Ми мовчали. І це нас влаштувало...

– Оце так! – аж присвиснув знайомиць. – Уперше чую про дуель через незнайомку...

Вони ще поговорили про різне. А опівдні обоє прийшли на галявину, де Музику і його приятеля очікував суперник. Фікساتий був секундантом закликача на дуель.

Хлопці утворили квадрат на пожовклій траві, позначивши кути спільними речами. Попередили, що під час сутички ніхто не має права вийти за нього. Більше говорив колишній морячок, а Михайло тільки згідно кивав головою.

Та сама дуель тривала недовго. Музика, увійшовши в означене місце, ще раз подивився на суперника. Збагнув, що той переважає силою рук. Й вирішив, що варто стеретися їхніх рухів. Помітив, що той замахнувся лівою, відкривши при цьому частину корпусу. Гріхом з боку Антона було б не скористатися цим. І він з усієї сили вдарив правою ногою. І той, хто вчора кликав на дуель, звалився на холодну землю, як мішок щойно викопаної картоплі.

* * *

Та згодом Людка таки стала дружиною Музики. Після недуельного поєдинку за неї посеред березневого надвечір'я.

А спричинив усе один випадок. Коли на місто опускалися сутінки, він з бібліотеки прямував на трамвайну зупинку, щоб добратися до гуртожитка. Настрою не мав. Його зіпсував кепський роман про дуель молодого клерка за честь юної дворянки. Бештав себе, що згайнув чимало часу на книженцію замість того, аби хоч погортати потрібний посібник. Уже підходив до місця, де хотів сісти на трамвай, як з підворотні пролунав переляканий жіночий крик:

– Відчепися від мене, гнидо! А-й! А-й!

Моментально кинувся у тьмищу. І перед ним проз неї відкрилася картина: огрядний амбал підступав до невідомиці, котра щулилася біля темної стіни.

– Не кричи, сучко! Нікуди від мене ти вже не подінешся! – просто-рікував він, розстебуючи ширінку. – По-ве-се...

Голос зненацька пропав, а його власник розпластався на холодному і мокрому асфальті, судомно ковтаючи повітря. Над ним стояв низькорослий хлопець, який несподіваним прийомом звалив його.

– Навіть не думай підвестися, гниднику! – проговорив суворим тоном, бачичи, що той намагається підвестися.

А ще через мить додав, звертаючись до жертви огрядника.

– Ви, громадяночко, скоріше йдіть звідси! Чого баньки вилупили?

І тільки тоді, коли вона проходила повз нього, упізнав ту, з якою колись мовчком тупцював на танцях. Дивився на неї, відійшовши від місця поєдинку, яке перестало його цікавити. Чомусь з глибини пам'яті нахлинуло те, як дівчина, постать якої віддалялася, тулилася до нього.

Раптово темінь розрізав її вигук:

– Обережно! Він уже піднімається.

Це змусило Антона оглянутися. І угледів, що амбал шукає опертя поза калюжею.

– Я ж попереджав тебе, щоб не ворухився, – мовив зі злістю. – А я караю неслухняних... Отримуй!

Міг би ще раз пожбурити незнайомця у мокроту, як це не раз робив на заняттях секції самбо, до котрої записався після отієї дуелі. Та не хотів демонструвати свою спортивну майстерність войовничому незнайомцю. І носакоч черевика з усієї сили зацідив того у черевисько. Нахилившись після цього над ним, побачив, що огидна пика валяється у дощовиці, а губи ворущаються.

– Людко! Я тебе наздоганяю...

Через кілька хвилин вони вскочили у свій трамвай. Він невдовзі довіз обох на кінцеву зупинку. І весь цей час вона пригорталася до юнака,

наче продовжувала шукати захисту від лиха, хоч воно вже віддалилося від неї завдяки тому, хто був поряд.

Коли вийшли з транспортного засобу і стали дихати повітрям березневого передніччя, заблагала, тримаючи у своїх долоньках руку хлопця і торкаючись правиці пальчиками:

– Проведи мене до гуртожитка... Я боюся...

Говорила це, цокочучи зубами і мало не плачучи. Антон не розумів, що йому чинити далі, бо, як завше, хотів прогулятися межі деревами лісопарку біля зупинки, посидіти на лавиці посеред його днища і ще раз поміркувати над тим, що йому чомусь не щастить у спілкуванні з представницями прекрасної статті, бо вони хочуть повного підкорення з його боку, чого не хотів сприймати. Але водномить він усвідомлював, що зараз не треба про це балакати.

– Чого ти, дурненька? – почав заспокоювати, стиснувши у долонях маленьке рученятко. – Вже минулося... Не думай про те...

– Ага! – продовжувала Людка плаксиву арію. – Добре тобі говорити, коли знаєш прийомчики...

Музиці не хотілося нічого пояснювати і він, галантно узявши дівчину під руку, закрокував до гуртожитків, котрі мрячка і вечір ховали від зорів молодих людей.

Зупинився біля дверей, котрі вели до її тимчасового помешкання. Вже колись побував у ньому. Після отієї дуелі Королюк таки затягнув його туди. Але після того він більше не переступав поріг.

Тому й здивувався, коли почув від неї запрошення. Перебив схвилований монолог тієї, що привела його сюди.

– А що скажуть твої дівчата? – запитав, маючи на увазі ніч, яка невмолимо насувалася.

– Ти нікого там не налякаєш, – мовила кислувато, намагаючись витиснути посмішку з себе: – Всі подалилися до своїх мамць... Зоставили мене самісіньку. А до мого села і за день не доїдеш...

Антон слухав це і тупшав на місці. Та збагнув, що так не може довго тривати. Й несподівано погодився із запросинами студентки, через яку колись дуелював.

І через кілька хвилин вони сиділи в кімнаті, в якій він не бував з того часу. З уст Антона одна за одною лилися веселі історії, якими він намагався відволікти її від поганих думок. У цю мить на столі з'явилося домашнє вино, яким обоє маленькими ковтками смакували посеред безрезультатності. І все завершилося тим, що Антон уперше доторкнувся Людчиних уст. А невдовзі він обіймав все трепетне тіло дівчини, обціловуючи кожную його частиночку...

Після закінчення нежданного ошелешено дивився на дівчину.

– Щось не так? – захвилювалася вона.

– Та все гаразд! – упевнено проговорив він. – Але я і припустити не міг, що в тебе досі... нікого не було...

– Дивуєшся?

– Ти ж тоді на танцях тулилася так, наче...

Вона поклала пальчик на його уста.

– Не треба! Я і зараз на танцях тулюся до хлопців, які мені подобаються. Та до чогось серйознішого з ними у мене не доходило...

– Мені казали, що ти – легкодоступна...

– Хай собі патякають ті, кого більше не захотіла видіти, – засміялася вона. – На чужий роток не вчепиш замок.

* * *

Три десятиліття минуло звідтоді. І так вийшло, що директор містечкової гімназії несподівано пересів у крісло голови райдержадміністрації.

Й одного березневого дня на прийом до нього попросився вчитель з віддаленого маленького села. Вже хотів доручити начальниці управління освіти зайнятися його проблемами, бо того дня і справді не мав часу.

І коли той увійшов у його кабінет, то у постаті сутулого чоловіка впізнав невдачу-дуелянта. Відвідувач теж збагнув, що перед ним постав той, хто ударом ноги нокаутував його. Вже хотів піти геть, аби не бачити того, хто в молодості осоромив його. Та шлях до дверей перекрив господар кабінету.

– Перестань дутися на мене за старе, – проказав, усміхаючись. – Мене воно не цікавить. Ліпше розкажи, що тебе сюди привело...

А потім, коли посланець з юності збирався з думками, продовжив:

– А зустріч з минулим у тебе ще може бути...

Той, нічого не розуміючи, глипнув на Музику, який набирав якийсь номер на службовому телефоні.

– Дорогенька! – звертався він до когось. – Я не забув про наш ювілей... Помчуся за тобою хоч на край світу... Але зайди за мною на роботу...

– Ниньки минає тридцять років, як зійшовся з дружиною, – пояснив він тому, хто несподівано прийшов до нього.

Обоє ще бесідували, коли на порозі постала літня жінка з веселинками у бездонні голубих очей. Пришелець стрепенувся: щось знайоме угледів у дивному зоорі. Але довгенько не міг згадати, де колись наткнувся на нього. І враз згадав ту, яка тулилася до юнака на танцях у гуртожитку так, наче щось обіцяла партнерові порухами свого тіла.

Це таки була Людка. Легкодоступна. Але не для нього. І тепер прилизливо дивилася в його бік. Як він тоді на танцях.

Дуель позирків.

*м. Шумськ
на Тернопілі*

Наталія БІДНЕНКО

Живу в с. Іванівка поблизу Кропивницького. Пенсіонерка.

За освітою – інженер-механік, за покликанням – поетеса, по духу – романтикиня.

ЗИМОВА АНЕСТЕЗІЯ**В КОМІРКА ПАМ'ЯТІ**

Були в мене крила. У цій комірчині
Їх можу і хочу скоріше знайти.
А ще відшукати ту першопричину,
Чому у житті мені трапився ти.

Під спів за вікном знавіснілого вітру
Шукаю: де крила мої, де любов?
Розчинник наллю на засохлу палітру –
Минулого фарби прокинуться знов.

Засяють, засвітяться, мовби ми юні,
Ще крила не повністю вбилися в перо...

Коміркою пам'яті лине відлуння:
І крила, і юність, і ти – все пройшло!
28.12.2023

РОЗМИСЛИ

В ефірі слухати мовчання,
В пустих рядках шукати суть.
А друге «я» твердить повчально:
– Куди думки тебе несуть?

Тебе веде наївна віра
В ті ефемерні почуття,
Які від подиху Зефіра,
Немов кульбабки, облетять.

Їх не не було, нема й не буде...
Це він, такий собі жартун,
Накинув патину облуди
На чистоту душевних струн.

...Такі вони, життя сюжети:
Комусь дарують благодать,
Мені ж лишили слово «вето»
Й журбу із сумом колисать.
27.12.2023

ВІДБЛИСКИ

Маленький згорточок надій
Несла в долонях, як дитину...
В цю мить щасливо-швидкоплинну
Ти, вітре, холодом не вий!

Не застуди моє дитя –
Воно ж таке іще тендітне,
Та віриться: колись розквітне
Новими гранями буття.

Мій любий, руку простягни:
Удвох нам легше захистити
Оці невчасні, пізні квіти,
Цей відблиск давньої весни.

25.12.2023

ТРИ СКЛАДОВИХ

Коли душа вже стомиться чекати,
Зболіле серце майже замовчить –
Гукай надію, хай іде до хати,
За нею слідом віра поспішить.

Вони удвох візьмуть тебе за руки:
– Поглянь навколо, на оцю красу..
У двері неба ти мерщій постукай,
Там журавлі любов тобі несуть.

І біль втихає, серце б'ється рівно,
Печаль і сум за обрій десь летять,
Бо є любов з надією і віра –
Три складових щасливого буття.

21.12.2023

НЕСПІВПАДІННЯ

Знаєш, любий, не співпали ми з тобою,
Наше літо почуття не вберегло.
Ми неначе повінчалися з бідою –
Розчинилось в лютім холоді тепло.

Знаєш, любий, наша доля шовком шила
Візерунки неймовірної краси,
Надихала, додавала мріям сили..
Міражі ті повертатись не проси.

Знаєш, любий, відболіло майже серце,
У минулому фатальний поворот...

Пише вітер за вікном зимове скерцо,
Тільки в ньому вже не буде наших нот.
16.12.2023

ЗИМОВА АНЕСТЕЗІЯ

Пахне димом і осінню,
І рука холодніша за сніг.
А за полем нескошеним
Розгалужжя доріг.

Й ні слідів того витязя,
Хоч звичайний, не цар і не Бог...
Треба ж так умудритися –
Покохати його!

Є відсутність присутності
Без наявності сказаних слів.
Я тобі не супутниця –
Бо мій день звечорів.

А дими все клубочаться,
І душа гіркоту цю прийма...
Осінь – суму пророчиця,
Біль остудить зима.

03.01.2024

КІНЕЦЬ КОХАННЯ

Він був ще майже ембріоном,
Таким безпомічним малям...
Не мав ні стовбура, ні крони,
Але вже душу звеселяв.

Хто помилився з нас, хто схибив,
Кому забракло слів тепла?
Тепер відрізані ми скиби,
Надія в далеч попливла.

Чом не дали ростку ми сили,
Що манівцями нас вело?
А він би ріс міцний, красивий
І нас підняв би на крило.

...Ще недозрілий, ще зелений,
Зігнувся навпіл у вітрах...
Так на задвірках Ойкумени
Росток любові помирав.

08.12.2023

РАНКОВЕ МОЛИТОВНЕ

Як холодно буває між людей,
Котрі черстві, жорстокі і нещирі...
Християнин ти, а чи іудей –
Нехай усі укріпляться у вірі.

Хай Божа длань торкнеться до чола,
Слова Господні душу врівноважать,
Життя тече під знаками добра,
Бо доброта – то є найперший важіль.

Неси добро. І не чекай взамін
Ні слів подяки, ні дарів багатих –
Тоді побачиш, як життєвий плин
Із буднів перетвориться на свято!

28.11.2023

ПРОЦАЛЬНЕ

Ми вже не переступимо межу,
Бо за межею – лиш печальні вірші...
І про любов тобі я не скажу,
І не обнімеш ти мене вже більше.

Таке життя. Тече саме собі,
Кого захоче – тих благословляє,

Комусь прихилить небо у журбі
І не питає, хто кого кохає.

Спішать роки. І на межі – полин,
Що сивиною відтіняє скроні...
Летить у вирій журавлиний клин –
І мій журавлик випурхнув з долоні.

18.11.2023

РАНКОВО-ЛИСТОПАДОВЕ

Дай мені подихати тобою,
Дай побути край твого тепла...
Серед ночі, вкритої журбою,
Де твоя доріжка пролягла?

Чи снігами сплутані маршрути
І вони кружляють без мети...
Як тобі у душу зазирнути –
Чи готовий ти до мене йти?

А мовчання знову б'є на сполох,
Ніби снігом сипле на чоло.
Ти приїдь. І цей вселенський холод
Враз розтане, наче й не було.

22.11.2023

* * *

Згубилося натхнення між тривогами,
Виттям сирен і вибухів луни.
І кожен день з новими засторогамі –
Живемо за законами війни.

Згубилося натхнення. Вірш не пишеться,
З думок втікають рими і слова...
Це на майбутнє все нехай залишиться,
А поки що – жорстока йде війна.

Згубилося натхнення... Та не плачу я...
Ще буде все, здолаєм ворогів...
І щойно з миром вийдем на побачення –
В думки ввіллються сотні гарних слів.

* * *

Струснути пил з забутих почуттів,
Ступить на шлях той у зелену весну...
Чого лиш не трапляється в житті –
А раптом все загублене воскресне?

Й так засія, як не було раніш,
Й так зазвучить, як не звучало досі,
А в пам'яті напівзабутий вірш
Весняним духом протиная осінь.

...Вловить душею клекіт журавлів
З самих глибин розхмареного неба,
Струснути пил з забутих почуттів
І зрозуміть, що іншого не треба.

* * *

Тисячоока ніч одна в цей час не спала,
І погляди зірок пронизували світ,
Всі спомини-думки втішала-колисала,
Підводила баланс моїх прожитих літ.

Тисячоока ніч, суддя мій непідкупний...
Усе гайнуло в даль, все випите до дна:
Любові береги, колись такі доступні,
І гострий біль розлук, байдужості стіна.

Хай оболонки слів зникають в порожнечі,
Нехай з висот зірки, згораючи, летять.
Тисячоока ніч мої обніме плечі –
Ми з нею заодно. Таке воно, життя.

* * *

Нащо, доле, скажи, ти взялась за косу
Та й скосила нам квіти кохання?

Може, ще поживуть? – в оберемку несучи
Їх мерщій до води на світанні.

Ой ви любі мої, різнобарвні квітки,
Не вмирайте – без вас бо не жити!
Та відтято коріння... Порвались нитки,
Що тримали кохання на світі.

Вже прив'ялий букет до води віднесу,
Схлип душі пролуна на прощання...
Нащо, доле, скажи, ти взяла ту косу,
Чим тобі заважало кохання?

* * *

Господи, Ти чуєш чи не чуєш
Стогін горя у моїх краях?
У підвалах з нами Ти ночуєш,
Разом з нами відчуваєш страх?

Господи, та Ти ж бо всемогутній,
Наша доля у Твоїх руках...
Відчини нам сонячне майбутнє,
Поки промінь сонця не зачах.

Господи, спаси нас і помилуй,
Янголів своїх пошли нам рать
І додай надії, віри й сили –
Й ворога зумієм ми здолать!

* * *

Знов згадалася осінь мені:
В передзим'ї, у срібнім окладі...
Та минули вже лагідні дні,
Лиш тумани від водної гладі.

Осінь нам відпускала гріхи...
Ми й не зчулись, що грудень надворі.
Відлетіли у вирій птахи,
Дощ у вікна щоденно мінорить.

Чи ти, осене, згадуєш тих,
Що брели в золотім падолисті?
Чи забула?.. І сиплеться сніг
На калину в червонім намисті.

І ЗНОВУ ПРО ВІРУ, НАДІЮ, ЛЮБОВ...

Твої долоні пахнуть порохом,
Чоло зросив солоний піт...
Коханий мій, на прю із ворогом
Ти став, щоб захистити світ.

Твої долоні пахли ласкою
У той гіркий прощання час...
Живем надією незгасною,
В майбутнє віра є у нас!

Твої долоні пахнуть втомою,
Бо у боях ти – знов і знов...
Хай злу війну загонить в спомини
Всепереможниця-любов!

* * *

Виб'ємо, випалим, в зародку витравим
Плем'я погане із наших країв.
Хай же у зброю складаються літери
І захистять від ворожих роїв.

Бійтеся, нелюди, кари Господньої,
Голови в землю, колишній наш «брат»!
Жертви тяжкі всі несемо сьогодні ми...
Буде, катюги, вам гірше стократ!

Ви облітись ніколи не зможете,
Більше немає у вас майбуття.
Правда – за нами і ми переможемо,
Вистоїм, вибором світле життя!

ПРОЩАЛЬНЕ

Будувала щодня і щоночі
Храм любові від самих основ...
Тільки я недосвідчений зодчий –
Тут потрібна взаємна любов.

Та насильно її не розбудиш,
До небес не дано нам сягнуть.
Ти ніколи мене не полюбиш,
В безнадію веде моя путь.

Не жадана тобі і не мила,
Йду від тебе в самотні роки...
А любові потрощені крила
Заснують у кутку павуки.

ВРАНІШНЯ МОЛИТВА

Господь великий, всевидючий,
Ти ж можеш все – даруй нам мир!
А Сила Божа хай розплющить
Й зітре з землі отих задир!

Щоб дихать нам на повні груди,
Щоб не смердіти тут русні...
І ми – щасливі вільні люди –
Не під конем, а на коні!

І не лякають нас руїни,
Той бруд, що орк приніс сюди.
Ще доста сили в Україні,
Щоб подолати жах біди.

Хай захлинеться злістю путін,
А нам – рости і процвітатись...
Господь великий, всемогутній,
Ти з нами! Нас не подолать!

Оксана КОСТЕНЕЦЬКА

Оксана Миколаївна Костенецька (Шуляк) народилася в с. Вертївка на Чернігівщині. Закінчила Богуславське педагогічне училище ім. Нечуя-Левицького та музично-педагогічний факультет Київського педагогічного університету ім. Драгоманова.

Друкувалася в міжнародному літературно-художньому альманасі «Sun City», столичній газеті «Промінь», журналі «Літературний Чернігів», обласних газетах «Деснянська правда», «Живи з надією» та районній газеті «Борзнянські вісті». Оповідання неодноразово звучали в літературній передачі обласного радіо «Сонячні кларнети» та вміщено в хрестоматії «Література рідного краю. Чернігівщина».

«НАПРИКІНЦІ ЛІТА»

(Уривок з роману)

Неочікуваний родич сухо кахикнув і почав замислено:

– За рік служби в гетьманській столиці встиг я полюбити це гамірне козацьке місто. Тож, обіймаючи посаду генерального бунчужного – одну з найвищих урядових посад у Лівобережній Україні – з неабияким завзяттям узявся за укріплення міста.

Нічого дивного: наш старовинний козацький рід Скоропадських завше сумлінно трудився на благо своєї Отчизни.

Кончина дружини Пелагії змінила звичне життя, адже смерть сама по собі істота підступна, вражає занадто глибоко...

На мене напала жахлива нудьга, навіть згас інтерес до улюбленої справи. Ту меланхолію міг би розвіяти наш гетьман Мазепа, з яким я був у приязних стосунках. Але на той час Іван Степанович опісля перемир'я Росії з Османською імперією займався охороною кордонів і підготовкою до передачі туркам плацдарму на пониззі Дніпра.

Душевні страждання ускладнила ще й застуда, яку через сльоту підхопив на похороні небіжчиці. Потому загострилися отримані в бойових походах рани, що взагалі прицвяхували до ліжка... Незабаром усе ж очунав і намірився провідати в Чернігові свого безутішного тестя Никифора Калениковича.

Люті морози порушили мої плани – поїздки довелося відкласти.

Подібної холоднечі навіть старожили не пам'ятали: на льоту замерзали птахи, з дерев із хрускотом відчахувалися зледенілі гілки, на Сеймі товща льоду подекуди майже сягала дна.

Прийишк і спорожнів велелюдний Батурин, оповитий сизими димовими цівками, що з численних бовдурів здіймались у небо.

Знервований, я чекав послаблення морозів, як другого пришестья.

Після Водохреща, слава Богу, морози спали, і я відразу зібрався в дорогу. Проте посланець із Ніжина привіз від Івана Обидовського – небожа Мазепа – запрошення на хрестини свого первістка. Звісно, тоді було не до святкувань, але відмовити зятю Кочубея не наважився. До того ж у Ніжин прямував і Мазепа. Тієї ж ночі мій кортеж пустився в мандри: спочатку – у Ніжин, а тоді – у Чернігів.

Щоправда, вірний служник Микола, котрого ми з братом Василем привезли ще з Умані, утікаючи від турків і татар у Гетьманщину, настійливо радив хоча б один день затриматися вдома. За тільки йому відомими ознаками на завтра насувалася страхітлива негода.

Миколу ми любили як рідного ще з часів уманської трагедії, коли турки вирізали люд і спалили місто. Саме тієї фатальної днини цей хоробрий юнак урятував нас від кривої бусурманської шаблюки. Відтоді в нашій сім'ї він став улюбленцем. Але цього разу балачки про якусь там негоду здалися навіть ганебними для справжнього козака!.. Єдине, у чім я поступився Миколі: замість їхати верхи на коні, сів у кибитку. Дарма, нехай давній бойовий товариш потішиться... Тим паче, як не крути, хвороба ще неприємно нагадувала про себе.

Упродовж чотирнадцяти годин подорож була чудовою! Ми тільки підсміювалися над Миколиними пророцтвами.

Баскі молоді коні йшли рівним алюром по добре вкатуваному великому

Києво-Московському шляху, легкий морозець розігрівав кров і підвищував настрій. А навкруг краса невимовна!.. День – ясний і сонячний; сніг блищить і переливається; повітря – кришталеве і легке.

Лише двічі ми зупинилися на короткий перепочинок, адже хотіли встигнути завидна добратися до містечка Борзни, де в гетьманському маєтку планували переночувати. Не біда, що господаря немає вдома. Мій добрий знайомий протопоп Ілля Єфимович, якого давно не бачив і котрий любляв усілякі філософські розмови, з радістю проведе зі мною довгий зимовий вечір.

А між тим за дванадцять-тринадцять верст до омріяного відпочинку погода почала псуватися: важкі снігові хмари затягнули небо, з півночі піднявся пронизливий вітер, і поодинокі сніжинки закружляли в просторі. З часом сніг ставав усе густішим, а вітер – сильнішим.

Я, не кажучи вже про Миколу, занепокоївся й наказав візнику покваситися.

З минулого перегону коні до ладу не відпочили, тому тремтіли від втоми, ступали мляво. Усе ж, зачувши на собі міцний батіг, збадьорилися й пришвидшили ходу. Надвірні козаки теж пришпорили вороних.

Якось частина шляху минула благополучно.

Зненацька, як голодний вовк, завив вітер – і небо немов обвалилося, зусбіч здіймаючи снігову куряву, що заліплювала обличчя, заважала дихати.

На нас обрушилася злостива, немилосердна буря, про яку ще годину тому ніхто навіть і не підозрював. Усе довкола застугоніло, закрутилося, затріщало, засвистіло. Видимість, а вірніше її відсутність, завадила вершникам тримати безпечну відстань, і передні коні спочатку залякли на місці, затим стали дибки, заіржали, понеслись... Як ошелешені, жеребці поскакали галопом і з розгону врізалися в безладно повалені дерева, що перегородили дорогу. Один із них зламав собі шию, кулем повалився в сніг і тут же сконав. Інший – упав на коліна, спробував підвестися – не зміг, охоплений болем.

Обох вершників викинуло з сідла, і вони непорушно лежали неподалік один від одного, тільки третьому поталанило подолати неочікувану перешкоду.

Коней моєї трійки досвідчений візник зумів спрямувати в неглибокий яр.

Усе ж кибитка перекинулася на бік. Я вилетів у сніг і правцею вчепився за кущ, який виявився терновим. Із долоні зацебеніла кров. Одночасно зі мною з козлів скотився візник і вивихнув ногу. Добре, хоч Микола не ушкодився. Коні господарських саней метнулись убік, але,

на щастя, застрягли в заметах. І козаки позаду теж уціліли: хто вхопився за гриву, хто розвернувся на місці, хто чудом утримався в сідлі. Таким чином зляканих коней удалося приборкати.

Отаке-то, не брати до уваги застереження розумного чоловіка!..

Слава Богу, вітер поволі вщух, і хуртовина посипалася в одному косому напрямку.

Несподівано на дорозі з'явилися невеликі, проте добротні сани, запряжені гнідою кобилою. Немолодий, але ще при силі міщанин кинув віжки й поспішив нам на допомогу.

Подумки я знову й знову повертаюся до того метушливого чоловіка на засніженому шляху. Чи впоралися б ми без нього так швидко?.. Мало-ймовірно, та найстрашніше: я ніколи не зустрів би Устини!

Семен (так звали нашого подорожнього) разом із козаками переніс у свої сани наших бідолах, а Микола перев'язав мою скривавлену руку. Тим часом інші козаки пристрелили другого конаючого коня й обох мертвих тварин відтягнули в яр, а звідти вивели трійку й заходилися розчищати дорогу.

Семен порадив їхати в найближчий хутір, до якого було рукою подати. За його твердженням, там мешкала знахарка Устина, у якої навіть безнадійно хворі видужували. Та все ж її не любили, боялись і часто обходили десятою дорогою.

Новий знайомиць теревенив без угаву, зокрема про ту таємничу Устину – багатирку на всю губу.

– Посудіть самі, панове-товариші, хіба може звичайна жінка оживляти мертвих?! – і він багатозначно зиркнув на козаків, які з інтересом слухали його байки. – Устина, добродії, уміє!.. – ляснув себе по стегну. – Коли б ви знали, скількох нещасних занастила її неземна краса!.. – гмикнув. – Їй байдуже!.. А знаєте чому? – озирнувся. – Та химородниця – полюбовниця хвостатого-рогатого чорта, котрий із самісінького пекла носить їй золото. У неї його стільки, як у прибудного собаки бліх, причому свої незліченні багатства вона роздає старцям без роду-племени! Чи щось подібне допустила б завбачлива господиня, котрій гроші дістаються важкою працею?! З усього видно: Устина знається з дияволом! Опівночі сусіди на власні очі бачать інколи четвірку чорних коней, яка зупиняється біля її двору. З вогняної колісниці вискакує чорт у червоній одежі, легко перестрибує через височенний паркан і зникає в хаті. За ним стрибають повні мішки, що світяться у п'ятні, – він перевів подих. – І що тільки з жінкою робить самотність, адже чортова лялька почала водитися з нечистою силою, відколи її чоловік – сотник Петро Шумейко – пішов у похід і, більш усього, згинув. А Павла Павловича –

свекра – вона не чманає, бо занадто старий, – і Семен відкрив рот, аби повідомити ще щось, але я наказав рушати...

Коли білий день і темна нічка народили синій вечір, ми підїхали до високих воріт, які мали вигляд неприступної фортеці.

У порівнянні з хутірськими халупами, що по віконця вгрузали в заметах, оця садиба щонайменше справляла гнітюче враження.

Дерев'яним молоточком, який на брамі висів досить низько, Микола тричі постукав у дубову хвіртку – вона відразу розчахнулася, ніби на нас задалегідь очікували.

– Чого тобі? – незадоволено буркнула богатирська постать у короткому кожусі та конусоподібному, оздобленому хутром шлику й наблизилася смолоскип до Миколиного обличчя.

Від несподіванки Микола відсахнувся – за мить оговтався й коротко переповів наші сумні пригоди.

– Чекайте, – хряснув він хвірткою.

Запала тиша, ніби й зовсім ніхто не з'являвся.

У крайньому разі, нам так здалося: Семенова розповідь у будь-кого розбурхала б уяву.

Невдовзі хвіртка розчинилася, за нею ворота.

З пїтьми виринули четверо дужих чоловіків із ношами. Вони вправно переклали наших потерпілих і понесли у двір. А за хвилину ще двоє кремезних козаків узяли попід руки візника й повели за ними.

– Свят, свят, свят, Господи, відверни й заступи, – боязко перехрестився Семен, ухопивши віжки. – Відьмине кодло, – додав перестрашено й щосили стьобнув кобилу.

Сполохана тварина рвонулася з місця. Микола ледве встиг навздогін кинути в сани кілька срібних талерів.

– Ану ж бо, швидше заїжджайте! – крикнув чийсь голос.

– Усі? – не зрозумів Микола.

– Місця вистачить, – уже доброзичливіше кинув той і відійшов убік, освітлюючи смолоскипом дорогу.

Справді, на подвір'ї, з чотирьох боків обнесеному частоколом, місця виявилось більше, ніж достатньо.

Завдяки смолоскипам іще кількох козаків, ми побачили чималу добротну хату з високим ганком. А навпроти причаївся довгий курінь-сторожка з криницею збоку. У глибині двору крізь решето завії ледве проглядалися конов'язь і кілька господарських будівель.

Із садиби вийшли дві жінки.

Одна огрядна, середнього зросту, закутана у велику картату хустку, зупинилася біля дверей. Інша, висока, повновида, в очіпку і шушуні,

підійшла до краю ганку, почекала, доки ми наблизимося, промовила чемно:

– Моє шанування, панове, – вона злегка вклонилася. – Я Устина Шумейко, – знову вклонилася. – Шкода, що в мій дім вас привело нещастя, – продовжила співчутливим тоном. – Утім, у своїй оселі вважаю за честь прийняти кожного подорожнього, – усміхнулася. – Панове, прошу заходьте, будьте ласкаві: чим багаті, тим і раді...

Я теж назвався, подякував за гостинність і порухом голови вказав на своїх охоронців.

– Не хвилюйтеся, ваша милість, про них мої люди подбають, – запевнила жінка люб'язно й швидко попрямувала в хату, за нею поспішила й друга.

Ми з Миколою рушили слідом, але в сінях їх уже не було.

Нас зустрів велетень, розхристаний, босоногий, у підкочених до колін полотняних шароварах, із підлоговим свічником у руці.

– Як креміль, – прошепотів Микола, зачудований подібним видовищем посеред зими. – Тут не зайве бути пильним...

– Ліпше шаблю тримай наготові, – неголосно зауважив я.

– Ідїть за мною, панове, – гучно пробасував він і зі скрипом розчинив перед нами одні з чотирьох важкі дубові двері.

Дві суміжні кімнати...

Це – добре: у подорожах я не звик обходитися без Миколи.

Велетень опустил у куток свічник і мовчки вислизнув з кімнати. Невдовзі повернувся з моєю дорожньою скринєю. За ним ішла та сама, що стояла на ганку, огрядна служниця з молоком та пиріжками на таці. Вона мовчки поставила принесене на стіл, уклонилася й навшпиньки вийшла. На відміну від неї, велетень побажав гарного відпочинку й безшумно зачинив за собою двері.

Допоки Микола вовтузився з речами, я, злегка підкріпившись, блаженно простягнувся на м'якому ліжку, щільно присунутому до теплої стіни.

Подрімати не вдавалося: щеміла, смикала долоня. «Доведеться звернутися до знахарки за допомогою: певно, біль сам по собі не мине», – подумав я й попрохав Миколу покликати Устину.

Вона з'явилася сама зі срібною тацею, повною всілякої лікоби.

Устина... Моя нерозгадана загадка...

Чим же вона мене принадила тієї рокової хвилини?!

Вродою?.. Швидше за все, ні, хоча ті чаклунські смарагдові очі, що пропікали наскрізь, приворожили з першого погляду. А струнка постава, тонкий стан, окреслений корсеткою, не могли лишити байдужим

жодного чоловіка! Та не стільки її писана краса, скільки внутрішня сила притягнула мене до неї раз і назавжди.

Я мав клопіт одружуватися двічі.

Пелагія – перша дружина – жила сама по собі, у своєму власному світі. По суті, її ніхто і ніщо не обходило.

Друга, Настя, молодша на двадцять п'ять років, донька прилуцького орендаря Марка Марковича, вирізнялася владним характером і часто втручалася в державні справи. Недарма ж уже пізніше, коли став гетьманом, про нас обох у народі склали приказку: «Іван носить плахту, а Настя – булаву». Ніде правди діти: на той час я був уже немолодим, утомленим і хворим, а Настя – енергійна, розумна, хоча й неписьменна. Вона мала неабиякий вплив у вищих російських колах і переймалася лише примноженням своїх земель і маєтностей. Успіху своїх привласнень сприяв сам Петро I, який до моєї гарненької дружини ставився занадто прихильно. Деякі зловмисники навіть багатозначно перешіптувалися за моєю спиною. Мовляв, увага ця неспроста...

Устина перевернула моє уявлення про стосунки між чоловіком і жінкою. Відтоді, як вона вперше переступила поріг відведеної мені кімнати, моє життя наповнилося зовсім іншим смислом.

Я ніби й зараз бачу її низько схилену над моєю долонею голову у вишитому очіпку, з якого вибивалося неслухняне руде волосся. Ось вона обережно витягає з моєї долоні тернові колючки, змащує рани цілющою маззю.

– Тяжко скалічилися ваші козаки, – каже стиха. – Один узагалі перебуває між небом і землею: добряче вдарився головою. Життю другого ніщо не загрожує, зате загрожує нерухомість.

Я не стримую сліз і засоромлено червонію.

Негоже людині мого становища виявляти на людях свої почуття. Колись навіть Мазепа мою м'якотілість ставив у докір.

Устина обдарувала мене поглядом, а затим торкнулася теплою, м'якою рукою мого чола. Сон поступово забрав думки, турботи...

Наснилася Пелагія... Як тінь... Учорніла, виснажена...

Худими кістлявими руками вона намагається вхопити мене за горло. Ще мить – і ті холодні воскові пальці зімкнуться на шії. Ні захватися, ні втекти... Ноги ніби приросли до землі...

– Зрадник, зрадник! – несамовито волає покійниця. – Задушу, знищу, не дістанешся нікому!!!

Я намагаюся переконати її у зворотному, та лише хриплю й задихаюся.

– Іване Іллічу, Іване Іллічу, – десь угорі чується знайомий голос. – Агов, прокидайтеся: хазяйка кличе вечеряти.

Микола...

Ми знову опинилися в сінях, і служниця провела нас у доволі простору комору з прорубаними вікнами й акуратно складеною піччю в кутку.

На застелених ряднами лавах лежали наші сіромахи, пахло розвішеними на стінах травами, на столі димилися напари.

Візник, уздрівши нас, зірвався на рівні ноги, вибіг на середину.

– Панове, погляньте, моя нога стала, як новенька! – вигукнув радісно й застрибав на ушкодженій нозі.

Устина приклала палець до губ і мовила стиха:

– Тсс, люб'язний, не галасуй, а то розбудиш своїх товаришів, яким поталанило менше, ніж тобі... Йди вже краще вечеряти.

Десь узявся той самий велетень і забрав його з собою.

Я звів винуватий погляд на сплячих козаків. Обидва ще зовсім молоді. Карпо нещодавно одружився. У Назара купа малолітніх дітлахів. І що з ними буде тепер? І як мені вчинити? У Ніжин везти чи на малознайому жінку лишити?

– Немає сенсу зрушувати їх з місця, все одно не витримають дороги, – втрутилась Устина в мої думки. – Проте вирішувати вам, але завтра... Сьогодні ж покладемося на Бога, – в її голосі панувало стільки впевненості, що в мене трохи відлягло від серця. – Не варто себе картати: *ad impossibilia nemo tenetur*, – закінчила вона латиною.

«Ніхто не зобов'язаний робити неможливе», – про себе переказав українською й неймовірно здивувався з її освіченості.

Хто ж вона, ця красива знахарка? Як опинилася в Богом забутому хуторі?

Устина знову втрутилась у мої міркування.

– *Sic fata voluerunt*, – мовила сумно.

– Справді, «так забажала доля», інакше б і я сюди не потрапив...

У кімнату забігла цибата дівчинка років тринадцяти.

– Пані, вечеря на столі, – повідомила послужливо.

– Добре, Христе, ми зараз прийдемо, – кинула Устина мимохить і тільки-но намірилася заговорити зі мною, як на порозі став босоногий козарлюга.

– Чого тобі, Юхиме? – поспішно запитала вона.

Він нерішуче переступив з ноги на ногу.

– Та кажи вже швидше, коли прийшов! – Устина нетерпляче глянула на нього.

– Козаки прислали, – він зам'явся, – хочуть побалакати з ясно-вельможним, адже не кожного дня поталанить зустріти генерального бунчужного.

Вона заперечно махнула рукою.

– Нехай іншим разом, Юхиме. Хіба не видиш, у пана й без ваших розмов клопотів вистачає?! До того ж він стомився, ще не вечеряв.

– Але козаки прохають уклінно! – несподівано він виказав наполегливість, не притаманну для служника.

Я не міг їм відмовити.

У супроводі Юхима ми з Миколою вийшли на подвір'я.

Хуртовина врешті-решт уляглася – навкруги стало безвітряно, темно. На припоні загавкали собаки, в курені-сторожці, куди ми попрямували вузькою, вже прокиданою стежкою, почулися приглушені чоловічі голоси.

Невелике приміщення було наскрізь просякнуте міцним тютюном і вкрите сизим їдким димом.

Охоронці – мої й Устинині – сиділи за дубовим столом один супроти одного. По їхніх спітнілих, розчервонілих лицах і наполовину порожній сулії варенухи неважко було здогадатися: знайомство відбулось якнайкраще.

Побачивши нас, козаки хутко підвелися.

Після шанобливого привітання вони потіснилися на соснових ослонах і всадовили мене на чільне місце, по вінця наповнили чарки.

Першу, як годиться, випили за ньеньку Україну, другу – за гетьмана Мазепу, третю – «за дорогого гостя».

І полилася щира козацька розмова, що буває тільки за чаркою, коли дуже вже наболить. З кожним словом вона розпалювалася, гострішала. Незабаром Устинині козаки заходилися відверто нарікати на правління російського царату та бездіяльність українського Гетьманату:

– Споконвіку нам доводилося боронитися від бусурманів нехрещених – якось упоралися, – зауважив хтось стиха.

– Нині нова московітська небезпека, ніби сарана, розповзлася по нашій землі. Вона намагається потоптати наші вольності, підпорядкувати собі наші церкви, відібрати нашу мову, перетворити нас у холопів, – уже сміливіше підхопив інший козак.

І залунало звідусюди:

– Ще чого доброго й Гетьманщину скасують!..

– На очах гине, ой, як гине Отчизна наша безталанна!

– Невже з москалями вік вікувати і дітей-онуків хрестити?!

– Невже коритися тим харцизам і в запічках сидіти?!

– Чому гетьман і його старшини зволікають і чому не закликають народ грудьми заступити нашу матінку Україну?!

– Недарма ж існує приказка: «Куди пастир, туди й стадо».

– Чому, чому, чому? – викрикували вони один поперед одного.

Я спробував їм пояснити, що зараз розрив із Москвою неможливий, адже слабка наша держава. Не подолаємо ту московітську орду! Тож, ураховуючи складний час, потрібно діяти по-іншому: хитро, дипломатично. Як діяв я, коли в Кримському Ханстві, Речі Посполитій і Московії виконував дипломатичні місії. З Петра потрібно царське слово взяти, щоб зберіг українцям права й вольності.

При цих моїх словах закипіла в козацьких жилах гаряча кров, і вибухнули вони справедливим гнівом:

– Я голіруч і без розбору нищитиму кацапів! – заволав рослий чолов'яга.

– З москалями дружи, а камінь за пазухою держи! – підтримав його сусід.

Устинині козаки підхопилися і зробили з шабель у повітрі хрест – аж шибки задзвеніли.

– Геть кацапів із нашої землі! – заволав той самий рослий підбурювач.

– Геть! Геть! Геть! – залементували захмелілі козаки.

– Покарати царських угодників! – не вгавав горлопан і далі.

– Покарати! Покарати! Покарати!

Останній вигук ніби застряг у луджених горлах – і вони швидко заховали шаблі в піхви, виструнчилися, спрямувавши отетерілий погляд на двері.

Спиною відчув я чийось присутність, обернувся.

На порозі стояв, обпершись на палицю, ледве не столітній, трохи згорблений дідусь, а за ним – іще зовсім молодий (і вуса не засіялися), міцно складений джура. З силою, на яку тільки була здатна стареча рука, дідусь віджбурнув палицю, випростався, споважнів.

– Ач, як від нудьги розходилося бісове плем'я! – закричав грізно.

– Чого причепилися до чоловіка?! Мабуть, забули козацький звичай гостинності?! – його чудні сиві очі метали блискавки, кошлаті сріблясті брови ворушилися.

Козаки винувато опустили очі.

– Пробачте, Павле Павловичу, якось так налягло...

– Не «налягло», а налягли, п'янички, ще й чужих людей з пуття зводите! – старечою ходою він підійшов до столу.

Козаки поступилися йому місцем скраю.

– Добрий вечір, ясновельможний! – привітався Павло Павлович.

– Іван Ілліч, – я підвівся.

Жестом він запросив мене присісти, сам неквапом уместився ліворуч.

– Я Христом Богом молив свого сина Петра не лишати батька на цих

шибайголів, – поскаржився, ні до кого не звертаючись. – «У вас, тату, ще є порох у порохівниці, упорається!» – тільки й відповів мені мій соколик.

– Є, є, є! – запобігливо загули козаки.

– Цитьте, підлесливі собачі хвости, все одно завтра отримаєте на горіхи! – grimнув він. – Мастаки ви тутечки теревені розводити, а чи не ваші батьки сорок п'ять років тому, спотикаючись, бігли в Борзну присягати на вірність московському цареві, га!? Чи не ті блазні горохові тридцять шість років тому безпорадно юрмилися на Гончарівці, коли страчували відважного гетьмана Якіма Сомка, хоча напередодні радилися по хуторах, як визволити його з темниці?! Либонь, возрадувалися нечестивці, коли Яким передав через підкупленого вартового своє останнє прохання не проливати кров! Особливо торжествували ті, що найгарячіше божилися віддати життя за Сомкову волю! – його журливі очі набралися вологою. – Ніби зараз виджу той теплий вересневий день і Сомка на помості... Босого, в розхристаній сорочці, проте гордого, незламного духом лицаря, навіть кат розгубився, перш ніж замахнутися сокирою над його головою.

– Простіть, браття, що не зумів об'єднати Україну, зате зумію вмерти без стогону, – мовив Яким винувато. – Натовп – ані пари з вуст!.. Я не витримав і рвонувся вперед, аби навпіл розділити гірку долю гетьмана-страдника. Поруч заголосила якась молодиця:

– Бога не боїтеся, іроди прокляті!

– Заткни пельку! – підбіг до неї з нагайкою посіпака, утім я встиг заступити її собою. – Правицею Павло Павлович торкнувся глибокого шраму на щоці. – Тоді добрячим гостинцем пошановано мене, але найобразливіше – маліє народ! – і він постукав кісточками зігнутих пальців по столу. – Баба наважилася виявити зневагу до Сомкових мучителів, а дужі-сильні мужі позасовували язики куди не слід і мовчали, боягузи, – зробив рукою разючий рух у повітрі, неначе хотів викресати звідти вогонь, але замість того безсило поклав руку на стіл. – Іване Іллічу, пішли-но краще вечеряти, бо з цими базіками, не приведи Господи, можна й до гріха добалакатися, – закінчив уже дружелюбно.

– Хвилинку, Павле Павловичу, хочу дещо сказати козакам.

– Але довго не затримуйтеся, бо хазяйка вже зачекалася, – він тяжко підвівся з ослона, – Максиме, подай-но сюди мою подружницю, – звернувся до джури, котрий широко розплющеними, повними захвату очима дивився на свого пана.

– Ведіть себе чемно, бунтівники! – погрозив палицею Павло Павлович і зник у сінях.

Я зібрався з думками.

– Панове-товариші, не потрібно поспішати, – заговорив якомога переконливіше. – У нашого гетьмана Мазепи вистачить і сили, і розуму, і любові до свого народу, щоб відстояти волю й славу України. Незабаром усе зміниться, повірте, – приклав руку до серця, тільки дивитися їм у вічі не посмів, адже соромно зізнатися у своїй неспроможності діяти за велінням їхніх благородних намірів.

Утихомирені козаки за моє здоров'я перехилили по чарці, повітягали з кашуків тютюн і запалили люльки.

Я подякував за одностайність їхню, за безмежну відданість і любов до своєї дізидни.

– Миколо, залишайся з цими відважними лицарями, – попрохав свого вірного служника, щоб остаточно зняти напругу, – розкажи про всілякі пригоди з нашого бойового козацького життя-буття.

Микола, як і завше, виручив...

Юхим, який, здавалося, ніколи не випускав зі своїх лабетів свічника, повів мене назад у садибу. Там відразу ж я був запрошений у світлицю, що своїм оздобленням промовисто свідчила про неабиякий достаток її господаріні.

Посеред рідкісних на той час речей, які міг собі дозволити не кожен козацький старшина, тут були настінний годинник, дзеркало в позолоченій рамі, велика картина з гутового скла.

Попід стінами красувалися інкрустована мармуром дубова шафа, липова лава, оббита зеленим сукном із квітчастим розписом на передпліччі, чималий прямокутний сосновий мисник.

– От лихо, ніяк не заспокояться небораки! – радше стверджувала, ніж запитувала Устина, котра сиділа біля круглого столу, застеленого гаптованою позолоченим сріблом скатертиною, притулившись до високої спинки одного з двох стільців на низьких ніжках, обтягнутих пістрявою шкірою.

Вона відверто вивчала мене, але, зустрівшись із моїм захопливим поглядом, опустила очі, зашарілася.

Своїм незвичним для цієї глушини зовнішнім виглядом Устина зайвий раз підкреслювала: вона квітка з чужого городу.

Її вишукана польського крою блідо-зелена сукня, розшита бісером, у Гетьманщині тільки-тільки входила в моду.

Шию обрамляв на цинамоновій стрічці золотий дукач із золотим бантом, обсипаний камінцями-змійовиками – новинкою посеред української еліти.

На голові тепер була лише начільна також цинамонова пов'язка, і руде волосся вільно струменіло майже до пояса.

– Моїх охоронців хлібом не годуй, а дай погомоніти, – жінка приборкала в собі сором'язливість, усміхнулася. – Прошу пана проявити великодушність, адже козацька натура, зазвичай, потребує руху, у той час, як вони, склавши руки, змушені сидіти в обійсті. На таке непривабливе життя прирік їх мій свекор-сотник Петро Павлович зі своїм сином-осавулом і моїм чоловіком Олексієм. Як зіницю ока, вони наказали своїм найвірнішим козакам стерегти нас отут, аж доки не повернуться з Азовського походу. Майже п'ять літ минуло... Жодної звісточки... Думала, десь під Перекопом уже згинули, – на її ясне обличчя набігла тінь, але за якусь хвилю воно знову просвітліло. – Восени прибився до нас безногий козак, який нібито бачив Олексія в Кафі на невільницькому ринку. Може, йому теж поталанить вибратися звідти – цей козак якось же втік?! Як ви вважаєте: він каже правду чи вигадує, щоб знайти в моєму домі прихисток?

Її щирість і підкупляла, і водночас свідчила про самотність...

Я, звісно, знайшов потрібні слова, щоб отой довірливий погляд засвітився надією. Проте сам особисто не вірив у щасливу Олексієву фортуна, адже в тому невдалому Азовському поході теж брав участь і добре знав, яку непомірну ціну заплачено за чужі помилки.

– Ой, пане, вибачте за нестриманість, – Устина заметушилася. – Замість пригостити дорогого гостя, годую його розмовами. Ну-бо, Юхиме, хутко постав біля столу фотель і запроси Павла Павловича на вечерю, – звернулася вона до велетня, котрий стовбичив біля дверей.

Юхим поквапився в бокову кімнату.

Невдовзі завів під руку Павла Павловича, одягненого в темно-синій жупан із дорогого сукна, підшитий хутром і підперезаний сріблястим поясом. Його голову накривала невисока шапка з такого ж самого сукна, теж оздоблена хутром. А на ногах були добротні бурки з тонкої повсті зі шкіряними ремінцями на халявах.

Устина поспіхом постелила на сидіння і без того м'якого фотелю лисячу шкірку й кинулась їм назустріч.

Юхим допоміг дідусеві сісти в фотель – Устина попрохала огрядну служницю та вертлявого челядника, котрі вже закінчили накривати на стіл, підсобити йому з вечерею.

Вони застигли по обидва боки фотелю, готові повсякчас здувати порошинки зі свого хазяїна.

Павло Павлович повільно підвівся, узяв позолочений келих із подарованим мною червоним рейнським вином і виголосив урочисто:

– Дай, Боже, щоб ми за твоєю головою пили да гуляли, віри своєї християнської у поругу на вічні часи не подавали! Господи, утверди

люду гетьманського, народу християнського, усім, хто тут слухає, усім православним християнам пошли, Боже, многії літа! – він перехрестився, осушив келих, задоволено крякнув і сухорлявою долонею витер тонкі довгі вуса. – Скажи-но, пане-добродію, – не закушуючи, заговорив знову. – Чи правда, що цар Петро видав указ «нагороджувати» п'яниць медалью, вагою пів пуда, яку ті повинні носити до закінчення призначеного терміну покарання?

– Нашому Повелителю гумору не позичати, – гмикнув я.

Павло Павлович ударив руками об поли свого жупана.

– Це ж треба зметикувати – законом заборонити жінкам забирати з шинків своїх нетверезих чоловіків, аби його опричники могли без перешкод чіпляти на шию те чавунне одоробло!

– Його Величність намагається привчити своїх підданих до культурного пиття спиртних напоїв, як у Європі, – зауважив я.

– Угу, до культурного пиття, – захихотів він. – Отже, маю повне право повісити подібне причандалля на діряві горлянки наших пияків, які день при дні жлуктять усе, що горить синім полум'ям.

Устина звела на дідуса незадоволений погляд, але змовчала.

Павло Павлович помітив її маркітний вираз обличчя.

– Що, знову хотіла заступитися за тих бражників? – буркнув сердито. – Дай-то, Боже, благополучно переночувати, як слід провчу дармоїдів! І ніхто не посміє перечити, бо діятиму за законом!

Цього разу Устина не стерпіла:

– Для чого нам запозичувати чужі закони? – спитала досить м'яко. – Ліпше шануймо свої...

«Зараз Павло Павлович зчинить бурю в склянці води, тоді доведеться вгамовувати його крутий норів», – утомливо подумав я.

– Справді, нехай отой шуліка ненажерливий хоч і сказиться зі своїми законами, тільки б до нас не присікувався! – на мою радість напрочуд легко погодився дідусь і махнув рукою.

– Давайте вип'ємо, панове, щоб нашим ворогам горлянку залило гарячою смолою та смаленими цвяхами. І коли їх потягнуть голою сракою по розпеченій сковороді так, що аж очі рогульками повилазять, їм буде погано, а нам буде добре. То хай нам буде добре! – Павло Павлович потримав келих, аж доки ми з Устиною пригубили свої, затим різко перехилив його й недбало відсунув від себе. Те саме зробив зі срібним столовим приладдям. – Оці новомодні штуківини годяться лише «на чорний день», як скарб – їсти й пити з них зовсім не смакує! – вигукнув роздратовано. – Негайно принесіть сюди мій похідний інвентар!..

Уже за хвилину джура дістав зі шкіряної запоясної сумки дерев'яну

миску, загорнуту в шмат лляного полотна, та дерев'яну ложку зі шкіряного чохла.

– З вишні!.. І яка-така страва стає доброю, коли користуєшся цим реманентом, – і він понюхав спочатку ложку, потім миску. – Походами пахне, – задумливо усміхнувся, затим узяв із хлоп'ячих рук яшмову чашку. – А цей трофей здобув у бою, – любовно погладив її кам'яну поверхню.

– Чи багато тих боїв-походів траплялося на вашому віку? – моя цікавість викликала в нього лукаву посмішку.

– Е, пане-хороший, ти спочатку наливай, а тоді вже питай, – старенький погрозив указівним пальцем і ближче підставив свою чашку до мого келиха. – Хлюпни горілочки, щоб у роті пір'я не проростало!

Устина благально глянула на нього.

– Дідусю, будь ласка, не змішуйте вино з горілкою...

– Цить, Устину, не встрявай у мужеські діла! – зикнув він на неї. – Ти добре знаєш: я не скотина – більше відра не вип'ю, а коли й доведеться ненароком перехилити зайву чарчину, дак із отаким поважним чоловіком – не гріх!

– А козаків лаєте! – дорікнула вона йому.

Він ніби й не чув її докору.

– Тож будьмо, людей не гудьмо, бо самі не краці, – підморгнув нам по-змовницьки.

Склалося враження, що в минулому Павло Павлович був душею компанії, та роки брали своє: він сп'янів і втратив над собою контроль.

– Ану ж бо, подайте сюди гарячої ковбаски на пательні, бо ця ваша їжа годиться тільки чортові в зуби! – наказав челядникам. – І принесіть такого хрину, щоб аж дух захоплювало! – стукнув кулаком по столу. – Швидше ворухіться, ледащо, бо відшмагаю, як сидорову козу!

Устина кивнула служниці – та прожогом кинулася зі світлиці.

Порухом голови вона вказала Юхиму, котрий увесь цей час підпирав двері, зайняти її місце біля фотелю.

Павло Павлович тут же заспокоївся, повеселів і почав без угаву теревеніти, пересипаючи свою мову примовками, жартами.

Без сумніву, ще залишився порох у порохівниці!..

Де й бралася та енергія!..

Він закидав мене запитаннями про життя нашого гетьмана Мазепи, про мої особисті справи. Далі, розмахуючи руками, ніби павич крилами, заходився хвалитися своїми подвигами в битві під Жовтими Водами. До того добалакався, що навіть батько Хмель без його слухних порад не приймав жодного важливого рішення!

Ми з Устиною з серйозним виглядом підтакували йому, стримуючи себе, щоб не розсміятися. Несподівано він відкинувся на спинку фотелю, прикрив набряклі повіки, схрестив руки на грудях і захропів, уривчасто, голосно.

У кімнаті запанувала тиша, та тільки-но ненароком Устина завовтузилася на стільці, Павло Павлович ураз пробудився й подивився на нас посоловілими очима.

– Як оті п'яниці п'ють щоденно?! Добре, що ми попривикали, – видихнув хрипко, потім відірвався від спинки фотелю, випрямився, поклав руки на коліна. – Став, як трухлявий пенъ, ото ж пора мені, панове, збиратися у свій останній похід, із якого немає вороття, – він лагідно звернувся до Устини. – Дитинко, накрапай дідусеві ще кілька крапель, адже потрібно пити тут – на тім світі не дадуть.

Устина налила всім потроху.

Павло Павлович натужно підвівся, високо підняв чашку.

– Діти мої, хочу закінчити трапезу своєю улюбленою заздоровницею:

*Ишла баба від ляхів
І несла здоров'я сім міхів,
То ж ми в неї купили,
Сім злот заплатили
Та в цю горілочку вложили.*

– Як кажуть: здоровий злидар щасливіший від хворого багача. Тож вип'ємо за здоров'я, бо його нікому ніколи не бракує. Амінь! – і він перехрестив чашку, підніс її до рота, та мимоволі скривився, пересмикнув плечима, – усе ж випив і по-молодецьки брякнув чашку на стіл догори дном.

Утомливий його погляд затуманився, він похитнувся.

Велетень і джура тут же підхопили свого пана й повели в боківку.

У нас на гостинах літстудія Ніжинського державного університету

Для літстудійців ушавленого Гоголівського вишу 2024 рік розпочався із приємних звісток. За підсумками 2023 року в рейтингу Українського ПЕН-клубу одразу три поетичні збірки колишніх випускників студії Анатолія Дністрового, Тетяни Винник та Ярослава Гадзинського по-сіли чільні місця. Став лауреатом Міжнародного конкурсу диригентів у Чернівцях поет Володимир Гливацький, успішно завершив навчання в закладі захистом магістерської роботи Денис Коськін, побачив світ альманах ніжинської літературної спільноти «Рефлексія», проведено низку патріотичних мистецьких заходів під гаслом: «НДУ для ЗСУ»... А що головне, життя довело, в час воєнного лихоліття – Музи не мовчать! Щира вдячність за це нашим захисникам. Нехай Бог оберігає їх і додасть сили!

А ми виносимо на суд читача новий поетичний доробок.

Олександр ЗАБАРНИЙ,
доцент, член НСПУ

Володимир ГЛИВАЦЬКИЙ

Народився у Києві. Літературну діяльність почав ще в часи навчання в Київській гімназії східних мов №1, де захоплювався світовою та українською літературою. Все життя пов'язане з мистецтвом, адже, завершивши навчання в гімназії, вступив до Київської дитячої академії мистецтв ім. М. Чембержі як піаніст, а згодом до Ніжинського державного університету ім. М. Гоголя як диригент. Закінчив з відзнакою.

З 2017 року виступає на літературних подіях міста Києва, а з 2019 влаштовує їх у Ніжині.

Володимир Гливацький автор поетичної збірки «Цілуй! Цілуй її у очі-океани...» (2021).

* * *

Осінній холод крадеться по скронях.
Свічки палають в вікнах безкрайніх.
Думки нав'язливо голі шепочуть:
«Не мовчи, не мовчи, не мовчи...
скажи це, скажи це, скажи...»

Тремтіння.
Цілунок.
Вагання.

Словників вже немало написано,
І психологи добирають синоніми,
Тільки я не говорю
Мовою любовною.

Не лінгвіст. Не дається річ мені.
Дарма практики витратив і
говорив, говорив, говорив...,
а потім... замовк.

Бо слова стали нікчемними
і просто закінчилися.
Пунктуація виявилася помилкою,
інтонація стала знеціненою.

Ти тиша свята наповнена леготом
Вдиху й видиху.

Поруш її.
Брудними літерами.

* * *

Скрапує на спину твоє вчорашнє прощення.
Серветкою витри сльози. Не бубони даремно.
Всотуй останній нектар. Організм перетравить.
На тебе чекає душ й зубна щітка. Ніж на столі. От моя спина.
Я кінчив, а ти мене прикінчи. Тільки тишком.
Як наших лебедів і всіх янголів.

Дарина ХАЛИМОН

Народилася 16 травня 2003 року у селі Халимонове на Чернігівщині. Ще змалку любила складати вірші та присвячувала їх рідним. З часом це переросло в інструмент виплеску емоцій на папері.

Тепер хоче поділитися цим із вами і донести прості істини, про які говорить через свою творчість.

СВІДОМІСТЬ НЕБУТТЯ

Вам шмоття треба? На! Тримайте!
От тільки потім не зітхайте,
Коли усе згорить до тла,
В будинку, де була сім'я.

Вам слава треба? На! Тримайте!
От тільки потім не зітхайте,
Якщо всі ті, хто вас любив,
Відійдуть через пару слів.

Вам гроші треба? На! Тримайте!
От тільки потім не зітхайте,
Що стане це усе пустим,
Коли валютою буде дим.

Шикарний дім? На! Тримайте!
От тільки потім не зітхайте,
Отож, що далі буде з ним?
Відомо лише Богу й їм.

Отим, хто долю нашу в'яже,
Да міцно так і навздогін

Всім перешкодам й негараздам,
Неначе ліпить старий тин...

Потроху ми його здуваємо
І залишається одне,
Коли усе в житті втрачаємо,
То розумієм, хто ми є.

НЕ ЧЕКАЮЧИ ОСЕНІ – ЖИВЕМО

Осені не чекаємо,
ми розпочинаємо
вірити в те, що буде,
але, на жаль, не з нами.
Інших кохатимуть люди,
мріями та місцями
плакати хочеться сильно,
але тримаємось далі..
Думки летять дуже пильно,
біжать як звірі у стаї.
Запах парфюму, димка від чаю,
подумки я вже не тут,
подумки я все літаю.
Але так хочу спуститись,
Жити нарешті спокійно,
дуже боюсь помилитись,
стати чужою безвільно.

Осені не чекаємо, ми усе читаємо
обличчя зустрічних людей
отих, он там на узбіччі!
Що ж ховається в глибині їх очей?
Вуста, наче мед, радіють сповна,
Тихіше трави стан на душі,
а в її очах – пустота.
Халепа – це брехати собі,
коли проблеми стеляться в ряд
і листя опале, що лежить на дорозі,
його ти не в змозі підняти назад.

Коли я гляну у твої небесні,
Щось так безжально ятрить мою душу.
Та ми лиш люди з тобою перехресні,
І хоч не хочу, а далі йти мушу.

Ти, може, навіть мого імені не знаєш,
А я пишу тобі щоночі вірші.
І серед ночі інших обіймаєш,
Коли мене в уста цілують інші.

* * *

Кричиш до мене ти вже стоголосо.
Я до тебе пошепки озвалась.
Моя душа тремтить і вся голосить.
Та так, що розбивались всі шибки.

А, може, ми... Ми помилки можливо.
Душі й тіла твого вишневий смак.
Я пам'ятаю кожен день. О, диво,
Солодкий присмак на моїх вустах.

Я не кричу. Я тільки лиш шепочу.
Ти не мовчиш, бо любиш кожну мить.
А я так сильно, так до тебе хочу,
Що аж у серці щемом вже дзвенить.

Я не дивуюсь кожній твоїй ноті.
Я насолоджуюсь голосом твоїм.
Аж криком відбивається, та годі
Я чую знову пісні солов'їв.

А хочеш ми зустрінемося завтра?
Ти заспіваєш улюблену свою.
А я вважатиму немов то мантра.
І говоритиму як сильно я люблю.

Олена САЛАМАХА

Закінчила 4 курс бакалаврського рівня за спеціальністю «Географія».

Творчий потенціал розкривався поступово. У 5 класі за допомоги вчителя випустила свою першу збірку дитячих казок. Згодом почала писати вірші.

«Сьогодні найкращий спосіб звільнитись від думок, що заповнили мозок, виплеснути на папір весь ураган емоцій, який вирує на душі», – каже Олена.

НІЧ НА ІВАНА КУПАЛА

Наші традиції незмінні –
Щорічна ніч на Івана Купала.
Сплету собі чарівний вінок
Поки сонце за горизонт не впало.
І знову погадаю на судженого,
Співатиму пісні, заплітатиму колоски.
Нехай справдиться доля рядженого,
Хто до ніг мені покладе пелюстки.

Складаючи квітка до квітки,
Переплітатимуть їх червоні нитки.
І поки від ворожінь не відібрало мови,
Буду промовляти завітні слова:
Вплітаю я білі ромашки,
Щоб від його рук бігали мурашки.
Далі трохи польових трав,
Щоб було багато нічних забав.
Пару гілочок бузку,
Щоб завжди був на зв'язку.
Вплету запашної м'яти,
Аби він хазяйнував в хаті.
Декілька квіток мальви,
Щоб заносив на руках до спальні.

Обов'язково додам любисток,
 Аби вберегти від нещастя і пасток.
 Додам улюблену квітку,
 Щоб згодом з'явилися дітки.
 Збиратиму вінок з різних трав,
 Щоб мене одну кохав.
 Оберіг прикладу до голови,
 Поки ми ще такі молоді.
 Допоможе мою долю знайти
 І від нечистої мене вберегти.
 А похід до річки підкаже,
 Де я судженого шукала.
 Бо наші традиції незмінні –
 Щорічна ніч на Івана Купала.

Софія НІЖИНЕЦЬ

Я – віддана прихильниця магії слів та мелодій.

Моє життя переплетене зі стінами нашого університету – я тут навчалась, працюю і веду свою дослідницьку роботу в аспірантурі. Я бандуристка, віддана звукам цієї благородної інструментальної майстерності, а також майстриня оркестрового диригування, де кожен рух моєї руки – це нотний знак на партитурі життя.

Моє письменницьке перо виріє у світі поезії з самого дитинства. Та спільні моменти зі сльозами й посмішками стали моєю музою. Коли серце переповнене емоціями, вірші стають моїми співмешканцями. Часто вони розповідають історії про кохання – про те, як найпрекрасніші почуття обрамовують наше життя.

* * *

Одного недільного ранку
 Я прокинусь не від сирен,
 Вдома міцно спатиме тато,
 І буде так день за днем.

В коридорі не стоятиме зброя,
Не висітиме форма його.
Догоратиме вранішня зоря,
І не буде більше цього.
Я тихенько піду на кухню,
Приготую йому млинці,
Розбуджу зі словами: «Татуню,
Щиро вдячна за волю тобі».

* * *

Зійшлися разом два містки.
Коханка я, коханець ти.
Сплелися міцно, назавжди
І місця стику не знайти.
Зрослися ніжно квітки дві.
Коханка я, коханець ти.
Дарма, що з різних видів ми
В одне стебло вже поросли.
Злилися стрімко річки дві
Живої, сильної води.
Не розщепити вже її.
Кохана я! Коханий ти!

ЛІЗА

*Мені 19 років. Навчаюся на 3 курсі,
спеціальність «фармація».
Живу за принципом *Vita brevis, ars longa*
(Життя коротке, мистецтво вічне).*

ОБЕРТАЮСЬ

Я обертаюсь на все, що пройшло,
І, напевно, пора відпустити.
Давно вийняте з ран крихке скло
І зів'ялі надгробні квіти.

Тепер перед брамою ночі,
Я стою й бачу пільму
Туманом зав'язані очі
Крок за кроком неспішно роблю.

Не бентежить мене відзеркалля
Чорних хмар у калюжі зі сліз.
За мою спиною тіні
З обриву сягають вниз.

Коридори спогадів маревно
Агрегуються в лабіринт,
Де блукають обличчя тих,
Хто вже майже зник.

Задзеркалля мене лякає.
Я біжу крізь нього до ранку.
Бо єдине я знаю певно –
Найтемніша ніч перед світанком.

ЗНАДТО ШВИДКО

Іронічність мішаю з абсурдом
В буденності заплутаних справ
Втрачаю дещо важливе
Крізь призму монотонних устав
Поза межами мого горизонту
Контроль хвилинних годин
Тривожність змінює амплітуду
Й легені знову випускають дим
Я втрачаю себе непомітно у часових поясах
Це мене настільки бентежить
Й викликає нестримний страх
На сітківці у сні лишились
Відбитки театральних справжніх дійств
Сьогоднішнього ранку моральних самовбивств
Я не знаю яке число фігурує в календарі
Нещодавно я йду на роботу по ще промерзлій землі
А сьогодні мене зустрічає смарагдово живий світанок
Я оглядаюсь на все що пройшло
Сьогодні перший квітневий ранок...

Владислав БОГДАНОВ

Владислав Богданов народився 23.03.1964 р. в Одесі у родині викладачів. Закінчив Одеську середню школу №3. У 1981 році поступив на механіко-математичний факультет Одеського держуніверситету. Після закінчення у 1986 р. працював програмістом, викладачем у політехнічному і будівельному інститутах. У 1990 р. поступив у аспірантуру в Інститут механіки Національної Академії Наук України, яку захистив успішно. Роботи не було, то емігрував в Австралію. Згодом мігрував назад у Київ і влаштувався старшим науковим співробітником в Інститут електрозварювання ім. Є. Патона НАНУ. З 2005 р. працював доцентом у Національному транспортному університеті. У 2013 р. переїхав у Сідней, де працював програмістом, секюриті, контрактором, консультантом. Має більше 70 наукових праць, включно 1 монографію, 3 патенти на винахід. Розробив нову методіку розв'язування задач динаміки у пружно-пластичній математичній постановці. Безмежно любить свій рідний край, захоплюється історією, козацтвом. Планує ще повернутися в Україну. Пише вірші.

Пропонуємо вашій увазі пісенні тексти Владислава Богданова.

АЗОВСТАЛЬ

Ой, сонячна держава Україно
Зажурена, мов налякана дитина.
Війна наводить на твоє небо тінь,
О спасінні чути молитви шепотінь.

Бо в наших серцях Нахтігаль, Нахтігаль,
Герої Азова – Азовсталь, Азовсталь!

Ворожі орди будуть гнити у землі,
Згорять нелюди у пеклі.
Очистимо наше небо від темряви,
Від лютої рашистської плісняви.

Бо в наших серцях Нахтігаль, Нахтігаль,
Герої Азова – Азовсталь, Азовсталь!

Не буде пощади за зруйновані міста.
Загиблі вже повстали і зійшли з Хреста.
Кличуть мертві діти, матері й немовля.
Буде наша помста швидка, як шабля.

Бо в наших серцях Нахтігаль, Нахтігаль,
Герої Азова – Азовсталь, Азовсталь!

ПІСНЯ ПРО І. БОГУНА

Ой, то не буря скелі рве,
Не орел на хмарах плыве.
То козаче військо на ворога йде
І його під хоругвами веде.
Стратег стрімких атак,
Батько, отаман, козак,
Характерник і пластун,
Славний наш Іван Богун.
Тремтять ворожі московіти й лях,
Для татарської орди – страшенний жах.
Української землі він рятівник,
Відважний воїн, лицар, захисник.

Боронило Україну плече Івана,
Він опора не лише гетьмана Богдана,
Герой Берестечка, Конотопа, Вінниці.
Брав у полон Муром і Польщі столицю.

Героями Українська земля повна,
Бо козацькому роду переводу нема.
Кожен юнак за волю вояк,
Для Батьківщини має бути тільки так.

ПЕРЕМОГА

Ой, цей день, цей день, якого весь світ жадав,
Із завмиранням серця оспівував,
День Перемоги над чорною ордою настав,
Завдяки Божої волі в Україні засяяв.

Нелюди, людожери переможені назавжди,
Щоб на землі діти у любові й злагоді росли,
Щоб батьки не ховали своє замордоване дитя,
Щоб на планеті кожен мав щасливе життя.

Дяка Богові, що Перемогу Україні дарував,
Слава українському народу, що світ врятував,
Слава військам України, що люд від орків спасли,
Слава всім, хто допомогу з молитвою несли.

Сергій ТКАЧЕНКО

Сергій І. Ткаченко – поет, перекладач, культуролог.

Народився 13 травня 1951 року на Чорнобильщині, виріс на Приятранні. Закінчив Київський державний університет ім. Тараса Шевченка. Служив військовим перекладачем на Чорноморському та Тихоокеанському флотах і в складі Четвертої Середземноморської ескадри. Викладав переклад у Київському інституті іноземних мов, який нині є Лінгвістичним університетом. Захистив кандидатську дисертацію з проблем шекспірознавства. Працював письмовим перекладачем Секретаріату ООН у Нью-Йорку (США). Автор низки поетичних, перекладацьких і дослідницьких книжок. Лавреат кількох українських і міжнародних літературних премій.

ПЕРЕКЛАД І МУЗИКА

Переклад є не вузько літературним, а широко загальнокультурним явищем. Уся історія світової культури – це безперервні ланцюжки перекладів з одного виду мистецтва на інші. Відомий епізод другої книжки Вергілієвої «Енеїди» знайшов своє втілення у *скульптурі* Лаокоона, а також у відповідній *картині* Ель-Греко. Поема Стефана Малларме «Пополуденний відпочинок фавна» дала Клодові Дебюссі творчий поштовх до написання відповідного *музичного* твору, який, у свою чергу, викликав низку його *малярських* тлумачень – картин художників Вільяма Бугеро («Німфи й сатир»), Гюстава Курбе («Біла джерела»), Отто Лінгнера («Річкова німфа») та Жюля Лефевра («Наяда»). Існує чотирнадцять *опер*, написаних за мотивами *трагедії* «Ромео і Джульєтта» Вільяма Шекспіра, стільки ж *опер* – на сюжет його *драми* «Буря».

Музичне прочитання Шекспірових «Ромео і Джульєтти», здійснене композитором Ніно Рота для однойменної кінострічки Франко Дзеффреллі, відкрило такі нюанси у стосунках головних героїв цієї драми, які пройшли повз увагу перекладачів і дослідників цього твору. Свою музику до цього фільму композитор побудував як взаємодію чотирьох музичних тем: теми Ромео, теми Джульєтти, теми кохання і теми смерті. Так, наприкінці першої сцени першої дії, коли після ранкових блукань у сикоморовому гаю біля міської брами з'являється головний герой, змучений своїм нерозділеним коханням до красуні Розалінди, глядачі вперше чують музичну тему Ромео, в якій у супроводі струнних інструментів виразно звучить англійський ріжок.

Коли Бенволіо, що вже чекає там на Ромео, вітає його з добрим ранком, той дивується: «Невже день ще такий молодий?» («Is the day so young?») і, мов пояснюючи свій стан, зауважує: «Коли сумуєш, години здаються довгими» («Sad hours seem long»). Бенволіо, далі розпитуючи його, цікавиться: «Яка печаль подовжує години Ромео?» («What sadness lengthens Romeo's hours?»), на що той відповідає: «Відсутність того, що робить їх короткими» («Not having that, which, having, makes them short»). Більшість українських і російських перекладачів цього твору (Панько Куліш, Абрам Гозенпуд, Ірина Стешенко, Василь Мисик, Юрій Андрухович, Анна Радлова, Тетяна Щепкіна-Куперник) інтерпретували цю репліку Ромео як нарікання на відсутність взаємності.

Борис Пастернак був єдиним, хто правильно розшифрував зазначені слова Ромео – «томлюсь тоскою по любови», цебто не як скаргу на відсутність любовної взаємності з боку холодної Розалінди, а як ще ледь усвідомлювану ним мрію про справжнє кохання, яким стане для нього його майбутня любов до Джульєтти. У музичній версії Ніно Рота в той самий момент, коли Ромео промовляє ці слова, в оркестрову канву фільму, в якій все ще домінує тема Ромео з її англійським ріжком, несподівано вплітається тема Джульєтти – в уособленні віддаленого звучання *флейти*. Чи був такий перекладацький успіх Б. Пастернака випадковим? Ніяк ні, враховуючи, що він мав блискучу музичну освіту і був чудовим гравцем на роялі і навіть талановитим композитором.

Прикладом інтермедіального перекладу по лінії «література – музика», який спричинив кардинальні смислові трансформації літературного джерела і в умовах тоталітарної системи призвів до трагічних наслідків для самого «перекладача», стала опера Дмитра Шостаковича, створена за мотивами маловідомого нарису майже забутого російського письменника XIX століття Миколи Лескова «Леді Макбет Мценського повіту». Здійснене Шостаковичем музичне прочитання твору Лескова створило смертельну небезпеку для сталіністської держави, бо воно продемонструвало історичну тяглість деспотичної Росії, її незмінно антигуманний устрій – ту «какофонію»,

той «сумбур» («в зверином обличи представлены все – и купцы, и народ»), які стали лейтмотивом Шостаковичевої опери. Що характерно: до такого прочитання твору Лєскова композитора підштовхнули ілюстрації до цієї повісті, здійснені художником Борисом Кустодієвим, а також «Нотатки з мертвого дому» Федора Достоевського, на які композитор орієнтувався при написанні опери¹.

Класичною ілюстрацією важливості адекватного розуміння музичних аспектів того чи іншого митецького твору для повноцінного розуміння загального художнього смислу цього твору, скажімо, твору кінематографії, є фільм Андрія Тарковського «Соляріс» (1972 рік), у якому класична музика творів Йогана Баха символізує тему Землі, а електронна музика, яку написав за допомогою синтезаторів композитор Едуард Артем'єв, символізує тему планети Соляріс. Зоровий ряд фільму має оптимістичне забарвлення, з яким контрастує звукоряд, оскільки у фіналі фільму перемагає музична тема чужої і ворожої планети. Цебто, загальний смисл фільму – *песимістичний*.

Відомий вірменський перекладознавець Левон Мкртчян свого часу писав: «Коли перекладають вірші, виникає необхідність неможливого, необхідність «перекладу» музики»². Ту музику у слові, про яку як «найпершу» ознаку поезії говорив Поль Верлен, не слід розуміти як просту милозвучність, хай навіть досконалу звукову *інструментовку* вірша. Знаний теоретик і практик перекладу Роберт Вінонен підкреслював необхідність відтворення в перекладі «музики, яка живе не в кожному окремому слові, а нібито навколо слів»³. Точніше було б сказати, *над* словами – як їх музичний *надтекст*.

Відтворення музики поетичного твору в перекладі потребує творчого підходу і сміливих рішень. Максим Рильський, будучи не лише глибоким теоретиком, а й блискучим практиком перекладу, продемонстрував високий майстер-клас, коли показав, як можна варіювати метр і ритм, запропонувавши два варіанти «Пісні невинняток» Поля Верлена – *ямбічний* («Ми чисті, ми блакитноокі, // Ми кіс у кучері не в'єм, // Життя у нас – як любий спокій // Давно не читаних поем») і *хорейчний* («Кожна з нас – немов дитинка, // Сині очі нам дано, // Наші дні – немов сторінки // Книг, не читаних давно») ⁴.

---

¹ Соломон Волков. Сталин и Шостакович: случай «Леди Макбет Мценского уезда». – «Знамя», 2004, № 8.

² Левон Мкртчян. Поэзия в переводе. – У зб. Мастерство перевода. – Москва: «Советский писатель», 1970, с. 13.

³ Роберт Винонен. Страдания юного переводчика (Заметки начинающего). – У зб.: Мастерство перевода. Сборник шестой, 1969. – Москва: «Советский писатель», 1970, с. 103.

⁴ Поль Верлен. Лірика. – Дніпро, Київ, 1968, с. 56-59.

З украй складною за своїм характером проблемою перекладу словесних текстів, які є композиторськими коментарями до відомих музичних творів, автор цієї статті зіткнувся в ході роботи над чотирма сонетами Антоніо Вівальді, написаними ним на берегах партитур його «Чотирьох пір року». Популярність цього музичного шедевру, його постійна звукова присутність у пам'яті слухача (перекладача) виявились могутніми чинниками перекладу. Справедливості ради слід визнати, що з першим сонетом, який – так само, як і його музичний тезко, має назву «Весна» («Primavera»), труднощів не було.

Giunt' è la Primavera e festosetti
La Salutano gl' Augei con lieto canto,
E i fonti allo Spirar de' Zeffiretti
Con dolce mormorio Scorrano intanto:

Vengon' coprendo l' aer di nero amanto
E Lampi, e tuoni ad annuntiarla eletti
Indi tacendo questi, gl' Augelletti;
Tornan' di nuovo al lor canoro incanto:

E quindi sul fiorito ameno prato
Al caro mormorio di fronde e piante
Dorme 'l Caprar col fido can' à lato.

Di pastoral Zampogna al suon festante
Danzan Ninfe e Pastor nel tetto amato
Di primavera all' apparir brillante.

П'ятистопний ямб, яким написаний цей вірш у формі класичного італійського сонета, легко і природньо ліг на український текст:

Прийшла Весна – весела і грайлива,
І враз звідсюд долинув птаства спів,
Й Зефір – над сонним лоном ручаїв –
Промчав, щось їм шепнувши жартівливо.

Крізь темінь хмар прорвалася спрагла злива,
І в небі перший грім прогуркотів,
Нікого не злякавши – поготів
Малих пташок, що тьохкали щасливо.

В квітчастім лузі під шатром небес
 Пастух приліг спочити на хвилинку,
 В ногах йому вмовстився вірний пес.

І лиш він потім взяв до рук волинку,
 Як збіглись німфи – із гаїв і плес,
 І в танцях закружляли без упинку.

Так само сталося і у випадку з останнім сонетом – «Зима» («Inverno»):

Aggiacciato tremar trà neri argenti
 Al Severo Spirar d' orrido Vento,
 Correr battendo i piedi ogni momento;
 E pel Soverchio gel batter i denti;

Passar al foco i di quieti e contenti
 Mentre la pioggia fuor bagna ben cento
 Caminar Sopra 'l giaccio, e à passo lento
 Per timor di cader gersene intenti;

Gir forte Sdruzziolar, cader à terra
 Di nuove ir Sopra 'l giaccio e correr forte
 Sin ch' il giaccio si rompe, e si disserra;

Sentir uscir dalle ferrate porte
 Sirocco Borea, e tutti i Venti in guerra
 Quest' é 'l verno, mà tal, che gioja apporte.

Його переклад також не був пов'язаний з особливими складнощами:

Скоцюрбившись, брести крізь сніговії
 В цупких обіймах крижаних вітрів,
 Зморившись вкрай, без жодної надії,
 Щоб хтось замерзлі руки відігрів

Своїм диханням, словом ласки й мрії,
 В хатині теплій, в лоні дружніх слів,
 А потім знов пірнути в жах стихії,
 І так – впродовж кількох ночей і днів.

І, впавши, знов іти вдаль одержимо,
Поки не лусне під ногами лід,
А потім – слухати, як за дверима

Дощ тарабанить, як біля воріт
Вітри втягнули в бійку цілий світ.
Оце і є твоя вся радість, Зимо?

Справжнім каменем спотикання виявився сонет «Літо» («Estate»):

Sotto dura Staggon dal Sole accesa
Langue l' huom, langue 'l gregge, ed arde il Pino;
Scioglie il Cucco la Voce, e tosto intesa
Canta la Tortorella e 'l gardelino.

Zeffiro dolce Spira, mà contesa
Muove Borea improvviso al Suo vicino;
E piange il Pastorel, perche sospesa
Teme fiera borasca, e 'l suo destino;

Toglie alle membra lasse il Suo riposo
Il timore de' Lampi, e tuoni fieri
E de mosche, e mossoni il Stuol furioso!

Ah che pur troppo i Suo timor Son veri
Tuona e fulmina il Ciel e grandioso
Tronca il capo alle Spiche e a' grani alteri.

Усі спроби перекладача «втиснути» його лексичний зміст і синтаксичну структуру в метричний «каркас» п'ятистопного ямба не увінчались успіхом: переклад звучав штучно і – головне! – не передавав шаленого ритму музичної версії «Літа». Перекладач був змушений перелаштувати свій слух зі словесної версії на музичну, кілька разів прослухавши її, і лиш тоді його переклад набув форми, яка – в метричному форматі – виявилась... *п'ятистопним дактилем!*

Сонце у небі нестерпно палючим стає,
Геть поморились від спеки всі люди й отари,
В соснах припишклих десь тихо зозуля кує,
І воркїтлива голубка шука собі пари.

Ніжний Зефір ще шепоче щось млосне своє,
 Але Борвій вже збирає на обрії хмари,
 І завмирає пастух, бо снаги не стає:
 Бурі боїться він – яко небесної кари.

Тіло усе йому слабість і страх пробира,
 Люто ляка його грому й грози тарантела.
 Тонко й тривожно навколо дзижчить мошкара.

Справдились страхи, картина цілком невесела:
 Кепсько завершилась грому і блискавки гра –
 Градом, мов шротом, побило всі ниви і зела.

Аналогічна ситуація склалась і у випадку з сонетом «Осінь» («Autunno»), образність якого також виявилась прикованою до його музичної версії:

Celebra il Vilanel con balli e Canti
 Del felice raccolto il bel piacere
 E del liquor de Bacco accesi tanti
 Finiscono col Sonno il lor godere

Fà ch' ogn' uno tralasci e balli e canti
 L' aria che temperata dà piacere,
 E la Staggon ch' invita tanti e tanti
 D' un dolcissimo Sonno al bel godere.

I cacciator alla nov' alba à caccia
 Con corni, Schioppi, e canni escono fuore
 Fugge la belua, e Seguono la traccia;

Già Sbigottita, e lassa al gran rumore
 De' Schioppi e canni, ferita minaccia
 Languida di fuggir, mà oppressa muore.

Після низки спроб «втиснути» переклад цього сонета в його первинну п'ятистопно-ямбову форму – спроб, які були цілком безуспішними, перекладач змушений був переключити свою увагу на музичну версію першоджерела і, спираючись на лексику та граматику словесного оригіналу, утнув переклад, ритміко-метрична форма якого виявилася... *п'ятистопним амфібрахієм*:

Село торжествує – кругом, де не глянь, співи й танці,
В комори і клуні вже складено весь урожай,
Напоями Вакха добряче промито в горлянці,
І дехто вже спить, геть упившись, – тож не заважай.

Кому воно треба – всі ті ваші співи і танці,
Коли вже в коморах і клунях увесь урожай?
Де Вакха напій, а то щось пересохло в горлянці?
Поївши, нам слід ще й поспати, – тож не заважай.

А вранці мисливці усі вийшли на полювання,
З ріжками, рушницями й псами – по здобич, у ліс,
Й ганяли за звіром якимось весь день до смеркання,

Аж поки кудись з переляку той звір не заліз;
Втім, вбили вони його й там – і була мить остання
Тієї звіриночки – повна страждань, мук і сліз.

Звичайно, наведені інтерпретації «Пір року» Вівальді можна розглядати в якості авангардистського експерименту, однак, як свідчить практика перекладання, музичний ухил у рамках тлумачення оригіналу є характерною рисою стилю роботи багатьох славетних перекладачів, скажімо, Марини Цветаєвої. У здійсненому нею перекладі «Плавання» Шарля Бодлера вона, як свого часу зірко підмітив Юхим Еткінд, вдалася до *нагромадження, повторення, нагнітання і підсилення* повторів голосних і приголосних звуків. Ця риса її перекладацького стилю характерна й для інших її робіт, зокрема «Гітари» Гарсії Лорки, в якій вона підсилила вокалізм – його іспанський асонанс – за рахунок «тонального асоніювання російського тексту». Приклад Марини Цветаєвої надихає до нових – і новаторських! – експериментів.

Надія КУЗЬМЕНКО,

*докторка педагогічних наук, професорка,
професорка кафедри педагогіки Київського
національного університету імені Тараса Шевченка*

ТВОРЧИЙ СПАДОК ПРОФЕСОРА ОЛЕКСАНДРА ГАЛИЧА

Олександр Андрійович Галич (1948–2023) – відомий український вчений-літературознавець і педагог-новатор, доктор філологічних наук, професор, відмінник освіти України (1998), заслужений діяч науки і техніки України (2007).

10 березня 2024-го виповнюється роковини з дня відходу у засвіти українського інтелектуала, засновника наукової школи документалістики.

Народився Олександр Галич 26 березня 1948 року в робітничій сім'ї у м. Макіївка Донецької області. Після закінчення школи працював телефоністом, відбував строкову військову службу на космодромі «Капустин Яр». Вищу освіту здобув у Донецькому державному університеті, який з відзнакою закінчив у 1975 році. Вчителював у м. Докучаєвськ Донецької області. Після закінчення аспірантури (1978) працював у Рівненському пе-

дагогічному інституті та Луганському національному університеті імені Тараса Шевченка, пройшовши шлях від асистента до професора.

Перша публікація Олександра Галича, на той час аспіранта філологічного факультету Донецького державного університету, побачила світ на шпальтах академічного журналу «Радянське літературознавство» (нині «Слово і Час») в №11 за 1978 рік у рубриці «Трибуна молодого дослідника». Це була стаття про жанрову своєрідність роману І. Муратова «Сповідь на вершині». Роман І. Муратова висвітлював історичну постать Віталія Примакова, уродженця Чернігівщини, революціонера, легендарного героя громадянської війни.

У 1984 році Олександр Галич в Інституті літератури імені Т. Г. Шевченка АН УРСР захистив кандидатську дисертацію на тему: «Сучасна документально-біографічна проза: проблеми розвитку жанрів».

Упродовж 80-х рр. ХХ ст. в «Радянському літературознавстві» все частіше з'являлись публікації О. Галича. Це були здебільшого рецензії на книжки московських та українських літературознавців П. Ніколаєва, І. Скачкова, І. Ходорківського та інших про історизм у художній творчості і в літературознавстві. Загалом ці рецензії віддзеркалювали естетичні вподобання автора, який обрав для скрупульозного розгляду непересічні видання, що вирізнялися з-поміж книжкового потоку того періоду певною емоційною напругою. Як показав час, це були кращі книжки, знакові для радянської науки про літературу 80-х. У згаданих рецензіях немає компліментарності, на яку часто-густо хибують нинішні подібні зразки.

Зупинка в науці рівнозначна самоповторам і, зрештою, нівеляції творчого обдарування. Тож Олександр Галич у кожній своїй новій рецензії, статті, розвідці, монографії – від першої до останньої – прагнув підняти планку вимогливості до себе все вище й вище, додавав у майстерності, важеності й зрілості наукових студій.

У 1988–1991 рр. навчався в докторантурі на кафедрі української літератури Київського державного педагогічного інституту імені О. М. Горького (нині – Український державний університет імені Михайла Драгоманова). Олександр Галич достроково підготував докторську дисертацію «Українська письменницька мемуаристика: природа, еволюція, поетика», яку захистив наприкінці грудня 1991 року в Київському державному університеті імені Тараса Шевченка, ставши першим доктором філологічних наук в історії незалежної України.

Через кілька років у столичному видавництві «Либідь» вийшов підручник «Теорія літератури» (4 видання: 2001, 2005, 2006, 2008) за науковою редакцією професора О. Галича. На час виходу 1-го видання вчений уже

очолював кафедру української літератури в щойно відкритому університеті на базі Луганського педагогічного інституту, куди його запросили на роботу. Невдовзі університет став національним і одним з найбільших в Україні. Підручник «Теорія літератури» О. Галича виявився напрочуд актуальним і потрібним виданням, оскільки тоді залишалась в арсеналі вітчизняних освітян лише застаріла навчальна література, написана московськими професорами в умовах радянського тоталітаризму. Це був перший український підручник з теорії літератури, який і дотепер, на думку фахівців, є «в активі» завдяки змістовності, виваженості, логічній структурній побудові та об'єктивності викладу матеріалу.

Свого часу відомий київський письменник Микола Ушаков, розмірковуючи над тим, що залишає справжній поет після своєї смерті, впевнено стверджував: продовжують жити його вірші, книжки поезій. Перефразовуючи автора поетичних видань «Весна республіки» й «Теодоліт», зауважу, що після відходу у засвіти непересічного вченого залишаються в активі дослідників його монографії, статті та функціонує наукова школа.

У творчому спадку Олександра Галича залишилось понад 500 наукових і науково-методичних праць, з них: 12 монографій та 20 підручників і посібників. Професор плідно керував підготовкою науково-педагогічних кадрів. Під його керівництвом захищено 37 кандидатських дисертацій, а ще він був консультантом 8 здобувачів, які захистили докторські дисертації. Тож безперечним фактом у вітчизняному літературознавстві стало визнання наукової школи з вивчення теорії та історії документалістики професора О. Галича

На сьогодні літературознавчі студії Олександра Андрійовича та його учнів є часто згадуваними й активно цитованими в українському та зарубіжному науковому просторі.

Серед університетської молоді України, яка навчається на філологічних факультетах, особливим попитом користуються такі підручники професора Олександра Галича: «Історія літературознавства. Частина I: Зарубіжне літературознавство: підручник для філологічних спеціальностей». (Київ: Шлях, 2006); «Історія літературознавства: Частина II: Українське літературознавство: підручник для філологічних спеціальностей». (Луганськ: СПД Резніков В.С., 2006); «Історія літературознавства: підручник». (Київ: Либідь, 2013); «Вступ до літературознавства: підручник». (Львів: Вид-во Львівської політехніки, 2017) та інші.

Він був справжнім патріотом України, разом з дружиною Валентиною Миколаївною виховав двох синів – Андрія Олександровича та Артема

Олександровича, гідних продовжувачів славного українського родоводу Галичів. Ніхто з них не залишився в окупованому Луганську, житло, побутові умови – все довелося відновлювати з нуля.

Після подій на Сході в 2014 році університет евакуювали до Старобільська, що на півночі Луганської області. Там раніше функціонував філіал закладу вищої освіти. У Старобільську О. Галич працював три роки: робота велася переважно дистанційно, оскільки в маленькому місті не було достатніх матеріальних умов для життя викладачів і студентів. Професорська родина кілька місяців не мала даху над головою взагалі, перебивалась проживанням то в знайомих, то в гуртожитку, де не було ніяких умов. Їхня унікальна бібліотека залишилася в Луганську.

Довелось професорському подружжю знову шукати житло і роботу. Валентина Миколаївна працювала на повну ставку у Львівській політехніці, а Олександр Андрійовичу там дали 0,25 ставки навантаження, змушений був весь рік раз на два тижні їздити на 4 дні до Львова. Це не сприяло інтенсивності наукових пошуків, хоча в активі О. Галича з'явився підручник для журналістських спеціальностей «Вступ до літературознавства» (2017), який вийшов у Львові. У 2015 році в Рівному побачила світ монографія О. Галича про квазібіографічну літературу, українську й зарубіжну.

Невдовзі Олександр Андрійович та Валентина Миколаївна переїхали до Рівного, де їм обом запропонували роботу в Національному університеті водного господарства та природокористування.

Нині маємо чимало публікацій про життєво-творчі перехрестя вченого та рецензії на його книжки й навчальні посібники і підручники. Однак монографічна студія, присвячена О. А. Галичу як теоретику й досліднику української та світової літератури досі не написана. Давно назріла також гостра потреба й у перевиданні найважливіших монографій, розвідок, інтерв'ю авторитетного вченого бодай у вигляді ошатного однотомника. Хоча, гадаю, матеріалу вистачило б на два і навіть на три томи.

Він міг би ще багато сказати вагомого в науці. Доля розпорядилась інакше. Але доля не може вплинути на пам'ять про вченого Олександра Галича, на обіг його наукових праць – вони вже належать вічності.

Євген БАРАН,
критик, літературознавець

«БЛУДНИЙ СИН» УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ

*Михайло Яцків: свій серед чужих, чужий серед своїх.
До 150-річчя від дня народження.*

«За десять літ своєї письменницької діяльності він встиг виробити собі в нашій літературі окреме становище та окрему, оригінальну фізіономію, але коли казати про популярність, то, мабуть, більшу має в польському громадянстві, ніж у своїм... Більшість української інтелігенції не знає його навіть по прізвищу, а хто й знає, то стає перед ним, як перед загадкою, якої не вміє відгадати».

Микола Євшан. Михайло Яцків. 1909

Моя стаття про постать Михайла Яцкова (5 жовтня 1873 – 9 грудня 1961) буде не академічною, а есеїстичною. Перша причина є в тому,

що сама постать письменника Яцкова для мене є тим Сфінксом, якого постійно бачиш на моніторі комп'ютера, але, поза візією таємничої величі і неусвідомленої магії, нічого більше нема. Друга, і головна – я ніколи не претендував на лаври академічного вченого. Свою роль бачу скромніше і настирніше про неї починаю нагадувати: є популяризатором української літератури. У цьому контексті мої рефлексії про Яцкова є рефлексіями «тут і зараз». Бо що таке «академізм»? Це претензія на вічність. А що таке «вічність»? Це той фентезійний простір, у якому нас або ще нема, або вже нема. Чому я повинен писати для фентезійного простору? «На Бога», – сказав би екзотичний Петро Мідянка. Що не значить «для чого» чи «для кого», а значить – пишу, бо так мені се хоче.

Феномен Михайла Яцкова, як і причини його трагедії, творчої та індивідуальної, не осмислені і не прописані. Ні поляками, які за життя

його «здраствували» – перекладали більше, аніж Франка (тут особлива роль у зорганізуванні перекладів, насамперед, на польську, належить молодомузівському приятелю Сидорові Твердохлібу), а 2010 пані Агнешка Матусяк написала книжку «Химерний Яцків: модерністський дискурс у прозі Михайла Яцкова (Вроцлав_Львів. 2010. 224 с.); ні українцями: не додав розуміння і Микола Ільницький, який на початку 70-х років ХХ ст. захистив кандидатську дисертацію про творчість Яцкова і підготував три найважливіші видання творів письменника (1973; 1985; 1989). Щось є пера М. Ільницького ще й 2021 (Формули осягання Яцкова. Львів. 2021. 168 с.). Але Ільницький – дитина свого часу. З натяком не так на академізм, як на внутрішню людську порядність. Писати про Яцкова з внутрішньою галицькою *поридністю* не виходить. Як і писати з надією на майбутнє прочитання («Немає більш безнадійних людей, ніж ті, що повсякчас живуть надією» – М. Рудницький. Письменники зблизька. Кн. 3. Львів. 1964).

Писав той же Рудницький: «*Ніколи не був Яцків поридним галичанином, європейцем з мужицькою серцевиною*». Тому ніхто не знає про його приватне життя. Є мова про трьох жінок, нібито одна полька. У «Ненаписаних новелах» (Львів. 1966) Михайло Рудницький констатує як само собою очевидне: «*Утратив дружину та дочку, був свідком довгої, невиліковної недуги другої своєї дружини*». У «Музи на чорному коні» (1989), – Микола Ільницький обіграв назву новели Яцкова «Дівчина на чорнім коні» (збірка «Чорні крила». 1909), – є шкіц-новела-бог його знає що – «Білий коник» (1911) з присвятою дружині Галі: «*Перекинулася моя жінка білим коником, я сів на нього, але голос сурм і барабанів пригадав мені військовий розказ, що маю їхати з іншими боронити чужої вітчизни*»... А новелька «Дівчина на чорнім коні» з присвятою Сидорові Твердохлібу розпочинається фразою «*Зжився з самотою*». Оце і є хрест Яцкова – самота: «*З його бібліотеки, яку я знав ще з 1907 року, залишилось, за його висловом, «лише пір'я і кістки*». Пенсії не вистачало. Він сам підмітав свою кімнату, стелив собі і, наче очманілий, блукав по місту, заходячи, на жаль, занадто часто до маленьких пивних» (М.Рудницький. Ненаписані новели. Львів. 1966).

Ніхто не згадує письменника з вдячністю. Насамперед рідні. Бо рідні хочуть уваги і присвяти собі. Рідні взагалі багато хочуть. Навіть тоді, коли не вартують гроша. А про громаду, тим більше українофільствующу, нема що говорити: вони не вміють жити в рідній державі, не вміють боронити громадянські права. Але вміють, і тут мій скепсис іде до ідного місця, вмирати за ідею держави, в яку не вірять. Важко бути Богом, в якого не вірять, але всі моляться. Трудно бути Україною, яку всі розкрадають, але й з такою ж завзятістю за неї гинуть. Не аристократія – української сливе нема, не інтелігенція, – вона завжди, як трава, лягає туди, куди вітер віє, – гинуть ті, яких інтелігенція нехтує, і які не

читають українських письменників. Се значить, що ідея держави живе не в штучній візії, а в крові, яка рве вени, коли ніхто не жде.

Тоді питання: чи потрібні письменники? Голос. ГОЛОС! *«Знов зозулі голос чути в лісі...»*, – співав буковинський «батяр» Дмитро Гнатюк. Голос є основою твого буття у найхімернішому зі світів. І наші списателі не завжди національно тверді, але завжди ментально востребувані. Євшан, цей геній української критики початку ХХ ст. про ситуацію з конфліктом митця і народу (тут, швидше, зі світоглядним галиційством), сказав правду (кому правда треба: вам? мені? мертвому? нікому, – на те вона і правда): *«Очевидно, деякі образовані люде не можуть йому дарувати того, що не розуміють його, і – лають! Так, ми маємо, на жаль, такий звичай, що опльовуємо всіх письменників, коли вони зуміють видвигнутися високо та стають в наших очах сфінксами, опльовуємо за те, що ми не можемо взяти їх на долоню та нечестивими очима дивитися їхню душу. Так ми опльовували Куліша... А між тим сі люди з достоїнством йтимуть серед товпи. Ясні, спокійні у них очі, на їх лиці тайна їх достойства і дзеркало душі, а хто з темних духів зможе назвати їх тайну? Юрба обкидатиме їх болотом, а тайни їх душі не збагне...»*.

Найближчим до розуміння феномену Яцкова був не його приятель Карманський, що 1936 написав спогади про молодомузівців і їхній «замах на міражі» під назвою «Українська богема», в якому присвятив розділ і Яцкову. Вони познайомилися під час спільної праці в кредитній спілці «Дністер» і майже рік жили на спільній квартирі. Ось кілька пасажів з характеристики Яцкова очима Карманського:

1. *«Типовий європеєць з нашого хлопського загону»;*
2. *«Він один між нами був вільний від манії патріотичного суспільництва, був індивідуалістом, а може й анархістом»;*
3. *«Та свої не любили його»;*
4. *«Вносив у наше життя щось свого, щось, чим він від усіх нас різнився. Хотів, щоби ми в ньому добачували щось із Сатани: та, наперекір його бажанню, ми бачили в ньому милого товариша, симпатичного, освіченого дядька, дарма що химерного і нерідко захмареного»*.

Найголовнішого Карманський не сказав, що стало причиною творчої павзи, а відтак і творчого згасання Яцкова: *«Що діється в його душі сьогодні, ми не знаємо. Сьогодні він зробився для нас справжнім Сфінксом, і змоги розкусити себе не дасть нікому»*.

Ближчим до розуміння Яцкова був його приятель по «Молодій Музі» Михайло Рудницький. Він кілька разів у своїх літературних портретах чи спогадних писаннях повертався до постаті Яцкова. У той же 1936 рік, – минуло 30 літ від заснування нібито модерного журналу «Світ», навколо якого створилося приятельське згрупування «Молода Муза» (ідея назви Остапа Луцького), – Рудницький видає книжку «Від Мирного до Хвильового» (перевидана у Дрогобичі 2009). У ній є нарис, присвячений Яцкову. Серед тих характеристик Рудницького,

а він був «рідкісна птаха» (по мамі жид, який дивом вижив у часи со-віцьких чисток 1939–1941 і гестапівських чисток 1941–1944, – що залишає відкритим питання, – як йому це вдалося, і чим він заплатив?), – чого вартує характеристика його небожа Івана Лисяка-Рудницького (1919–1984), сина Мілени Рудницької: «Є різні звання. Звання п. Михайла Рудницького є робити культуру. Хто визнається в відносинах на нашій селі, не раз стрічався з явищем, як цілком порядний хлопець, повернувши з війська, починає задирати носа, вважає себе за щось кращого від оточення, й за всяку ціну – хоч би навіть неграматично – старається говорити по-польськи. Подібне трапилося з п. Михайлом Рудницьким. Поїхавши до Парижа й наликавшись тамошніх мудростей, з належною погордою почав дивитися на рідний загумінок, як святий обов'язок побачив перед собою вчити того, чого сам навчився» (Щоденники. К. 2019. С. 50).

Так от, у згаданій книжці є літературний портрет Яцкова, дуже близький до реального. Цитую:

1. «Найбільший галицький модерніст, єдиний зі свого покоління законаний у найхимерніших подувах сучасної йому європейської літератури, був сином села, яке кохав нестямно тугою селяка, приневоленого жити в міському крутежі»;

2. «Його полонив чар таємничо-жахливого настрою, і він знайшов двох богів, що залишилися у його мистецькій святині на все життя не-досяжними ідеалами, – Бодлера та Едгара По»;

3. «Із таємниць людського духа Яцків зробив щось наче естетичний канон»;

4. «Життєву філософію Яцкова можна звести до загальної тези, що світ має безліч таємниць, які можна підглядати з різного боку, і часто треба задовольнитися безрадним жестом: «Хто там знає, у чому їх глибина». Та коли життя має який-небудь глузд, то все у ньому мусить щось значити»;

5. «Це письменник, що вмів невпинно розвиватись, завдяки двом рідким у нас прикметам: любові до праці та любові до чужинних книжок».

Про любов Яцкова до читання згадує Рудницький і в книжці «Ненаписані новели» (спогадовий нарис «Фіалки»).

«Письменники зблизька» (1958–1964) у трьох книжках є збірником анекдотів, бувальщин і вигадок від Михайла Рудницького. Але є у цих спогадових портретах і правда. Принаймні наближення до правди згорання Яцкова:

1. «Свою любов до людей Яцків не передавав ні пафосом, ні припливом лірики, а стриманою ніжністю, з остраху перед сентиментальністю»;

2. «Він не відчував на своїх плечах вантажу літ і в п'яному пориві захлинався від заклику: «Хай живе молодість!»;

3. «Після особистих і громадських трагедій, які, наче лавина, розтросували його слонови бапти, він залюбки повторював філософську думку

одного з героїв Ібсена: *«Кожний із нас принаймні раз у житті попадає під колеса; вся сила в тому, щоб підвестись, ніби нічого не трапилось».* Він підводився швидко, підіймав гордо голову, але мало хто помічав, які глибокі рани знесилювали його духовне життя»...

Трагедія сталася наприкінці листопада 1961-го, коли Яцків, повертаючись до хати, впав на сходах і лежав знепритомлений кілька годин. Сестри, яка жила у нього, у той час не було, він наступного дня чувся, ніби побитий дубовим праником:

«Коли його перевели в клініку, він прошепотів мені на вухо:

– Подбай за якийсь одяг для мене. Чкурнемо в місто. Я не звик лежати. Люди, які ходять, дуже рідко вмирають.

– Тебе ж не пропустять.

– Хто посміє мене не пропустити?! Я ж зовсім здоровий.

І тієї самої ночі він помер».

Але й тут нема правди трагедії Яцкова. Натяком вона є у книжці *«Ненаписані новели»* (спогадовий нарис *«Творче відрадження»*): *«Довгі роки стояв осторонь політичних подій, а коли раз встряг у них – зробив помилку, за яку заплатив майже двадцятирічною мовчанкою як письменник».* Трохи більше про трагедію Яцкова написав М. Ільницький у передмові до видань творів письменника 1973 (у цьому виданні є, звичайно, ідеологічні кліше: *реакційна націоналістично-шовіністична газета «Рідний край»; націоналістичний дурман*), що вже було знято у виданні творів (найповнішому і по сьогодні) 1989 року: *«Після книг «Далекі шляхи» і «Танець тіней» у творчості письменника настала довга перерва. М. Яцків зробив непоправну помилку: 1920 року він став редактором газети «Рідний край», яка признавала окупацію Галичини панською Польщею де-факто».*

Ільницький не сказав найголовнішого: після 1920 року ортодоксально-націоналістична Галичина відмовилася від письменника Яцкова. Після 1939 року, а відтак після приходу других совітів у 1944-му, – письменник Яцків з його магією і загляданням у потойбіччя нікому вже не був потрібний. Хіба лише як анекдот і літературна бувальщина. І що найприкріше, ні Микола Петренко, який знав Яцкова, ні Роман Іваничук, якому Яцків дав свою останню рекомендацію у Спілку письменників, – не вийшли за рамці літературної плітки у своїх згадках про письменника. Лише Володимир Лучук спромігся на вірш-присвяту. Але ці *письмельські порухи для годиться* нічого не змінювали у сприйнятті, сиріч, нерозумінні творчості Михайла Яцкова.

Він і сьогодні залишається своїм серед чужих і чужим серед своїх. Ось тільки «чужі» і «свої» залишаються байдужими до трагедії людини, яка залишилася голосом національної самоти в спільноті, котра завжди воювала за державу, і ніколи її не будувала. Тим більше, ніколи не шкодувала письменника, якщо не добачала у ньому образу мученика чи пророка...

Григорій САМОЙЛЕНКО,
*професор, доктор філологічних наук,
заслужений діяч науки і техніки України*

ПОЕТИЧНИЙ СВІТ ЛЕОНІДА ГОРЛАЧА

Відкриваєш поетичні збірки знаного в Україні і поза її межами лірика, епіка, філософа, народного співця, лауреата Шевченківської премії Леоніда Горлача і зразу ж поринаєш у багатий, різноманітний світ його творінь.

За своє творче життя він написав їх чимало, про що свідчать понад 10 відзначених різними преміями, починаючи з першої книжки «Сонце в зіницях» (1965 р.), у якій він чітко визначив свою громадянську позицію: «Хочу, щоб земля українська красувалася хлібом, славилася людьми, щоб мови її глибина росла зеленим пагінням під чистим небом. Хочу, щоб вся неозора Вітчизна вмщувалася в серці, щоб горіло над нею сонце дружби, такому сонцю низько кланяюсь», і до останнього «Осінні гнізда» (2022 р.), у якому уже через понад пів століття змушнелий поет по-філософськи стверджує:

*А я ж за даллю гнався цілий вік,
і досвід полиновий душу пік,
бо все, що у душі духмяно зріло,
зливав нещадно часу перелік.
Все далі даль манлива, як мана.
Щасливий буде той, кому вона
себе колись дозволить наздогнати
і світ заможний осягти сповна.*

(«Даль»)

Урожайними на поетичні збірники були 70-і-80-і роки, коли за другий збірник «Лебеді» (1967 р.) Л. Горлач був прийнятий до Спілки письменників України, а потім з'явилися «Дивосвіт» (1970 р.), «Танок

дощу» (1971 р.), «Співучий млин» (1974 р.), «Четвертий вимір» (1977 р.), «Зірниця» (1978 р.), «Світовид» (1980 р.), «Ми у світі» (1984 р.) та інші. Радість і щастя, смуток і горе, військовий подвиг і трудовий ентузіазм молоді, історичне минуле і сучасність – усе вмістилося у цих поетичних книжках, усе це цікавило поета, бо і сам він був у гущі подій, які відбувалися у той патетичний, лозунговий історичний час.

Праця над циклом історичних романів у 90-х роках трохи відсунула підготовку поетичних книжок митця, але він не покидав улюблених жанрів, бо самі історичні процеси, що відбувалися у 90-х роках, змушували реагувати на реальне життя. Збірники «Грозою січене плече» (1996 р.), а потім «Слід копита. Лірика проминулих років» (2005 р.) та «Обрії душі. Вибрана лірика» (2006 р.) підтвердили нашу думку. І перед нами вже інша поезія. Вона більш соціально значуща, бо проникнута філософськими роздумами про сучасне життя, про ті переміни в ньому, і про ті складнощі, які супроводжували його, які поет сприймає часом з болем, бо його тривожать думки: «... як страшно бачити – народ співається», як «всі крикуни України» не чують «стогін сільської бабусі, що в хаті забутій вмира», а також про «спорожнілі двори і поля». І все ж поет живе надією, хоч

*Цей час не мій – я в ньому як на пласі.
І лиш одна печаль мене втіша;
колись, як образи в іконостасі,
засвітяться слова мої й душа.*

З кожним новим збірником поглиблюється проблематика про складне життя України, «яка потрапила в цупкі пазурі новітніх нуворішів і ніяк не здобуде духовну незалежність від доморощених політичних шахраїв, що обікрали довірливий і чесний народ» (із анотації до книжки). Це все викликає біль, не може не привернути увагу автора. Але поет вірить, що «от-от народ проснеться, в собі відчувши гайдамацький дух».

*І оживе земля, зірвавши пута,
кров України в ній зацебенить.
Терплячі ми, та є в нас сила люта,
коли себе прийдеться боронить.*

Гостріше стає слово Леоніда Горлача, бо воно опалене сердечним та душевним болем. Часто поет згадує минуле, ті часи, коли Україна стогнала; героїв, які боролися проти зради і поневолення, забуття і за майбутнє воскресіння. І завжди ці нагадування носять повчальний характер, змушують читача задуматися над сучасним життям. Автор не відриває себе від Вітчизни, бо любить її, живе разом з нею і сподівається, що прийде час її цвітіння. Але щоб все це прийшло, необхідно себе змінити, скинути шкіру раба, підняти і розрівняти плечі і сміливо йти вперед:

Убий в собі раба!

В собі раба убий! – нам каже нині час.

У запропонованому читачеві томі лірики зібрано все те краще з кращого з посяяного у збірниках різножанрових ліричних творів, бо тут знайдемо і ліричні відверті одкровення, і пейзажні замальовки, проникнуті життєвими переживаннями, турботами і надіями, як ця:

*Там бабине літо летить над літами,
там вищвіле небо бринить над дротами,
і зморені села у морок впадають,
мов нитку останню життя попрядають,
забуті отими, що крадуть хліба,
бо інші у них і сівба, й молотьба.*

Серед інших поезій – наповнені гнівом публіцистичні вірші, а далі пекучі до болю балади, пастелі, послання. І скрізь щемливе авторське самовираження, відкриті читачеві його душа і щире серце, бо поет відверто говорить про Україну, долю народу від давніх часів і до сьогодення. Він гордий величними минулими подвигами своїх предків, і ця гордість не дає йому принизитися сьогодні:

*Не попрошу окраєць хліба в долі.
Не годен в неї бути жебраком,
я краще проросту на спільнім полі
для інших невтоленних колоском.
І в цім нема ні пихи, ні пожертви,
ні умислу чіпкого лихваря,
бо краще тихо з голоду померти,
аніж продати честь за сухаря.*

Не лише публіцистичність, а й філософська глибина входить у поетичну тканину творів поета. Усе частіше автор ставить перед читачем питання: «А хто познімає потрухлі снопи із пам'яті, мов із вдовиної посивілої хати, що світиться ребрами стропил, яка уже стоїть серед будівель нових поколінь під шифером, бляхою, кованим цинком?».

І знову поруч стверджувальний вірш, що закликає до пам'яті і дій:

*Не забувай сивини хат,
що в час скорбот і світлих дат
чесніше від усіх палат,
які ти обживаєш.*

Усе глибше і глибше поет занурюється у соціальне життя, піднімаючи болючі проблеми. І іншим він уже не може бути, бо внутрішня живиця вимагає цього.

*У всі часи, Українонько моя,
мені горить твоя свята зірниця,
іде з твоїх глибин, в мені буя
пречистої поезії живиця.*

(«Живиця»)

Кожний вірш поета, розміщений у цьому томі, – це найчастіше крик душі, біль серця і стривоженого розуму про долю України, її молодого покоління, яке потрапило в пекельний вир історії і в галасливому лементі крикунів не може чітко зрозуміти, чому за пустим багатоголоссям не проривається те справжнє, що підштовхнуло б нас до щасливого майбуття.

*Догорає осінь золота.
Полум'я до сонця доліта.
Як нам бути, щоб себе почути
в пору, що на смуток наверта?*

Усе частіше і частіше виникає не філософське, а реальне питання: «Хто ми, українці, що ми за народ, який свій рід веде від далеких русичів і тих поколінь, які відстоювали свою свободу?». І з'являється у Л. Горлача цілий цикл поезій під назвою «Знак розбитого ярма».

У вірші «Українці» в поетично-образній формі він проголошує:

*Ми поки що листя осіннє
розвіяне вітром по світу,
ми поки що крона обдерта,
шо плоду заждалась од цвіту,
ми поки що лиш вузлувате коріння
в спресованій глині,
і кров наша німо холоне
в снігами покритій каліні.*

І завершується ця розширена строфа коротким стверджувальним: «Та ми уже є!»

І ось, нарешті, прозвучало в реальності політично-лозунгове проголошення свободи і незалежності держави. І в поезії з'являються уже нові почуття надії на подальший її розквіт:

*Вертається нам'ять розкута
і листям зеленим весніє,
вертається віра й покута
і плодом на кроні важніє,
і пружиться юне коріння,
аже репає глина проклята,
і кров наших лицарів кращих
була недаремно пролята.*

Але не так просто, отримавши свободу, за яку проливав народ кров, зберегти її та утвердити в самому житті. Наступні роки продемонстрували важкі ходи народу у вирі нестабільності та в мітинговому жовто-блакитному пориві, і у поета виривається:

*Пророк пророка жадібно зжира.
Народ каміння для биття збира.
Все як було з печерних пожарищ,
хіба що помінялись плач і крик.*

(«Мені здається ...»)

І в цьому потоці людських емоцій, коли кричать звідусіль крикуни, новоспечені «пророки» з мікрофонами та владолюбці, звучить голос поета:

*Не думайте, що камінь промовчить,
коли його замислите строцити,
аби вознести н'єдестал собі,
усе життя слугуючи злобі.*

Подальші поезії Л. Горлача «Важкий той хрест, який тобі нести», «Всі крикуни України», «Такий цей час вогненнодугий», «Гора горі не набажає горя», «Крадії істини» та інші, написані у складний час утвердження державності, свідчать, що поет з самою епохою стає гострішим, твердішим у своїх відвертих, часом гострих характеристиках тих, хто рветься до влади, хто обманув народ, залишивши його з «кравчучками». І ці сумні думки, переповнені почуттям болю, привертають поета до Бога як символу правди і надії («Доганяю Ісуса Христа», «Створив Господь нас по своїй подобі», «А спершу був той, хто те слово родив» та інші).

Поет і далі продовжує згадувати історичні події, що народжували «тиху передчасну сивину», тих вождів, «що виплекали стільки сиріт і вдів» і «безіменних зганьблених дідів». І цього ніколи не слід забувати, бо як засвідчує літописець, сама пам'ять віків змушує про це пам'ятати. І з цього потоку споминів впливає образ України.

*Земле моя, Україно велика!
Може, в твоєму багатстві біда?
Скільки із тебе здиралося лика –
скаже Славутича сива вода.*

І все ж:

*Земле моя, при тобі ми не зайди.
Ставши собою, на тебе молюсь
іменем вічності, іменем правди,
що дарувала нам Київська Русь.*

І впевнено звучить голос поета у вірші «Моя держава». Це вже чітка громадянська позиція, часом досить гостра, бо в ній проявилось все те, що накипіло на душі. Біль за народ і свою країну дає поету впевненість стверджувати:

*Ніщо не висохне, що Богом нам дано –
оце ось небо, що вросло у води,
цей вітер-вершник вічної свободи,
що дзвонить нам у срібне стремено.
І я не висохну, допоки цим живу,
як дихаю, і не питаю права,
бо і Дніпро, й Десна – моя держава,
бо я у них до вічності пливу.*

Публіцистична поезія в творчості Л. Горлача життєстверджуюча, жива, часом пересипана запитаннями, які спонукають умовного читача не стільки до сповіді, скільки до роздумів: «Де ваш Бог і де молитва, де прадавній гук чеснот? / І коли вже заболить вам серце, сповнене черствот?» або «Хто спутає вітер? Хто душу людську загнужда? / Молитва, чи битва, чи згнічений мур заборони ... / І де довговічних династій корони і трони? / На них лиш пилюка руда мимохідь осіда»; або «Хто пам'ять відбудує чи хоч її руїни збереже?»; «Де ж ви, літа мої полудневі?»; «Що з тобою, мій Київ, розтерзаний нами, як ти недруга знов у ворота впустив?». Ці запитання наближують читача до автора, часом стають його умовними співрозмовниками.

Перечитуючи поезії Л. Горлача останніх років, здається, що вони наповнені песимістичним подихом часу. Ні, у цих роздумах про сучасність більше тверезої філософсько визначеної оцінки того, що відбувається в суспільстві, з тим, щоб змусити читача задуматися про нинішнє і майбутнє країни та її народу, який вирвався із ярма поневірянь і не хоче бути більше під будь-яким тяглом. Дух свободи і надії все ж перемагає.

У потоці історичних подій, що протікають, бурлячи життя, виникають в уяві, як наяву, образи літературних побратимів, тих, з ким був поруч і з ким разом ділив хвилини радості і смутку, надій і сподівань, з ким був близький думками, з ким проходив кілометри на комсомольських будовах в Сибіру, чи в гострих творчих бесідах, доводячи свою правоту. І все це, що судилося пройти, поет «стягує пам'ять петлею».

*Того – уже нема, того – як не було,
та їх тепло іще обпалює чоло
і в чорноті ночей горять, як маяки,
несмертних їхніх души приманливі зірки.*

(«Моє покоління»)

Борис Олійник, Віктор Кава, Василь Мисик, Станіслав Тельнюк, Микола Вінграновський, Станіслав Реп'ях ... Кожен із них – це не лише друзі чи товариші Л. Горлача, а й яскраві особистості свого покоління. З сердечним боєм читаєш вірш «Лукаш мовчав ...» про чудового поета-перекладача, якого «вигнали» із СПУ, також «Чорний список». Усе це було і воно не забувається.

Себе не проглянеш.

*Та й страшно себе проглядати –
так хочеться юності присмак нести на устах.
А глянеш на друзів – і нічого більше сказати,
бо весь ти відбитий у їхніх пролітних літах.*

(«Ми вік свій по друзях своїх дорогих визначаєм»)

Серед поезій Леоніда Горлача немало таких віршів, які вражають читача своєю прямоотою, щирістю, пронизують душу своїм щемом, своїм боєм, і на очах з'являються сльозинки.

*Колима. Страшні роки 30-х літ.
І ходили заграви багрові,
ворушили туман і печаль.
І брели ми по серце у крові
через возку знікчемнену даль.
Ми брели через час перебродом
і гнітила нас дума густа:
чом нема над убитим народом
ні малого горбка, ні хреста?..
Тільки хруск мерзлоти під ногами –
наче клич безіменних кісток.*

(«Коли ми з Колими повертались»)

Не менш хвилюючими є і вірші, присвячені рідним – мамі і батьку. Поруч них виникає і образ сина, який безмежно любить своїх рідних. І стискається в нього серце, коли він дивиться на «змалілу матір», що «згроблено стоїть біля старої хвіртки».

*Стоїть моя печаль у чорній куфайчині,
схиливши сивину на вихудле плече.
По зморщених щоках течуть сльозини сині,
а чистий їх вогонь мені чоло пече ...
І я стою в снігу, сірію від прощання,
і щось в моїй душі навіки відмира ...
Що діяти мені, як зупинити коні,
що мчать її з життя в невідворотну даль!*

(«Прошання на сірому снігу»)

Не менш хвилюючими є також вірші «Гляньте на маму», «Вишні». Роздуми про маму хвилюють, бо в них не патетика, а глибокі справжні почуття єдності споріднених душ. Поєднання в поезії небесного і земного поглиблюють ці відчуття, які народжуються у сина через їхнє сприйняття.

*Захочете знати: маму люблю я чи ні –
погляньте на землю, на небо і сонце над вами.
У їхній нетлінній як сутність життя, глибині –
Серце моєї мами.*

Образ батька розкривається через сад, який він посадив і все життя леліав. Напливають, немов живі, пам'ятні хвилини спілкування з батьком, яке передається через систему образних деталей: стук об землю достиглої груші, брязкотіння відра біля колодязя, дзв'язкіт коси і скрип сідла і сад, який чекає на догляд синів. Усе це воскресає в пам'яті сина.

*Що пам'ять людства? Сон. А от мала, людська,
конкретна, ніби ріст стебла і колоска
стривожує мене і радістю сповня,
до рідного села із роздоріж гукає.
Вертаю в батьків сад. Там осінь засина.
Там тихий батьків крок у травах не луна.
Та в корені, в стеблі, у плоді запашиім
сія його душі немертна глибина.*

(«Батьків сад»)

І цей цикл віршів, який включає сім поезій, завершується впевненістю:

*І отчий сад до світу зашумить,
Озвуться люди в нім, птахи і віти.
А що душа моя не відщемить –
на те ж вона й душа, аби щеміти.*

І все ж, що нас найбільше чарує в поезії Леоніда Горлача – це лірика, чиста, як джерело холодної дзвінкової водиці, і співуча, багатоголоса, як народна пісня. Вона притягує до себе, і ти стаєш зачарованим цим словесним проливом душевного неспокою, переплетеного з переливом звуків природи і оточуючого тебе шереху трави, солов'їного співу, щebetання пташок, подиху тихої річечки чи озерця, в яких хлюпаються з позарання піскарі, що прокинулися від перших променів сонця.

У той же час лірика дає можливість розкрити найглибші потаємки душі. І у Л. Горлача інколи ці повороти самовираження несподівані:

*Записалась душа в чумаки,
хоч не має вола ані воза –
просто давні туманні віки
заболіли, як в серці заноза.*

Душа поета відкрита для дій, вона ще в пориві, «і душа моя, мов хата крайня, / забажає горних вершин, / де лиш простір, воля, де нікому / лет її спинить не дано».

Часом вона, як жива істота, поєднується зі станом природи, який допомагає розкрити глибше сутність ліричного героя:

*Осінь глибіє і душу поглиблює тугою,
і прозоріє душа, як криниця, до дна /.../
Чом же ти, душе моя, прозорієш печалюми –
звільна сприймай цей одвічний перебіг часів.
Місце твоє – не в мені, а за синіми далями,
у неминанні Славути, полів і лісів.*

Душевні роздуми супроводжують постійно поета, вони не залишають його надовго і біжать разом з думками.

У чому проявляється ліризм поета Л. Горлача? В умінні поєднати воедино природу і людину, створивши при цьому хвилюючий яскравий образ. Його ліричні твори – це різні замальовки. Ось поет, як тонкий художник, окремими словесними мазками воскрешає бурхливий час грози, після якої наступає блакитна ясна мить, а потім зливаються в одну спільну картину і дощ, і грім, і блискавка, і знову миттєва тиша, а потім далекі відгуки – це «спогорда басить промоклий грім».

*Поглянь: який то світ кипить,
блакитно-синьо-срібно-сірий!*

Це уже із вірша «Шторм», у якому автор воедино поєднав стан морської стихії і людини. І стихійна картина викликає авторське запитання:

*Поглянь: ти в морі чи то море
в тобі, єдиному, штормить,
чи то чиєсь життя прозоре
у штормову відлите мить?..*

Поет – майстер помічати стан природи і передавати його в художньо-словесній формі. А тому образ вітру, який так полюбляє Л. Горлач, з'являється у різних станах: то «утіливсь і баско розвихрено мчиться крізь полин і чебрець, крізь птахів, трактори і нас» («Таврія»), то «надвечір вітер вирвався на простір. Спочатку був лінивий сивий струм, а потім як лункий гарматний постріл». У вірші «Сутінковий вечір» природа продовжує бурно жити: «затанцювали небеса», «застогнав літній степ». І в бурхливому потоці природних змін чується тихий плач старого старшини, що стоїть на палубі шхуни і в пам'яті якого воскресають ті далекі воєнні часини, і солоні краплини моря поповзли йому на щоки, губи, ніс. Подібні психологічні вставки в ліричний потік розповіді роблять невеличкий поетичний твір особливо привабливим і близьким читачеві.

Особливо багата в цьому відношенні лірика, яка торкається сільсько-го життя. Ось «Вечір на сінокоші»:

*Дихає в'яла трава, пригорнувшись до тихих вологих долин,
Сизий туман проплива, мов по спині солона ропа.
Тиша така, що реальним, рельєфним стає часоплин,
кожна хвилинка мозільно, свавільно скапа.
Промінь останній ковзнув по косі і згорів
серед покосів жовтаво-зелених, як сяйво зорі.*

Перечитуючи цей вірш, відчуваєш, що це не просто ще одна замальовка трудового дня на лузі під час сінокосу, а глибоко закарбований у потік художньо-образних прийомів частковий прояв людини праці, у якої біжить «по спині солона ропа» і оmozолені руки з «реальним, рельєфним» часоплином, який спонукає до дум.

Природа і душевний стан ліричного героя, який часто поєднується з авторським, наповнені живого ества. Природа живе: «говорять верби про вчорашнє літо»; «калина в карому намисті під вітром сонячним горить»; «гуляє дощ по сірому піску босоніж, як хлопчак, що втік із школи»; «бездомний дощ у бездні надвечір'я так розходився, що не видно й хмар»; «по небесах накульгує зоря», «сміється куц каліни під плащем. Танцює хмара з голубим дощем»; «Іржуть, іграють хмари. Між них гарцює сонце на коні»; «Осіньне листя холодно дримає»; «тумани стогнуть над рікою». І цей потік яскравих прикладів можна доповнювати і доповнювати. Усі ці порівняння, метафори, епітети допомагають створити яскравий поетичний світ оточуючої нас природи, яку необхідно оберігати, про що з боєм наголошує поет у віршах «Мовчання зозулі», «Зимові лебеді».

Природа, село, коні, літо і хмаринка. Начебто все це проза, буденність, а у вірші «Половіють жита при дорозі» вони стають поезією. Скільки за цим стоїть хвилюючих почуттів, які виникають у автора, а разом з ним і у читача. У цих рядках подано не лише життя рідного поетового села, а й усіх осель, розкинутих по Україні, і душа поета болить за їхнє майбуття.

*Половіють жита при дорозі,
в полі віють гарячі вітри.
Бронзовіють хати голомозі,
затуливши собою двори.
Спить ставок у вербовому колі,
мов примружене око небес.
Волотки заплучені кволі
протягає до коней овес.*

І все ж поет вірить у майбутнє України. Він упевнений, що за ці роки народ прозрів.

*Тож вірю я, що в нас судьба тверда й висока,
що нас у нас ніхто в ясир не забере:
народ, який обрав поета за пророка,
ніколи не помре.*

Але й двадцять перший історичний вік, у якому «іще себе шукає Україна, яку на шмаття рвуть чужі й свої», народ якої все ж «уже не збити на коліна», бо «світає світ, і дзвонять солов'ї», приніс нам страшну гнівну звістку. Ще існують у світі недоумки, від яких тхне смердючим минулим вождізму і у яких пре не лише насолода плодити якомога більше рабів у своєму царстві, а й пожадання посягати на свободу сусідніх держав. І зазвучало страшними передзвонами, смертю, пожежами і згарищами слово «війна».

*І заклик поета: «Убий москаля!»
Рокоче, гримить українська земля:
– Убий москаля!
Не вб'єш – він твої розтерзає поля.
Убий москаля!
Не хочеш невільником бути в Кремля –
Убий москаля!
За кров України, за матір, маля –
Убий москаля!*

Уся публіцистична поезія Л. Горлача воєнного часу пронизана вірою в перемогу над дикою «раттю вурдалаків». Прийде час, «коли їх повезуть, як упирів, по Україні нашій, по руїнах»,

*Стоїть народ мій, візьме він на вила
гніздовище ординців-москалів!
(«Я так любив спокійні небеса»)*

*І зацвітуть, і втане сніг
у землю чисту і священну,
і забере з собою скверну,
що часом нас збиває з ніг.*

(«Січеться сніг ...»)

І ми віримо, що поет-пісняр, громадянин і літописець, лауреат Національної Шевченківської премії Леонід Горlach напише у переможний післявоєнний час нові історичні романи, балади і життєрадісні пісні, хвилюючі пейзажні мініатюри. Тож побажаємо йому великого творчого натхнення.

Володимир КУЗЬМЕНКО,
доктор філологічних наук, професор

«НАМ ТРЕБА БУРЯНОГО ЛЬОТУ...»: НА ПОШАНУ 130-РІЧЧЯ ВАСИЛЯ ЕЛЛАНА-БЛАКИТНОГО

Український письменник і суспільний діяч. Поет-агітатор і одночасно романтик, котрий викликав до себе симпатії уже при першій зустрічі. Таким В. Еллана запам'ятали всі, хто його знав. Нині, попри багаторічний остракізм, якому було піддано його творчість радянською владою, ім'я Василя Еллана-Блакитного постає як одне з найяскравіших у сузір'ї творців української поезії першої третини ХХ століття.

Син сільського священика Василь Михайлович Елланський (псевдоніми – Блакитний, Еллан-Блакитний) народився 12 січня 1894 р. в с. Козел (тепер смт Михайло-Коцюбинське) на Чернігівщині. Цю дату та місце народження письменника наводили в енциклопедіях та словниках. Однак нещодавно в українському медійному просторі у статті з «Вікіпедії» про митця вміщена інша інформація з покликанням на запис у метричній книзі Воскресенської церкви с. Хмільниця Чернігівського повіту Чернігівської губернії про народження та хрещення Василя Елланського: 28 грудня 1893 [9 січня 1894] року, с. Хмільниця. На жаль, згаданий документ, що зберігається в Державному архіві Чернігівської області, не оцифрований. В умовах воєнного часу ні підтвердити, ні

спростувати наведену інформацію допоки що немає змоги.

19 вересня 1902 р. отець Михайло раптово помер. Так передчасно два сини – Володимир і Василь та дочка Варвара залишилися на руках матері – Ганни Вікторівни Модзалевської. Відтоді єдиним джерелом існування родини стала мізерна пенсія, яку вдова отримувала після покійного чоловіка, члена Ради благочинних Чернігівської єпархії. 1903 р. сім'я переїхала до Чернігова.

Початкову освіту Василь Еллан здобував у сільській церковноприходській школі, продовжив навчання в Чернігівській бурсі, духовній семінарії. Разом із другом юності, теж семінаристом, П. Тичиною відвідував знамениті «літературні суботи» М. Коцюбинського.

Потрапив під нагляд поліції за участь у підпільних революційних гуртках (до них належали відомі в майбутньому діячі Ю. Коцюбинський і В. Примаков), де і формувався його світогляд, визрівали ідеї боротьби за національну, соціальну і духовну незалежність України. На четвертому році навчання залишив семінарію, яку дуже не любив, і вступив до Київського комерційного інституту, де вже навчався його давній, ще з бурси, приятель П. Тичина. Такий крок зробив не за покликанням, а лише тому, що це була вища школа, куди приймали семінаристів. Однак здобути вищу освіту Василеві завадила Перша світова війна і матеріальна скрута. Коли в 1915 р. через наступ німців Київський комерційний інститут евакуювався до Саратова, на переїзд та проживання там В. Елланський не мав коштів. Довелося знову повернутися до Чернігова і займатися репетиторством, приватними лекціями, працювати редактором і одночасно технічним секретарем у земській газеті.

У 1917 р. В. Елланський почав активну політичну діяльність. Вступив до партії соціалістів-революціонерів, а після Лютневої революції

Портрет В. Блакитного.
Худ. О. Довженко.
Харків. 1923.

був обраний головою Чернігівського губкому УПСР, кандидатом у члени ЦК УПСР. Після партійного розколу (1918) очолив ліве крило партії – боротьбистів (назва пішла від газети «Боротьба» – центрального партійного органу, яку він редагував). Спершу ця відгалужена партія називалася УПСР(б) – Українська партія соціалістів-революціонерів (боротьбистів), а після об'єднання з однією із течій українських еседеків-незалежників дістала назву – УКП(б) – Українська комуністична партія боротьбистів. У березні 1920 року боротьбисти оголосили про самоліквідацію і входження до КП(б)У. У всіх цих процесах В. Елланський як один із партійних функціонерів відігравав значну роль. Його партія в своїй діяльності прагнула спиратися не тільки на робітничий клас, а й на трудове селянство. Як і більшовики, боротьбисти наївно вірили в швидку світову революцію, а остаточною метою вважали побудову соціалістичного і комуністичного суспільства.

В. Елланський щиро поділяв комуністичні ідеали, але ті засоби, якими керувались у боротьбі за них партійні функціонери, викликали в нього великі сумніви ще задовго до жовтневого перевороту 1917 р. Боротьбисти, співпрацюючи з більшовиками, вступали з ними в полеміку з національних і селянських питань, одержали від своїх опонентів ярлики «сепаратистів» та «націоналістів». Пізніше письменник звинувачував керівництво КП(б)У за зневагу до національних інтересів Української держави, за «глухоту до питань національної культури і мови, необмежений централізм, асиміляторські «общеруські» ідеї» (Л. Новиченко). Він реально відчував небезпеку русифікації, прояви великодержавницького нехтування національними інтересами України, а провідників такої політики величав комуністами з «общеруським душком», «хворобливими русотяпами». Якби В. Елланський дожив до початку репресій в Україні, він неодмінно став би жертвою тоталітарної системи.

Партійна ідеологія істотно позначилася на суспільно-громадській, організаторській і літературній діяльності В. Блакитного. А вона була багатогранною і дуже плідною: член ВУЦВК та ЦВК СРСР, ЦК КП(б)У, Реввійськради XII армії, голова Держвидаву, редактор урядової газети «Вісті», фундатор і редактор журналів «Література, наука; мистецтво», «Культура й побут», «Всесвіт», «Червоний перець», засновник і керівник Спілки пролетарських письменників «Гарт»... А ще – постійні відрядження, виступи на мітингах, пропагандистська робота. Хворе з дитинства серце не могло витримати такої напруги, дедалі частішали гострі напади. У листопаді 1924 року, будучи у відрядженні, він застудився, почалося ускладнення, проте редакторську роботу не полишив.

Однак тривале лікування не врятувало. 4 грудня 1925 р. спинився «генератор постійного струму української літератури нової доби» (О. Рудяченко) – у Харкові внаслідок хронічної хвороби серця (ендокардит) помер політичний і громадський діяч, революційний поет і публіцист Василь Еллан-Блакитний. Прощаючись із ним, Остап Вишня сказав: «Важко схопити полум'я. Еллан схопив його. Це було полум'я революційних подій».

В. Елланський належить до когорти «перших хоробрих» – молодій генерації нового письменства («перші зелені бруньки молоденької літератури»). Так свого часу критик В. Коряк назвав письменників Василя Чумака, Василя Еллана-Блакитного, Андрія Заливчого та Гната Михайличенка, скориставшись рядком автора «Ударів молота і серця» – «Ми тільки перші хоробрі, / Мільйон підпирає нас».

Щоденна напруга життя одного з «перших хоробрих», спади й піднесення революційної боротьби, суворі романтика «червоних зір», ілюзорні, хоча й поширені свого часу, сподівання на світову революцію – без усього цього не збагнути ні пафосу поезії В. Еллана-Блакитного, ні самої його енергійної природи. «Син своєї драматичної доби, її романтик, а почасти, в душевних глибинах, і її трагік – таким він був у житті і творчості» (Л. Новиченко).

Ранні вірші В. Еллана-Блакитного датовані 1912 р. У його юнацькій ліриці помітні впливи модерністської течії: неясні мотиви невдоволеності дійсністю, почуття самотності. Та здебільшого ці впливи стосувалися образної системи, автор прагнув до витонченості образу (хоч іноді й претензійної). У його поезіях нерідко траплялись вирази на кшталт «білі, тонко-стрункі рученята», молитовна туга «ноктюрн», що «завмира в отруйнім екстазі конання» тощо. Проте крізь них проглядають мотиви оптимізму, життєствердження, помітна активна, діяльна поетична натура:

*В житті горю... Життя люблю –
І лоскіт сміху, й терпкі сльози,
І кожну радощинку п'ю,
Як сонце п'є ранкові роси.*

На такий оптимізм поета надихнув М. Коцюбинський – один із перших його літературних учителів і критиків. Недарма В. Елланський упродовж багатьох років дбайливо зберігав рукопис свого раннього вірша «Старовинний цілують рояль...» із помітками знаного митця-сонцепоклонника. Вплив великого майстра відчутний і в інших творах початківця, зокрема у поезіях «Буяння сил» і «Серця перебої» (1915),

які своїми мотивами співзвучні класичній новелі М. Коцюбинського «Intermezzo». Насамперед – це бажання ліричного героя спочити, забути, десь сховатися від жахливої дійсності:

Лягти на землю. Пуди небо, простір.

Гойдатися у співах вітрових.

Не мріяти. Не думати. Нічого.

Однак це тільки на якусь хвилину, бо громадянський обов'язок кличе поета до активної діяльності: «Зацвіте хрещатенький барвінок, / Прошепоче сонце – не забудь... / – Ні! Реви, крутяться, хуртовино! Буре! Будь!».

Поезія В. Еллана все більше проймається енергією нестримного пориву вперед, бажанням суспільного оновлення. Закличне «Буре! Будь!» стає домінантою його творчості, яка набуває дедалі виразнішого соціального звучання. Поет завжди думав про майбутнє України. Ще в лютому 1917 року він написав глибоко патріотичний білий вірш «Україні», в якому передбачав її щасливу долю: «Тобі, Україно моя, / перший мій подих і подих останній тобі... / А я – вже щасливий, що можу кропити рубінами крові тернистий свій шлях в ім'я / Будучини твоєї...».

Тематичні обрії лірики В. Еллана ширшали. Він гнівно осуджував війну, закликаючи воїнів повернути зброю проти тих, хто послав їх на світову бойню («Канонада», «Сумирним», «Замовкли дзвони невгамовні»), передчував наближення соціальних потрясінь, революційної бурі («Вперед»). Вірш «Вперед» має форму заклику і ніби перегукується з «Досвітніми огнями» Лесі Українки, що ілюструє сталість визвольних традицій, притаманних прогресивній українській літературі.

Ні слова про спокій! Ні слова про втому!

Хай марші лунають бадьорі й гучні...

Хай ніч облягає – та в пільмі глибокій

Вже грають-палають досвітні вогні...

З 1917 р. основним змістом творчості В. Еллана стає революція, яка, на його думку, разом із суспільним оновленням мала принести Україні державну незалежність, а її народові – жадану свободу. Боротьбі за здійснення цих мрій митець віддав усі свої сили і невгамовну енергію. У поетичних образах він сконденсував складні і суперечливі події. І саме в цю добу визначилися своєрідні знаки його поезики – динамізм і лаконізм, уривчастий синтаксис.

Єдина прижиттєва збірка лірики В. Еллана-Блакитного «Удари молота і серця» (1920), що вмістила всього дев'ять віршів, написаних у

1918–1920 рр., стала непересічним новаторським явищем літературного життя. Майже всі її твори («Удари молота і серця», «Червоні зорі», «На чатах», «Бастілія», «Повстання», «В розгулі» та ін.) пройняті ідеєю боротьби за новий світ, визначили поетичну авторську неповторність. Найістотніша їхня особливість – надзвичайна напруга поетичного слова, енергійна їхня ритміка. Заголовний вірш збірки «Удари молота і серця», попри його алегоричні образи, досить прозорий за змістом: тільки єдність дій борців, за якими стоять усі знедолені, тільки їхня незламність – запорука майбутньої перемоги.

Узагальнений образ нездоланного борця, що «зрушив бетонно-світові підпори» старого світу, став ключовим у чи не найпопулярнішому в ті роки Еллановому вірші «Червоні зорі» (1919). Поезія В. Еллана наче повниться невтишимою канонадою, музикою грому від нещадних ударів по основах старого світу. Вона пройнята напруженим революційним пафосом, який відчувається не лише в героїчно-піднесених, а й у драматичних мотивах, як у вірші «Повстання» (1918). В його основі – трагічні події, в яких загинув близький друг автора – Андрій Заливчий, ватажок грудневого повстання проти німців-окупантів у Чернігові.

Боротьба зі старим світом, штурм його «бастій» вимагали мужності і стійкості борців, змушували їх мобілізувати всі фізичні й духовні сили:

*Нам треба нервів, наче з дроту,
Бажань, як залізобетон,
Нам треба буряного льоту, –
Грими, фанфар мідяний тон.*

А тому жодним сентиментам немає місця. Коли гримить «фанфар мідяний тон», тужлива «віоліна» має мовчати, «сентиментальність хай загине / і пам'ять ніжних на землі». Це основний мотив вірша «Після «Крейцерової сонати»». Аскетичність ліричного героя В. Еллана-Блакитного продиктована високим усвідомленням громадянського обов'язку. Його естетичний ідеал – це людина, здатна на самопожертву, до кінця віддана ідеї революційних перетворень, людина, що вміє особисті інтереси підкорити єдиній меті – боротьбі за нове суспільство.

Твори, написані після громадянської війни, склали поетичну хроніку буднів країни. У них відчутний елланівський оптимізм, «ясні крицеві надії на майбутнє», як у віршах «Слава календарю», «Експромт», «На обважнілі...», «Ранок». Долаючи всякі сумніви, тимчасові перешкоди, песимістичні настрої («Хто там співає печальні пісні? Хто там співає?»),

іти до поставленої мети – ось лейтмотив його тодішньої творчості. Доля України, доля людей – в їхніх власних руках. Запорука успіху – у глибокій вірі в майбутнє та напруженій праці – на такій ноті обривається поетична творчість митця.

Будучи свідомим громадянином і активним учасником суспільних подій, В. Еллан не міг залишатися байдужим до тих деформацій і вад, які неухильно наростали в країні, осуджував їх у сатиричних поезіях, фейлетонах, пародіях, які писав під псевдонімом «Валер Проноза». Дебют Пронози-сатирика відбувся в 1919 р. Правда, часто використовував для виступів у пресі й інші псевдоніми: В. Єгорський, А. Орталъ, Гарт, О. Гаррі, Гартованець, Мрійник, Не-Поет, Панас Рудий, Вістяр, В. Б-ий, В. П., В. Г.

За життя вийшло три збірки сатиричних творів В. Еллана: «Нотатки олівцем» (1924), «Радянська гірчиця» (1924), «Державний розум» (1925). Поряд із ним у цьому жанрі в той час виступали В. Поліщук, С. Пилипенко, М. Годованець, П. Капельгородський. Та Валер Проноза був тоді найвизначнішим сатиричним поетом, що дало йому змогу повною мірою виявити «кипучий громадянський темперамент» (Л. Новиченко), політичну зіркість, нещадність до всього ворожого і негативного. І хоч з часом деякі об'єкти його сатири втратили свою актуальність, а окремі прийоми застаріли, найкращі твори і нині звучать по-сучасному. Вони позначені громадянським пафосом, глибиною узагальнень, гострим дотепом, іронією та сарказмом.

Тематично сатиру В. Еллана дослідники творчості митця поділяють на політичну, соціальну і побутову. Її вістря спрямоване проти ворогів людства, душителей свободи, мілітаристів («Початок», «Східна казочка», «Тиша в Гамбурзі», «В звірячий світ»). Гнівно виступав сатирик і проти «внутрішніх» соціальних і побутових вад, зокрема проти казнокрадів («Директор та Черв'як»), бюрократів («Реклама»), нечесних людей («Злодій»), учених-нездар («І моя кримська посмішка»). Митець викривав і висміював чиновництво, що спотворювало рідне слово, захищав українську мову («Сквернословіє»).

Серед сатиричного доробку В. Еллана є також байки: «Про невістчину спідницю», «Весняна баечка», «Венера контрагентом», «Гра», «Про діла дивні, чудеса кооперативні, про те, як кооператив попа Порфира посадив», «Директор і хробак», «Про сік, рик і окрик», «Про «Престиж» та ін. Здебільшого це сюжетні зарисовки з натури. Вони написані на основі конкретного життєвого матеріалу.

В. Блакитному належить і чимало пародій на літературні теми, які

він підписував псевдонімом «Маркіз Попелястий». Здебільшого вони присвячені тим поетам, чию суспільну позицію та естетичні засади він не сприймав: Надії Кибальчич, В. Алешку, Г. Шкурупію, М. Семенку, М. Жуку, О. Олесю та ін. Писав дружні шаржі на О. Довженка, в якому одним із перших розгледів талант художника. Саме В. Еллан влаштував молодого Сашка Довженка до редакції сатиричного журналу «Червоний перець». Писав В. Блакитний пародії і на О. Досвітнього та інших співбратів у художньому письменстві, а також на членів редколегії та авторський колектив журналу «Червоний Шлях», «Журнал для всіх», літературні угруповання «Плуг», «ГАРТ» тощо.

Щоб спародіювати якогось поета, потрібно перейняти особливості його ідіостилю. В. Блакитному це вдавалося. Він удало шаржував характерні поетичні форми своїх опонентів, володіючи багатьма секретами пародіювання. Наприклад, вдаючись до надмірних «красивостей» Надії Кибальчич, він викриває самозакохану провінційність: «Тихо – не тихо... Дихать – не дихать... / Сни мої – чари. Сни мої – цвіт... / Та не піднось же розпалений віхоть / До мого серця – любов-первоцвіт...».

У пародії на А. Алешка поет висміює звичайного обивателя, що ховається за архіреволюційністю: «Гей, чи всі напоготові? Кличуть сурми і мечі, / гей, рушайте в бій здорові! Я ж... полежу на печі».

Віршована сатира В. Еллана має народний і національний характер. Він продовжував і розвивав в українській літературі кращі традиції своїх попередників – І. Котляревського, Т. Шевченка, Л. Глібова, І. Франка та ін. Досконалість і виразність художньої форми, новаторський характер лірики поета загалом і сатиричних творів зокрема вражають. Цілісність його ліричного героя, духовне багатство, воля, мужність і витримка в досягненні мети – це ті якості, які завжди хвилювали читача, були предметом для наслідування.

В. Елланський активно працював і в епічних жанрах. Його проза за ліризмом і романтичним світобаченням близька до поезії в прозі.

Перші прозові твори Артюра Орталя (таким псевдонімом В. Елланський натякав на хвору аорту) опубліковані в 1918 р. – це два етюди «Море» і «Спека». За ними з'явилися «Курорт», «Краса», інші твори, написані в перервах між редакторською роботою. На них позначився вплив видатних майстрів української прози: етюдність і акварельність М. Коцюбинського, композиційна стислість і сюжетний драматизм В. Стефаника, життєвість реалій і майстерність конфліктів Ольги Кобилянської. Свої короткі оповідання письменник називав начерками майбутніх поем, виношуючи намір видати збірку прози, написав навіть

передмову до неї. Така збірка під назвою «Наші дні» вийшла в Харкові в 1925 р.

Уся проза Артюра Орталія має своєрідний характер: її ліризм органічно поєднується з побутовими реаліями, часто за допомогою асоціацій чи контрастів. Тематика різноманітна: низку оповідань присвячено процесу формування особистості («Людське»), зростанню свідомості, пробудженню суспільної активності селян («“Фабрична” на селі»), проблемам віри, релігії, церкви («Оповідання на конкурс»), буднів і революційної романтики («Наші дні») тощо. Жанрова палітра цих творів також багата: ліричні мініатюри, художні нариси, оповідання, драматичні діалоги, буденні замальовки, етюди.

Ліричне начало прози Еллана часто досить виразне, як в оповіданні «Краса» (1923): «Он гляньте, яка прекрасна оця алея кипарисів, в темній зелені котрої, наче краплини крові, горять троянди! Троянди, наче краплі крові... А я бачив лише кров, що горить, мов огонь троянд». Побудоване на асоціаціях, подібно його поезії, це ліричне начало проєкується на суворий побут, часом тяжкі життєві реалії, викликає адекватну реакцію в читача, сприяючи таким чином прагненню до краси і в житті людським – у побуті, поведінці, вчинках. Продовжуючи і розвиваючи поезію на новій жанровій основі, проза письменника передавала дух часу та його запити.

Ще однією гранню творчого обдарування митця була публіцистика, якою він захопився в юнацькі роки, працюючи в чернігівській газеті, але розквітнув його публіцистичний талант, коли він зайнявся активною громадсько-політичною і редакторською діяльністю. В газетах «Боротьба», «Вісті», інших періодичних виданнях ним опубліковані десятки гострих статей з різних питань державного, політичного, культурного життя. Головний критерієм у будь-якій полеміці для нього була істина. Це стосувалось і багатьох статей, які порушували актуальне і понині національне питання в Україні, торкались проблем розвитку її культури та мови.

Літературно-мистецьким темам присвячені статті «Кіно і Ліга націй», «Нобелівські лауреати» та ін. З відчуттям вимог нової доби він активно втручався у важливі питання літературного життя, накреслював перспективи його розвитку. Щоправда, не всі його статті витримали перевірку часом через їхню кон'юнктурність, а то й скороминучість порушених у них проблем.

«Позитивні результати його роботи були великі, з його іменем зв'язана чимала частина доробку 20-х років», – писав Ю. Лавріненко

про В. Еллана. Згодом ім'я поета було приречене на довготривале забуття: його було проголошено «буржуазним націоналістом», «бандитом» і посмертно винесено вищу міру покарання. «Москва пробувала розстріляти Блакитного через кілька років по його смерті. Його друзі ще встигли до початку «проклятих років» поставити йому пам'ятник у Харкові, але 1934 р. сталінський намісник Постишев зробив так, що одного ранку знайшли пам'ятник Блакитного на землі: нібито якась вантажівка випадково наїхала на нього вночі. Пам'ятник взяли на «ремонт», але назад його так і не поставили» (Ю. Лавріненко). Твори письменника були заборонені, а всі його товариші по партії боротьбистів розстріляні чи заслані в Сибір. Наприкінці 1950-х Еллана було реабілітовано.

На честь українського письменника і державного діяча В. М. Блакитного у смт Михайло-Коцюбинському, який тут народився 1894 і мешкав до 1909 р., та в Чернігові встановлено 1974 р. мармурові меморіальні дошки: 1) на фасаді будинку дитячої бібліотеки по вул. Шевченка. 2) у Чернігові, на фасаді будинку № 40 по вул. Свердлова, де містилася Чернігівська духовна семінарія. В ній у 1909–1914 рр. навчався письменник. Також у м. Чернігові 1983 р. на честь письменника названо одну з вулиць (вулиця Блакитного (Елланського) Василя).

Усе краще зі спадщини В. Еллана-Блакитного і нині не втрачає своєї естетичної цінності. Досконалість і виразність художньої форми, новаторський характер лірики поета вражають. Цільність його позитивного героя, духовна краса, воля, мужність і витримка в досягненні мети – це ті якості, що завжди хвилювали читача, були предметом наслідування.

м. Київ

ЯКЩО МИ ВІЙНУ ЗАБУДЕМ...

(глава із документальної повісті «Діти війни»)

Моєму поколінню – дітям війни – доля щедро відміряла і лиха, і страждань. Та, кажуть, Бог посилає людині випробувань не більше, ніж їх можна витримати. Загартовані війною і повоєнним лихоліттям, чорнобильською бідою та ковідом ми стали тільки сильнішими. І знову ведемо війну за виживання, вже з рашистами.

Коли розпочалася війна з німецькими нацистами, мені виповнився рівно рік. До села Донцівка Новопокровського району Ворошиловградської (нині Луганської) області, де я народився, війна докотилась лише восени 1942 року. В окупації село було тільки пів року. Район межує із Росією і опинився на так званому Сталінградському напрямку бойових дій. Якщо дивитись на карту, то трохи північніше – знаменита Кантемирівка, південніше – не менш знамените Міллерово. Донцівка – десь посередині.

Бої у наших краях були жорстокі. Село часто бомбили і німці, і наші. Мені важко визначити точно часові рамки тих подій. В дитячій пам'яті закарбувались лише кілька епізодів війни.

Запам'яталось як усі вікна в хаті постійно були навхрест заклеєні нарізаними з газет смужками, щоб скло не розліталось від вибухової хвилі.

Під час бомбардувань ми з мамою і бабусею ховались під залізним ліжком, на яке накидали усе, що було в домі: ковдри, подушки, одягу. Стіни хати були товсті і досить міцні – викладені з крейдяних блоків, добутих у найближчих «білих горах».

Особливо врізався в пам'ять один випадок. Я гуляв на подвір'ї, коли в небі з'явився літак (не знаю чий). Мені було цікаво за ним спостерігати. Був він маленький, як голуб, тому, за моїм уявленням, не міг нести ніякої загрози. Але хтось із дорослих рішуче (вже не вперше) спустив мене у погріб, темний і холодний. Мені пояснювали, що літаки скидають

бомби, які можуть мене вбити. Тоді я думав, що то дорослі, як завжди, щось перебільшують, лякають дітей страшними казочками.

Та цього разу ми сховались не даремно. Вже у погребі почули як щось неймовірно гучно гримнуло. Погріб затрясло. Зверху посипалась земля.

Той «літачок» скинув дві бомби. Одна вибухнула у кінці нашого городу, що виходив на луг біля річки Кам'янки, яка розтинала Донцівку навпіл. Саме той вибух струсонув наш погріб. Воронка від бомби згодом наповнилася водою. Виникло озерце, з якого ми потім поливали городину.

Друга бомба впала на наше подвір'я, метрів за десять-п'ятнадцять від погребя, але не вибухнула. Це, мабуть, врятувало нам життя. Стабілізатор бомби стирчав із землі кілька днів. Мені забороняли наблизитись до того місця. Згодом сапери вивезли її кінною упряжкою. На подвір'ї довго лежав артилерійський снаряд, що невідомо звідки прилетів. Я з острахом оглядав його здаля і у супроводі дорослих.

У нашому саду під яблунями тривалий час стояли дві пошкоджені німецькі танкетки. Сусідські дівчата-підлітки, які часто мене нянчили поки мама була на роботі, ходили зі мною через сад до річки. Вони дозволяли мені лазити по машинах. Одного разу через якийсь люк заліз усередину, а люк зачинився. Було зовсім темно, і я дуже злякався.

Коли з мамою ходили в поле збирати гриби сморчки (по-місцевому гарашки), за селом бачив підбиті німецькі танки.

Добре пам'ятаю День Перемоги 1945 року. Було сонячно і тепло. Мама була на роботі в школі. Я на подвір'ї займався своїми дитячими справами. Несподівано на вулиці – з кінця в кінець – зчинилось щось неймовірне. Гучно кричали сусіди. Жінки, збуджені й радісні, у святковому вбранні (я їх такими ще не бачив) бігли у центр села. Усі кричали: «Перемога, перемога!». Що це означало, я не знав. Коли прийшла додому мама, сказала, що скінчилась війна, ми перемогли.

Потім цей день у нашій родині відзначали як найбільше свято. Збирались фронтовики: батько, дядько Іван, дядько Яків, сусіди. Поминали загиблих дядьків – Григорія і Василя. Хоч згадувати війну не любили, іноді їх після кількох чарок випитого проривало. Хлопчаки, зачаївшись, уважно слухали. Враження від почутого не завжди співпадали з прочитаним про війну, побаченим у кіно (ми тоді дуже любили книжки і фільми про війну). Запам'яталось, як дядько Яків зі сльозою на очах говорив батькові: «Федю! Які ми сильні, які ми тільки сильні!». Мав на увазі те, як виживали на фронті і в полоні.

У шестирічному віці мою улюблену справу стали військові іграшки (інших просто не було). З сусідом Іваном Максимцем (на два

роки старший, був для мене беззаперечним авторитетом у військовій справі) часто ходили на вигін збирати патрони. Там у коморах колись зберігались набої для радянської стрілецької зброї. Склади чи то підірвали, відступаючи, наші, чи то розбомбили німці. Земля навколо була вкрита шаром понівечених гвинтівочних та автоматних патронів. Було багато і вцілілих. Зрідка траплялись і крупнокаліберні боеприпаси.

Тоді я вже знав як за кольором поясоків на кулі визначити її тип. Найпоширенішими були звичайні кулі зі свинцевим наповненням. З них ми у великій кількості виплавляли свинець для усіляких дитячих потреб. Порожні наконечники куль використовували для саморобних стрілячок-кляцалок. Цей пристрій був у кожного хлопчика. Технологія виготовлення проста: з палки випилювали циліндр, забивали туди наконечник кулі, в нього вставляли зігнутий цвях, поверх якого напинали гумову смужку, вирізану із протигазу (ударний механізм). Вибухівкою служив добутий із трасуючих куль піроксилін (він набагато потужніший, ніж сірникова сірка, яку використовували хлопчаки пізніше). Такі кулі траплялись досить рідко і тому дуже цінувались. Найбільше ми боялись і остерегались розривних куль з червоно-чорним наконечником.

Від кляцалок у дворах часто стояла канонада, яка дуже дратувала дорослих і вони постійно намагались нас роззброїти.

А ще запам'ятався випадок. На найближчому перехресті вулиць біля зруйнованої молочарні поруч лежали дві авіабомби (невідомо чії). Сапери їх уже знешкодили. Ніхто їх не охороняв. Тим часом ми з Іваном скористались нагодою, щоб вивчити нутрощі бомб. Через отвори намагались щось звідти дістати. Прохожі жінки нас сполохали, а селом прокотились чутки, що саме ми розрядили ті бомби. Наші матері, звичайно, нам за це щедро «віддячили».

Літом 1946 року ми з мамою вперше їхали поїздом на Полтавщину в рідне село батька. З вікна поїзда та на залізничних станціях бачив численні руїни будівель, понівечені локомотиви і вагони, що лежали обабіч колії, розбиті танки, останки літаків.

Коли батько прийшов з війни, ми остаточно переїхали у село Окіп Лубенського району Полтавської області. Село лежало на шляху відступу радянських військ під командуванням генерала Кирпоноса (загинув в урочищі Шумейковому неподалік від нашого села). Відступаючи, покинули багато зброї: гвинтівки, автомати, пістолети, гранати, патрони, міни, вибухівку тощо. Сільські хлопчаки у віці старше шести років були непогано озброєні. Кожен мав, як мінімум, одну власну гвинтівку чи автомат. А ящички та мішечки з патронами стояли у сінях ледве не кожної хати. З патронів добували порох для швидкого розпалювання

печей, бо сірники були в дефіциті. Вважалося, що патрони не становлять ніякої небезпеки.

У моєму особистому арсеналі була і холодна зброя – дві радянські шаблі й красивий німецький есесівський кинджал в ідеальному стані. Усе відібрав рідний дядько Іван і зробив із них ножі (метал для цього був дуже хороший). Що не зберіг кинджал, жалкую до цих пір. Кілька років тому бачив, як колекціонер продавав такий кинджал за тисячу двісті доларів.

Якось, коли я навчався у другому класі, у школі трапилась надзвичайна подія. Дітлахи відкопали на подвір'ї сусідньої хати ящики з толовими шашками та детонаторами до них і швидко те добро привласнили.

Пам'ятаю, урок вів учитель-фронтвик Олексій Петрович Кириченко. Викладав він гарно, цікаво, але помітив, що його ніхто не слухає. Усі діти копірсаються під партами. Від побаченого вжахнувся: у кожного хлопця було по кілька толових шашок і детонаторів. Усіх учнів швидко евакуювали, а вибухівку вилучили.

Проте, у лісі ще тривалий час лунали потужні вибухи. Працювали юні «партизани».

Зауважу, що толові шашки без детонаторів загрози не становлять. Ми їх у великій кількості спалювали на вогнищі – просто горять, виділяючи їдкий чорний дим.

Військову амуніцію і спорядження селяни використовували для різних господарських потреб. Каски з водою стояли на кожному подвір'ї, щоб напувати курей та качок. Багнети і шомполи згодились, щоб припинати на шнурках квочок, стволи гвинтівок служили підпорками для парканів та щоб припинати на лузі кіз, снаряд з виплавленою вибухівкою служив ступою або підставкою, щоб клепати косу.

З малих літ у мене склалося шанобливе ставлення до зброї. Хлопці з нашої вулиці літньої пори майже щодня збирались у Андрія Кириченка (батьки на роботі) для вивчення матчастини. Досконально вивчали гвинтівку, автомат, пістолет, револьвер, гранату. Готували себе до захисту Батьківщини. Знайомились з армійськими статутами, посібником для снайперів тощо. До речі, ніхто з нашої команди не став хуліганом чи бандитом, не застосовував зброї з лихими намірами. Дорослішаючи, усвідомлювали свою відповідальність за володіння зброєю. Тому увесь арсенал добровільно розібрали на частини і викинули в озеро.

А навички поводження зі зброєю таки залишились. Коли у дев'ятому класі почали здобувати основи військової підготовки, на один із перших уроків учитель Федір Омелянович Квітко приніс трилінійку системи Мосіна зразка 1891 року. Навів тактико-технічну характеристику гвин-

тівки – основної стрілецької зброї Радянської армії. Демонструючи свої відмінні навички, швидко розібрав рушницю на частини, потім у зворотній послідовності швидко її зібрав, супроводжуючи відповідними поясненнями. Обвівши поглядом аудиторію, спитав, чи хоче хтось спробувати повторити побачене. Піднялось кілька рук. Першим вийшов я. Так же швидко і безпомилково (мабуть, швидше ніж учитель) розібрав гвинтівку. При цьому спитав чи розбирати затвор (він розбирається лише в окремих випадках!). Федір Омелянович з подивом спитав: «А ти і це вмієш?». Зрозумів – з ким має справу.

Учитель навчав нас влучно стріляти із малокаліберки в тирі. У мене непогано виходило. З наставником склалися довірливі стосунки.

Потім було те, у що зараз тяжко повірити. Та то були інші часи. Якось перед змаганнями Квітко дав мені малокаліберну гвинтівку і патрони до неї, щоб ми з товаришем Станіславом Мазнюком потренувались у стрільбі в лісі. У неділю у вільшнику ми з ним по черзі стріляли по мішені, а потім і по пташках. Я з перших же пострілів убив синицю і дятла. Мені стало так соромно за свій вчинок, так жаль загублених пташиних життів, що я поклявся ніколи не стріляти по живому.

Військову спеціальність я отримав в інституті, на авіаційній кафедрі. Очоловав її генерал-майор авіації М. Волков. Викладали переважно полковники. Але по-справжньому ми любили інженерів-майорів Петропавловського і Полікарпенка. Вони чудово знали свою справу, вміло вели заняття, вражали загальною ерудицією, демонстрували відмінну військову виправку, завжди були в ідеально випрасуваних мундирах.

Нас учили будувати польові аеродроми, ми вивчали будову літака, теорію польоту, авіаційне озброєння, будівельну техніку. Вивчали і стрілецьку зброю, зокрема, автомат Калашникова і пістолет. Заняття проводив підполковник Бубелло. Нам він представлявся як пілот винищувача, вихвалявся своїми бойовими вильотами. В аудиторію приходив у пом'ятому мундирі. До студентів ставився зверхньо. А ті у відповідь у його присутності знущально повідомляли один одному і писали записки: «Ахтунг, ахтунг! У повітрі ас Бубелло!»

На численних перепідготовках мені, як офіцеру запасу, доводилось стріляти із автомата, кулемета, пістолета, гранатомета, водити БМП та бронетраспортери. Але військові знання і навички на практиці застосовувати не довелось.

Настали стабільно мирні часи. Суспільство почало потроху забувати про далеку війну, розслабилось. Величезна повага до фронтовиків, військових поступово відходила на задній план. Після закінчення так званої холодної війни накопичену зброю бездумно розпродували. Під

наглядом підписантів Будапештського меморандуму Україна позбавилась ядерної зброї, показово ліквідувала найсучаснішу авіаційну і ракетну техніку: стратегічні бомбардувальники Ту-160 (знищено 10, передано Росії 8) та Ту-95 МС (знищено 19, передано Росії 3), дальні ракетоносці-бомбардувальники Ту-22 МЗ (знищено 46), крилаті ракети Х-55 (487 знищено, 581 передано Росії), крилаті ракети Х-22 (знищено 406). Майже усі повірили, що велика війна у 21-му столітті неможлива. Чи не першим випробуванням на міцність нашої молоді держави стала невдала спроба захопити Тузлу. Згодом бездарне керівництво країни без бою здало окупантам Крим, були окуповані Луганщина і Донбас, захоплені й звільнені Буча, Бородянка, Гостомель, Ірпінь, Чернігівщина, Сумщина, Харківщина, Херсон... Майбутня перемога над загарбниками дається нам ціною надзвичайних зусиль, кров'ю і втратами захисників і захисниць Вітчизни.

Застереження «Якщо ми війну забудем, знов прийде війна!» не втратило актуальності.

Валерій ДЕМЧЕНКО,
прозаїк, публіцист

Літературний

ЧЕРНІВЦІ

Критика, рецензії, відгуки

ТИЛОВЕ ЖІНОЧЕ ПИСЬМО ПРО ВІЙНУ? ЧОМУ Б І НІ

Серед тієї сучасної літератури, зокрема, поезії, яку називають мілітаристською, волонтаристською (або ж просто узагальнюють – твори про війну), серед письма комбатантів і некомбатантів вирізняється поезія вінниччанки Ірини Зелененької. Від початку воєнних дій на східних теренах України, себто з 2014 року, вона і як науковиця, і як письменниця перебуває у фарватері проблеми збереження України як суверенної європейської держави, у колі проблем прав і свобод українців, відновлення ідентичності та долання тоталітарних, посттоталітарних і післяпосттоталітарних травм, виводячи паралельні прямі від синдромів в'єтнамського та афганського до українського (можливо, тут навіть треба було би писати ці три прикметникові визначення з великої літери). І поки хтось роздумує, де ж новітні Ремарки, Фіцджеральди та Гемінгвей, є рукописи, які вже у світовій літературі. І це українські рукописи. Це творчість воїнів і волонтерів. Це творчість тих, хто довго не розмислював – писати про війну чи ні? Звісно, писати. Хай навіть переживально, але чесно. Хроніки перебігу війни, спостережені з тилу, теж потрібні – особливо жіночі, дівочі, материнські, сестринські... Такі, читаючи які відчуваєш, що це письмо самої України. Полтавський полк виходив у похід із піснями Чураївни.

Мовознавець, критик Віталій Борецький у передмові до видання «Експрес-Молодість» (2011 р., цей цікавий щорічник виходив до повномасштабної) назвав Ірину Зелененьку королевою постсимволізму. Постійне наполягання на аристократизмі духу борців за свободу України різних часів у художніх творах, у наукових працях дало підстави називати авторку в мистецьких колах ще й княгинею українського слова, що,

одначе, не відображає вповні всього, що являє собою Зелененька як текст. Є підстави вести мову і про пасіонарність особистості, і про мультимодальність та полікодовість її письма, що, вочевидь, виросло над імагологією та країнознавством.

Напередодні повномасштабного вторгнення в Україну вийшла друком п'ята збірка лірики Ірини Зелененької «Васильки» (із наголосом на другий склад), повна віршованих оповідей про героїв і героїнь ряду важливих національно-визвольних кампаній. Центрує книжку образ героя-сучасника,

відважного воїна-захисника, який управно володіє найсучаснішою стрілецькою зброєю, приймає майбутні виклики й дослухається до Божого промислу (наче типовий відчаюга-фаталіст) лише через інтерпретацію з жіночих уст. Про це в циклі «Слешер», у медитативно-портретних забавках: «Voogie-Woogie», «Зима на Замтості», «Запрягаю воли твоїх брів». Згадує Ірина Зелененька і бойових генералів, і наймолодших солдатиків, котрі рушали на фронт, ледь розмінявши вісімнадцять: «Кульчицький на Карачун-горі», «Шльоцик».

Поєми «Богун у Вінниці», «Апостоли», «Франкові летуни», «Щедрівка для Леонтовича», «Сидить Петлюра серед Вінниці», «Генерал Гандзюк у Києві», «Лідія Литвяк», у яких детально виписано легендарні образи реальних героїв і мучеників кількох кардинальних в історії Європи діб (Гетьманщини й визвольної війни під проводом Богдана Хмельницького, доби УНР і II світової війни), напевно, тепер сприймаються, мов чудові прелюдії та увертюри до того, яким стало письмо Ірини Зелененької з 2022 року, поліфонічним, сонатним, для великого симфонічного оркестру. Бо це вельми густе письмо, у якому немає нічого зайвого, і воно забирає читача повністю, поглинає й не відпускає до останнього слова, як і війна, – ніби авторка виходить у зачистку після пристрільного вогню.

І при цьому Ірина Зелененька не мудрагелить заради пафосу чи само-реклами, а добре розуміє, що пише про людські долі, як і мотивує те, що українець має перемогти всіх, хто ненавидить українство (читаймо ширше – людство), а тих, хто намагатиметься знищити його, – ліквідувати.

Твори, написані в розпал повномасштабної – це притчево-символічні, власне ліричні й ліро-епічні яви (не можна ствердити, що це міфи, бо жертовність наших людей настільки висока, що будь-який міф чи апокриф заслабкий для вираження) про українських чоловіків як про незнищених лицарів; і тут важливо правильно зрозуміти – то не прояв авторського наїву. Авторка зобов'язує тих, хто ще не проявив себе лицарськи, зробити це, і славить тих, хто відбиває навалу ворога не один рік. Найменша рослинка, за версією авторки, сприяє нашим оборонцям. Естетика бачення рідного краю як частини Європи, у ретроспекціях, від давнини до сучасності, у легендах роду, у біблійних візіях – це наш код, який пояснює причинно-наслідкові зв'язки, у яких Україна стала щитом Європи й усього цивілізованого світу. Манера авторки при цьому то містерійно-баладна, то властива епопеям, то подієво-конкретна, то риторично жорстка, то несподівано відверта; вона різна, як життя у горнилі війни, де все хочеться встигнути.

Станіслав НОВИЦЬКИЙ

КАРТИНИ ВОЄННОГО ЛИХОЛІТТЯ У НОВІЙ ПОЕТИЧНІЙ ЗБІРЦІ АНАТОЛІЯ ДНІСТРОВОГО «ДНІ ТРИВОГ»

Дністровий Анатолій. Дні тривоги: поезії. Анатолій Дністровий.
– К.: Віхола, 2023. – 152.

Насамкінець 2023 року в столичному видавництві «Віхола» побачила світ поетична збірка відомого українського письменника, художника, есеїста, літературного критика Анатолія Дністрового «Дні тривоги». Книжка одразу привернула увагу читачів та літературної спільноти України і посіла чільне місце у рейтингу Українського ПЕН-клубу серед кращих поетичних збірок за 2023 рік. До слова скажу, що у верхній частині рейтингу ще дві книжки вихованців літстудії Ніжинської вищої школи: **Тетяни Винник** (збірка «Смарагдова сукня», вид-во «Піраміда») та **Ярослава Гадзинського** (збірка «Перекопане», вид-во «Крок»). Згодьтесь опинитися у товаристві *Сергія Жадана, Маріани Кияновської, Сергія Пантюка, Павла Коробчука, Максима «Далі» Кравцова* досить-таки престижно.

Для читачів, які незнайомі із творчістю автора, нагадаю, що **Анатолій Дністровий (Астаф'єв)** – автор 20 книжок прози, поезії, есеїстики, літературної критики. Випускник історико-філологічного факультету Ніжинського державного педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. Кандидат філософських наук. Українському читачеві Дністровий став відомий як поет-постмодерніст «покоління дев'яностих» (*переможець Міжнародних конкурсів «Гранослов», видавництва «Смолоסקип»*), а також як автор романів «Місто уповільненої дії», «Пацики» (фіналіст

«Краща книга року – 2005» за вибором ВВС), «Тибет на восьмому поверсі», «Дрозофіла над томом Канта» («Краща книга року – 2010» за вибором ВВС), «Б-52» (Львівський форум видавців 2014) та інших. Дебютував Анатолій Дністровий як поет і прозаїк на сторінках часопису «Літературний Чернігів» ще 1995 року.

Прозові, поетичні та есеїстичні твори Анатолія Дністрового перекладалися англійською, вірменською, польською, словацькою, французькою, російською, сербською, чеською, італійською мовами.

У 2013 році Дністровий дебютував як художник, зокрема в жанрі абстрактного пейзажу, в перших творах орієнтувався на неомодернізм Київської школи живопису, зокрема на творчий досвід арт-об'єднання київських художників «Живописний заповідник». Його роботи зберігаються в Національному музеї Тараса Шевченка, Харківському літературному музеї, в галереях «АВС-арт» (Київ), «Бункермуз» (Тернопіль); у приватних колекціях України, Молдови, Франції, Канади.

Ці складові його творчого обдарування надзвичайно важливі для розуміння його нової поетичної збірки.

У одному зі своїх численних інтерв'ю на запитання: «Як народжується поезія?» пан Анатолій дуже влучно процитував Р. М. Рільке: *«Для народження поезії потрібно, щоб свідомість дуже довго вбирала у себе буття, наповнювалася ним, а потім у якийсь конкретний момент вона вистрілить»*.

За таким життєвим принципом працював Анатолій Дністровий і над своєю збіркою «Дні тривоги». У війсьній теорії є два стани буття: стан миру і стан війни. Автор зізнається: *«Так сталося, що ми всі зараз перебуваємо у воєнному стані буття. Пишемо про це, переживаємо це, травматизуємося у цьому, деформуємося в цьому, змінюємося у цьому, стаємо гіршими чи кращими, наші реакції, відповідно, так само. Літературні практики – можливо, найпереконливіше це здатні показувати: від поезії до романістики»* (з інтерв'ю телеканалу «Суспільне культурра»).

Ще з студентських років Анатолій Дністровий мав звичку вести щоденники. Згодом частина з них стала підґрунтям для його романів та повістей, як-то «Патетичний блуд», «Місто уповільненої дії», «Тибет на восьмому поверсі» тощо. Частина увійшла до книжок есеїстики. Працюючи в столичному Інституті стратегічних досліджень, аналізуючи доступні матеріали, молодший лейтенант А. Дністровий ще за рік до початку повномасштабного вторгнення передбачив неминучість війни,

а тому знову повернувся до щоденникових записів, тобто увів свою письменницьку свідомість у стан воєнного буття..., саме тому на сьогодні він має такий багатий емоційний та інтелектуальний матеріал, якого вистачає і на поетичні збірки, і на його прозові твори.

Він «пише війну» у прямому розумінні цього слова – як поет, прозаїк, художник... Погляньте на зовнішнє оформлення його поетичної збірки – домінує суцільний сірий колір, зрідка білий та чорний. В оформленні книжки використано живопис і графіку автора з серії «Папір: роботи при свічках», створених у Києві під час ракетних обстрілів і блекауту з листопада 2022 до лютого 2023 року. Картини доповнює текстами: *Сирени, сірі від втоми обличчя, сірі дні на тлі сірого неба...*

Книжка починалася як особиста рефлексивна історія цивільного, який не знав, що опиниться у війську. Але події, які відбулися у його особистому житті (евакуація сім'ї з Києва, мобілізація до війська, розлука з дітьми та рідними) він переносить на тло соціальної сфери нашого суспільства і країни загалом. Все це дозволяє відтворити трансформацію особистості в граничних умовах, отож автор у своїх поезіях й робить крос-культурний аналіз свого героя: від мотиваційної складової до вироблення нових людських звичок і шаблонів поведінки.

До збірки увійшло 85 поезій, які автор розмістив у трьох розділах книжки: I – «Дні тривоги», який дав назву усій збірці. Це рефлексії цивільної людини, її перші реакції на війну, тривоги і катастрофізм побаченого, адаптація до воєнного часу. Цей розділ містить 28 поезій, написаних у 2022 році. Переважають «безметафорні тексти», а також реакції на події нового буття. Ключові поезії: «*Місяць ми чекали на війну*» 14.03.22, «*Чорнокоса з очима повними новин*», «*Снився мені Чернігів*» та інші.

До II розділу увійшло ще 18 поезій, написаних переважно у 2022-початку 23 років. Автор дав назву розділу «Скляний чоловік», назва великою мірою метафорична. Вона включає в себе рефлексії осягнення часу і буття, крихкість людської душі і світу, вартість людського життя..., а також реакції та узагальнення переосмисленого часу. Ключові поезії: «*Навіщо*», «*200 моїх рук*», «*Сила поезії мирного часу*», «*Сила поезії військового часу*». У цьому розділі вміщені поезії, які створили галерею «людини війни»: «*Три полковники*», «*Майор Хомович*» та інші.

III розділ має назву «Прощальний день» і до нього увійшло 39 поезій, що написані від 1993 до 1999 року і суголосні з тривогами теперішньої воєнної доби та по-новому осмислюють час і буття.

З 2022 року Анатолій Дністровий служить в ЗСУ. Він добре розуміє «будні військової служби» і час у якому доводиться жити.., а ще він батько трьох дітей і люблячий чоловік. Ці теми і становлять основу його сьогочасної лірики.

Автор збірки, поза сумнівом, цікавий оповідач. В одному зі своїх телевізійних інтерв'ю Дністровий зізнався:

– Я дуже часто серед різних людей зустрічаю думку, що їм читання (передусім романи, фікшн) не заходить, бо воно – наче з Марсу. І от мені здається, що зараз прийде тип автора, якому треба буде виговоритися. Можливо, це буде людина навіть не мого покоління, а пізніше – у поствоєнний період. Той, хто під час цієї війни був дитиною чи підлітком. І от ці автори будуть змушені виговоритися.

Польська антиметафорична поезія зробила переворот у світі, але не забуваймо, з чого вона народилася. Як там у Ружевича: «Мені 24 роки, я повернувся з бійні...». Вони просто зрозуміли, що всі ці метафори, прикрашання тексту не працюватимуть після всіх цих жахів війни. Що все це буде непопаданням у ціль й просто летітиме мимо.

Мені здається, що наша література також пройде цю стадію. В автора буде потреба виговоритися про всі ці речі, які його сколихнули, потреба всю цю невимовну тугу виговорити якоюсь непричесаною, новою мовою. Відтак з'являться нові слова, дуже адекватні, які матимуть чітке значення – без жодних метонімічних чи метафоричних переускладнень, прийомів. Тобто, «як», можливо, навіть поступиться, як казали колись формалісти, перед «що». До ігрового компоненту ми повернемося не скоро. Можливо, через покоління.

(з інтерв'ю телеканалу «Суспільне культура» у квітні 2023 року).

Сказане стає своєрідним ключем для розуміння багатьох поезій цієї збірки. Осягнення їхнього змісту не лише інтелектуально, але й суто емоційно, духовно... Його ліричний герой-сучасник – це він сам... із його внутрішніми тривогами, його думками-переживаннями, його внутрішнім емоційним світом:

***Спалахи канонади
на мить викрадають пейзажі у темряви
освітлюють спокійне обличчя лейтенанта
із заплющеними очима
він слухає
як у судинах вібрує
його
ненароджена поезія***

То ж якою постає війна у поетичній свідомості автора? Лише кілька цитат: *«осиротіла від березневого холоду й легкого снігу наша земля мовчить під небом низьким і сірим»; «вона слухає відчай наших птахів і дітей, пульсує судинами прийдешнього дня»* («наша земля»). *«У горлі застигле слово померло давно і кашляє ніби курець на балконі із видом на мертву весну (с.17)*. При цитуванні збережено авторську пунктуацію.

Перед сном вийшов із синочком не вулицю подивитися на нічне небо... я показував йому сузір'я малу і велику ведмедицю оріон і лева а він мені як швидко рухаються схожі на зірки дві ракети (с. 22).

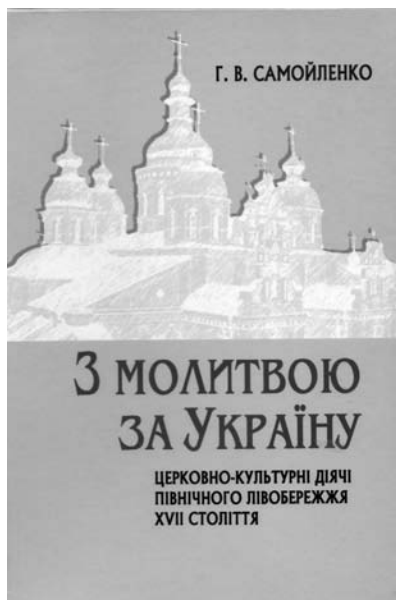
Саме така наснага віршів Анатолія Дністрового у новій поетичній збірці, яка, поза сумнівом, увійде до поетичного літопису російсько-української війни.

Олександр ЗАБАРНИЙ,
доцент Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя

ПАТРІОТИЧНИЙ ПАФОС ЦЕРКОВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ І ХУДОЖНЬОЇ ТВОРЧОСТІ ЧЛЕНІВ ЧЕРНІГІВСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРНОЇ ШКОЛИ XVII СТ.

*(відгук на книжку Г.В.Самойленка «З молитвою за Україну.
Церковно-культурні діячі Північного Лівобережжя
XVII століття. – Ніжин, 2023»)*

Книжка Г. В. Самойленка «З молитвою за Україну...» відображає один із постійних напрямків наукових зацікавлень Григорія Васильовича – історія духовної спадщини Чернігівщини. Про це вчений написав десятки цікавих, глибоких монографій та статей. Здавалось, уже непросто знайти якийсь новий аспект в осмисленні культурних традицій сіверського краю. І все ж, щойно надрукована монографія Г. В. Самойленка привертає увагу маловідомими сторінками духовного життя на Чернігівщині у XVII ст. Новаторство наукового дослідження Г. В. Самойленка полягає насамперед в обґрунтуванні ідеї про існування чернігівської літературної школи на чолі з Лазарем

Барановичем, яка вперше аналізується комплексно. Автор наводить переконливі аргументи, що це не просто «чернігово-київський осередок», «угруповання» чи «коло поетів», що об'єдналися навколо Лазаря Барановича, як твердили попередники, а саме «літературна школа зі своїми специфічними ознаками». До них дослідник зараховує такі, як:

1. Наявність визначної особистості, яка змогла б об'єднати навколо себе літераторів, а саме таким і був Лазар Баранович, видатний церковний і культурний діяч, із діяльністю якого пов'язано багато відкриттів, зокрема слов'яно-латинської школи, друкарні, будівництва храмів тощо. Жодна важлива державна подія у Гетьманській державі не проходила без участі місцеблюстителя православної церкви архієпископа Лазаря Барановича.

2. Активна участь письменників у громадському житті України. Усі чернігівські письменники були у вирі складного життя періоду Національно-визвольної війни, утвердження української козацької державності. І тут проявляється їхня спільність у соціально-політичному та культурному житті.

3. Тематична, жанрова та мовна спільність їхніх творів.

4. Єдиний творчий метод, зокрема, бароко, який визначав як стильову, так і методологічну спрямованість творчості письменників. Для їхніх творів була характерна мальовничість, декоративність, орнаменталізм, пишномовність, незвичність (химерність) порівнянь, метафор, гіпербол тощо. Майже всі письменники не лише користувалися прийомми бароко, а й розвивали у своїй практичній діяльності його теоретичні основи.

5. Наявність друкарської бази, яка сприяла розповсюдженню творів письменників школи. У цьому напрямку багато зробив Л. Баранович, який, заснувавши друкарню, оберігав її від російського Священного синоду, залучав до її роботи І. Галятовського, І. Величковського, Л. Крщоновича та ін.

Г. В. Самойленко наголошує, що при зникненні однієї із ознак губиться єдність школи, і про це свідчить літературне життя в Чернігові на початку XVIII ст. Хоча в цей період жили і працювали визначний церковний і культурний діяч архієпископ Іван Максимович, церковний діяч і письменник Ігнатій Максимович, священники і письменники Петро Армашенко, Антоній Стаховський, Йоасаф Горленко, Ілля Турчиновський, Іпполіт Вишенський та інші, але між ними уже не було тієї єдності, яка спостерігалася за Лазаря Барановича».

Таким чином, члени літературної школи, об'єднані Л. Барановичем, створили чернігівську традицію, так би мовити чернігівський культурний метатекст, із усвідомленням «літературного» батька та учнів, послідовників, взаємними згадками та цитуваннями, творчою і життєвою комунікацією.

На думку вченого, «те, що було закладено чернігівськими художниками слова, знайшло своє продовження, розвиток і сприяло в подальшому збагаченню літератури XVIII ст.».

Хочеться нагадати, що два десятиліття тому Г. В. Самойленко висунув продуктивну думку про наявність ніжинської літературної школи на поч. XIX ст. (Самойленко Г. В. Літературне життя Чернігівщини в XII-XX ст. / Г. В. Самойленко. – Ніжин, 2003. – С. 47). З нею пов'язані імена ніжинських гімназистів М. Гоголя, Є. Гребінки, Н. Кукольника, В. Любича-Романовича, М. Прокоповича, К. Базілі, М. Білевича, П. Лукашевича та ін.

Ядро чернігівської школи XVII ст. становили високоосвічені церковні діячі, як правило, випускники Києво-Могилянської колегії. У розділах про яскравих представників цієї школи (Л. Барановича, І. Галятовського, О. Бучинського-Яскольда, Д. Туптала, І. Величковського) дослідник широко (наскільки дозволяє література) аналізує їхню біографію, церковну діяльність, літературну творчість.

Зрозуміло, що культура XVII ст. мала передусім релігійний характер, була теоцентричною, дехто з дослідників називає її навіть наднаціональною, оскільки основною проблемою була людина і Бог, а центрами духовного життя – церкви та монастирі. Однак складне і буремне XVII ст. в Україні, національно-визвольна боротьба українського народу на чолі з Б. Хмельницьким, виборювання гетьманської держави, драматична Руїна надали публіцистичному характеру давньої української літератури виразного патріотичного пафосу. Отож ще одне новаторство монографії Г. В. Самойленка полягає в україноцентричному підході до доробку представників чернігівської школи. Вперше акцентовано і цілісно проаналізовано виявлений у їхній діяльності та творчості козацько-патріотичний зміст, любов до України (а не тільки Малоросії), вболівання за її поневолення і віру в перемогу волелюбних прагнень українського народу. Сильним є антивоєнний, гуманістичний пафос цих творів. Викликає подив, наскільки нам близькі сьогодні ці настрої, як актуально вони звучать. Ось, наприклад, рядки Л. Барановича про час, коли «воєн труби нінащо зводять люди». Коли «спадає на нас меч», «волає кров», коли та кров «обкапує нас жально»:

*Як човен хвилі б'ють щонайтісніші,
Так Україну нашу – ще й сильніше,
Ні, іще гірше! Човен воду крає,
А Україна в крові потопає.*

Олександр Бучинський-Яскольд у поемі «Чигирин» твердить про потребу захищати як православ'я, так і свободу України. У вірші «Охоча стежка за жовніром...» пише, що сам готовий бути співцем цієї переможної боротьби. Вірить, що козаки зможуть вибити татар-загарбників, їх «погнать з України».

Патріотизм чернігівських митців поєднувався з релігійними почуттями, усвідомленням сакральної сили молитви, християнським розумінням добра і зла, життя і смерті, самопожертви тощо. Світоглядний синкретизм чернігівських поетів дуже гарно втілено у назві книжки Г. В. Самойленка – «З молитвою за Україну».

«Український профіль» чернігівської школи простежується автором у дуже широкому контексті суспільно-політичного, церковного та мистецького життя. Дослідник характеризує стиль «козацького бароко» на

Чернігівщині не тільки в літературі, а й у музиці, архітектурі, іконописі тощо. Детально описана подвижницька діяльність священиків (насамперед Л. Барановича) у боротьбі за незалежність української православної церкви від московської держави, боротьбі проти католицизму, у відстоюванні старих козацьких прав і свобод; у співпраці з українськими гетьманами, зокрема, І. Мазепою, у прищепленні барокової проповіді із сильним емоційним впливом (що так близьке кордоцентричній свідомості українця), фольклоризації поетики та мелодій церковного співу, використання старої книжної української мови у гомілетичі І. Галятовського, Четьях-Мінеях Дмитра Туптала тощо.

Г. В. Самоїленко переконливо, об'єктивно розкриває індивідуальну своєрідність патріотизму в діяльності та творчості чернігівських митців, їхню драматичну, вимушену поміркованість через церковні посади, які вони обіймали, складні тогочасні суспільно-політичні умови, союз Війська Запорозького з Московією. Окремо хочеться відзначити велику інформаційну насиченість книжки, увагу до фактів, деталей, які увиразнюють «дух епохи». Наприклад, цікавою є згадка про твір Л. Крщоновича «Триакафістний молитвослов» (1697), де є вірш-присвята ніжинському полковнику Івану Обидовському – небожу і помічнику І. Мазепи. У творі опоетизовано герб Обидовського. Ця присвята, як стверджує Г. В. Самоїленко, залишилась на довгі роки єдиною пам'яттю про відомого українця.

У книжці використано багато джерел, критичної літератури від ХІХ до ХХІ ст., на які є численні поклики в тексті. Зокрема, це праці М. Сумцова, О. Данилевського, С. Маслова, Д. Чижевського, І. Чепіги, В. Шевчука, А. Макарова та ін. Книжка багато ілюстрована і тішить око численними фотографіями важкодоступних нині книжок, архітектурних пам'яток, картин, портретів (наприклад, титульна сторінка збірки Л. Барановича «Меч духовний» (1666), портрет Л. Барановича гравера О. Тарасевича (1693), титульна сторінка книжки І. Галятовського «Ключ розуміння» (1659) тощо). У монографії гармонійно поєднано науковий стиль із ясністю та доступністю викладу, тому книжка може бути адресована широкому колу читачів, усім, хто цікавиться українською культурою.

Сьогодні, в умовах відчайдушної боротьби нашого народу проти російської агресії, книжка дає зрозуміти витоки нашої духовної основи, сили, того, як формувалось усвідомлення національної ідентичності, як українці на полі бою і в духовній праці боролися за право бути вільними на рідній землі.

О. М. МОЦЬКА,

кандидат філологічних наук, доцент

ЛАУРЕАТИ

літературно-мистецької премії ім. Леоніда Глібова за 2024 рік

Цю премію заснували МГО літературна спілка «Чернігів» та редколегія журналу «Літературний Чернігів» 2002 року. Премія присуджується авторам за кращі твори, видані не пізніше як за три попередні роки, в день народження Л. Глібова в таких номінаціях: «Поезія», «Проза», «Літературознавство», «Краєзнавство», «Мистецтво», «Гумор та байка» «Благодійна та громадсько-просвітницька діяльність».

Серед лауреатів минулих років є відомі творчі особистості, зокрема письменники – Володимир Сапон, Олексій Брик, Олександр Забарний, Віталій Леус, Сергій Дзюба, Тетяна Дзюба, Анна Багряна, Петро Сорока, Владислав Савенок, Василь Слапчук, Іван Корсак, Анатолій Шкуліпа, Ганна Арсенич-Баран, а також – директор музею М. Коцюбинського Ігор Коцюбинський, літературознавець, професор Володимир Кузьменко, дослідник козацької доби Сергій Павленко, професор Григорій Самойленко, артист Олексій Биш, поет, перекладач Володимир Фриз, артист-вокаліст Володимир Гришин, Чернігівський академічний народний хор (художній керівник заслужений діяч мистецтв Володимир Коцур), капела бандуристів ім. Остапа Вересая (художня керівниця заслужена артистка України Раїса Борщ, хормейстер – заслужений працівник культури України Микола Борщ), професорка, літературознавиця Оксана Гарачковська, краєзнавиця, заслужена працівниця культури Людмила Студьонова, директорка ОУНБ Інна Аліференко, головчиня Чернігівської організації НСПУ Олена Конечна та інші.

Щойно відбулося засідання журі, де було названо цьогорічних лауреатів. Згідно з протоколом, ними стали:

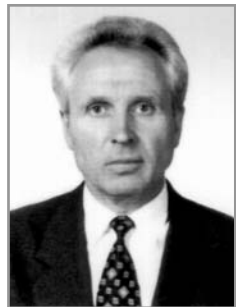
1. Поетеса Марія Миколаївна Шевченко – за цикл патріотичних віршів (м. Чернігів).

2. Прозаїк, публіцистка Сніжана Виталіївна Божок – за книжку «Замінована прогулянка розвідника» (м. Чернігів).

3. Докторка педагогічних наук, професорка, професорка кафедри педагогіки КНУ ім. Т. Шевченка Надія Михайлівна Кузьменко – за низку наукових праць з питань педагогіки і літератури, надрукованих в останні роки в періодичній пресі, зокрема і в журналі «Літературний Чернігів» (м. Київ).

4. Публіцист, гуморист Валерій Федорович Демченко – за книжку гумору і сатири «Не хапайте Бога за бороду» (м. Київ).

Урочення відбулося 5-го березня у Чернігівській обласній універсальній науковій бібліотеці імені Софії та Олександра Русових.

Михась ТКАЧ,
голова журі, заслужений
працівник культури України

Літературний ЧЕРНІГІВ

Щоквартальний мистецький журнал
літературної спілки «Чернігів»

Заснований у 1992 р.

Випуск 1 (105) 2024 р.

Комп'ютерна верстка
Валерія Лозового

Дизайн обкладинки
Олени Саченко

Коректор
Ольга Василенко

***На першій сторінці обкладинки –
святкування День народження Тараса Григоровича Шевченка
(поштова листівка, художник невідомий)***

*Редакція не завжди поділяє думки авторів,
що публікують свої твори в журналі.*

Рукописи розглядаються тільки
в електронному вигляді

Адреса редакції:
м. Чернігів, 32, вул. Доценка, 13, кв. 2,
телефон: 95-40-26
e-mail: litchernigiv@ukr.net

Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЧГ № 007 від 30 листопада 1993 року.

Підписано до друку 20.02.2024 р. Формат 60x90/16.
Ум. друк. арк. 11,0. Обл.-вид. арк. 11,0
Папір офсетний. Зам. № 0003. Тираж 150 прим.

Віддруковано Лозовий В.М.
Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до Державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції.
Серія ДК № 3759 від 14 квітня 2010 року
14035, м. Чернігів, вул. Карпенка-Карого, 40
Тел. 066-2524507.

літературний
ЧЕРНІГІВ

*...чудо якесь, ранковий міраж, сяюча казка,
що, однак, не розвіюється, височіє в реальності:
то відкривсь на горі старовинний Чернігів
на екрані світанкового неба.*

О. Гончар

